

JAMES C. SCOTT • TOPLUM GİBİ GÖRMEK

JAMES C. SCOTT

*Toplum
Gibi
Görmek*

Çeviren: Soner Torlak

zoomkitap

zoomkitap

JAMES C. SCOTT 1936 yılında New Jersey’de doğdu. Yale Üniversitesi’nde siyaset bilimi ve antropoloji kürsülerinde ders vermektedir. Kırsal ve devletsiz toplumlar, madun siyaseti, siyasal antropoloji, karşılaştırmalı siyaset ve anarşizm üzerine çalışmaktadır. Öncelikli çalışma alanı Güneydoğu Asya köylü toplulukları olan Scott, devletlerin tahakküm biçimleri ile köylülerin buna karşı geliştirdiği direniş stratejileri üzerine kitaplar yazmış olup 1991 yılından bu yana Yale Üniversitesi’nde Kırsal Çalışmalar programını yürütmektedir. Türkçeye *Tahakküm ve Direniş Sanatları* (Ayrıntı, 1995-2014), *Devlet Gibi Görmek: İnsanlık Durumunu Geliştirmeye Dönük Projeler Nasıl Başarısız Oldu?* (Versus, 2008) ve *Anarşizm* (Altıkkırkbeş, 2014) adlı kitapları çevrilmiş olan Scott’ın diğer önemli kitapları şunlardır: *The Moral Economy of The Peasant: Subsistence and Rebellion in Southeast Asia* (Yale University Press, 1976), *Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance* (Yale University Press, 1987), *The Art of Being Governed: An Anarchist History of Upland Southeast Asia* (Yale University Press, 2009) ve *Decoding Subaltern Politics: Ideology, Disguise and Resistance in Agrarian Politics* (Routledge, 2012).

SONER TORLAK 1982 yılında İstanbul’da doğdu. Trakya Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünden mezun oldu, halen Ankara Üniversitesi SBF Siyaset Bilimi alanında birleşik doktora öğrencisidir. BirGün Kitap, Evrensel, Sendika.org gibi mecralarda yazıları yayımlandı; çeşitli yayınevlerinde editörlük, redaktörlük ve çevirmenlik yaptı.

zoomkitap

Gizem Uluslararası Tercüme ve
Dil Hizmetleri Ltd. Şti.
Kâğıthane Cad. Sevilen Sk. Mari Ofis, No: 24
Kat:1 D: 3 34400 Kağıthane, İstanbul
www.zoomkitap.com

Sertifika no: 32630

Söyleşi Dizisi: 3

JAMES C. SCOTT
TOPLUM GİBİ GÖRMEK
Söyleşiler

© James C. Scott, 2016
© zoomkitap, 2016
© Türkçe çeviri: Soner Torlak, 2016

Birinci basım: Ekim 2016
Baskı adedi: 1000

Editör: Yılmaz Varol
Çeviri: Soner Torlak
Grafik ve uygulama: Erdem Ergin

Baskı: Sena Ofset Ambalaj Mat. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Litros Yolu Sk. No: 2/4 Matbaacılar Sitesi 2 DK:4NB7
Zeytinburnu / İSTANBUL
Tel: 0212 613 38 46 Sertifika No: 12064

ISBN: 978-605-83787-5-9

Her hakkı saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının izni olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, geri alma sistemlerinde saklanamaz veya paylaşılamaz.

JAMES C. SCOTT

*Toplum
Gibi Görmek*

Söyleşiler

Çeviren: Soner Torlak

İçindekiler

Önsöz

James C. Scott, 9

- 1 Hayata Dair, Eğitimi ve İlk Kitaplar 13**
Söyleşi: Alan Macfarlane
- 2 Toplum Gibi Görmek 41**
Söyleşi: Erik Gerritsen
- 3 Siyaset Olarak Tarım, Standartlaştırmanın Tehlikeleri ve Yönetilmemek Üzerine 51**
Söyleşi: Theory Talks
- 4 Direniş ve Hareket Noktaları 71**
Söyleşi: Benjamin Holtzman ve Craig Hughes
- 5 Eşitlikçilik, Alan Çalışmasının Öğrettikleri ve Anarşist Beden Eğitimi 91**
Söyleşi: Cerezales Diego Palacios, Diogo Duarte, Jose Manuel Sobral ve Jose Neves
- 6 Anarşi, Soyadı Verme, Yöresel Bilgi Dağarcığı ve Aşağıdan Yukarıya Kent Planlaması 121**
Söyleşi: Rob Kall
- 7 Kırsal Çalışmalar, Direniş, Küreselleşme ve Devlet 145**
Söyleşi: Harry G. West ve Celia Plender

Önsöz

James C. Scott

Bu kitapta yer alan söyleşilerin Soner Torlak ve Yılmaz Varol sayesinde Türkiyeli okurlara sunulmasından dolayı mutluyum.

Aslında mutluluğumun pek çok nedeni mevcut. İlk olarak, söyleşilerimin bir derlemesi olan bu kitap, daha önce Türkçeye çevrilmiş olan *Tahakküm ve Direniş Sanatları* (Ayrıntı, 1995-2014), *Devlet Gibi Görmek* (Versus, 2008) ve *Anarşizm* (Altıkırkbeş, 2014) kitaplarıma ilişkin sohbetleri de içeriyor.

Her ne kadar bir Güneydoğu Asya uzmanı olsam da, çalışmalarımın dünyanın dört bir yanındaki sosyal bilimci ve tarihçiler arasında yankı uyandırmasına hem şaşırdım hem de sevindim. Türkiye'deki akademik ve entelektüel zeminin kapsamlılığı ve boyutu düşünüldüğünde, çalışmalarına yönelik Türkiye'deki ilgiden özellikle mutlu olduğumu söylemeliyim. Akademik eğitimini sürdürmek için ya da doktora sonrası bursuyla Yale Üniversitesi'ne gelen Türkiyeli öğrencilerden de, onların kavramsal derinliklerinden, okuma yaptıkları alanların genişliğinden, girişken ve özgün olmalarından tekrar tekrar etkilenmiştim. Sergiledikleri performans, edinmiş oldukları eğitime dair pek çok şey söylüyordu.

Bugünlerdeki çalkantılı siyasi hayatı dışında Türkiye tarihine dair bilgim oldukça zayıf. Atatürk idaresindeki “modernist devrim”e dönük araştırmalarım da, onun kalıcı –ve genellikle Türkçe– aile soyadlarını vermesine dönük ilgimle sınırlı kaldı. Soyadı verme, dünyanın neredeyse her yerinde bir tür devletçilik biçimi olarak tekrarlanan bir süreçti fakat Türkiye’de bu neredeyse ışık hızında gerçekleştirilmişti.* Son zamanlardaysa yerleşik kültürün ve Ortadoğu’daki en eski devletlerin kökenlerine ilişkin bir kavramsal çerçeve çizmeye çalışıyorum ki bütün bunlarda Anadolu’daki ilk, tarih-öncesi yerleşimler oldukça büyük bir rol oynamıştır.

Bu ve başka sebeplerle Türkiyeli entelektüel çevre ile kısa sürede daha yakın biçimde meşgul olmayı ve e-posta üzerinden karşılıklı düşünce paylaşımlarında bulunmayı dört gözle bekliyorum.

Türkiye’yi ilk ve tek ziyaretim olan ailemle yaptığım bir seyahat de benim açımdan fazlasıyla hatırlanmaya değerdir. Ailemle, Türkiyeliler “futbol ateşi” ile yanıp kavrulurken, 2002 FIFA Dünya Kupası eleme turları sırasında Türkiye’ye gelmiştik. Durum bulaşıcıydı ve orada yaşanan coşkuda gördüklerimizi halen atlatabilmiş değiliz. Nihayet bu çarpıcı deneyimin ardından, dört yılda bir, tatillerimizi, eleme turları boyunca kupada takımı olan bir ülkede geçirmeye karar verdik ve bunu uyguladık.

25 Eylül 2016

* Bkz. “The Production of Legal Identities Proper to States: The Case of the Permanent Family Surname,” *Comparative Studies in Society and History*, 44:1, (2002).

1

Hayata Dair, Eğitimi ve İlk Kitaplar

Söyleşi:
Alan Macfarlane

James C. Scott, Alan Macfarlane'in kendisiyle gerçekleřtirdiđi bu söyleřide, yařamını, eđitim hayatını, etkilendiđi ilk dűřűnűrleri, siyaset bilimi ve antropoloji alanlarına nasıl dahil olduđunu, nasıl yazdđını ve köylű devrimleri űzerine çalıřmaya bařlamasının hikűyesini anlatıyor.*

* 26 Mart 2009 tarihinde yapılan söyleşinin iki parça halindeki transkripsiyon metni için bkz. http://www.alanmacfarlane.com/DO/filmshow/scott1_fast.htm ve http://www.alanmacfarlane.com/DO/filmshow/scott2_fast.htm; söyleşinin yine iki parça olan videosu için bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=0cWgtrgw7fs> ve <https://www.youtube.com/watch?v=MP5bvOx4pyM>.

1936 yılında New Jersey’de dünyaya geldim, doktor olan babam ben dokuz yaşındayken hayatını kaybetti. Kasabamızda üç doktor vardı ancak doktorların ikisi orduda hizmet vermek üzere askeri göreve alınmış, babam ise yüksek tansiyon nedeniyle bu görevden muaf tutulmuştu. Babam 1946’da kalp krizi geçirdi; bunun benim üzerimdeki etkisi, ailemin görece varlıklı bir aileyken kasabanın en yoksul ailelerinden biri haline gelmesiydi. Annem aslında nüfuzu olan bir aileden geliyordu fakat ne elinde bir kaynak vardı ne de ekonomiden anlıyordu; yine de çok fazla yoksunluk duygusu yaşamadım. Küçük bir Quaker¹ okuluna gittim fakat babamın ölümünün ardından annemin beni orada okutmaya gücü yetmedi, böylece –hafta sonları çalışmam karşılığında harçtan muaf tutularak– okulun ilk burslu öğrencisi oldum. Bu okul benim için bir kurtuluş, bir tür vekil anne ve baba oldu ve bence akademik başarılarım kısmen öğretmenlerimi memnun etmeye dönük arzumdan kaynaklanıyor. Bu okul bir devlet okulunun

1. *Quakerlar*: Kendilerini "Dindar Arkadaşlar Topluluğu" olarak adlandırmaktadırlar. 17. yüzyılın ortalarında İngiltere'nin kuzeydoğu bölgesinde ortaya çıkan, Hristiyanlık mezheplerinin yaklaşımlarına ve doktrinlerine muhalif Hristiyanlar tarafından kurulan bir tür tarikattır. Pasifizmi savunurlar. – ç.n.

yapamayacağı şeyler yapıyordu: Philedelphia'da siyah bir gecekondulu aileyle birlikte çalışmak, onların evlerini boyamak ve onarmak üzere hafta boyu süren kamplarımız vardı. Liman işçilerinin toplantılarına gidiyorduk. Komünist Parti'nin toplantılarına katılıyorduk, yerleşimcilerin evlerinde yemek yiyorduk, cezaevlerini, eyalet akıl hastanesini ziyaret ediyorduk. Böylece on iki ila on beş yaşlarım arasında, hiçbir devlet okulunun izin vermeyeceği biçimde Philedelphia'nın korunaksız bölgelerini görme şansına eriştim. Quakerların içinde o zamanlar pek çok vicdanlı muhalif insan vardı; bu insanlar bana her gün yüz kişilik bir kalabalığın içinde tek başına bir azınlık olarak durabilme kapasitesine sahip insanları gösterdiler. Bu türden Quaker cesareti bulaşıcıydı. Bugün bir kalabalığın karşısında tek başıma durabilirim fakat karşımda işkence aletleriyle durulsaydı, sanırım herkese ihanet ederim. Madun çalışmalarına dönük ilgim de bu deneyimden geliyor; bir süreliğine bir Quakerdım fakat sonrasında yoldan saptım. Quakerların "her insan Tanrı'nın ışığını taşır" inancına ve Quaker toplumsal hareketler tarihine hayranım. *Tahakküm ve Direniş Sanatları*² kitabım, zamanında gittiğim küçük bir Quaker okulu olan Moorestown Friends' School'a adanmıştır. Bunu hem onların üzerimdeki hakkının hem de onlara dönük minnettarlığımın bir göstergesi olarak yaptım. Amerika'da kadınların oy hakkı mücadelesinde çoğu Quaker sekiz önde gelen kadından biri olan Alice Paul da benim okulumdan mezundu; okul onun adına bir ödül vermeye başlamıştı ve bu ödülü alan ilk kişi ben oldum. Hayatımda bugüne kadar başka hiçbir şeyden bu kadar gurur duymadım.

Anne tarafımı tanımıyorum. Annemin ailesi iki nesil öncesinde Philedelphia'da toplumsal nüfuzu yüksek bir aileymiş; soyun devamındakiler ise ölene kadar içmişler, nihayet aile-

2. Bkz. James C. Scott, *Tahakküm ve Direniş Sanatları: Gizli Senaryolar*, çev. Alev Türker, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, 2014. – ç.n.

den kimse kalmamış. Anneannem doğum sırasında ölmüş ve annemi dayısı ve teyzesi evlat edinmiş. Dayımla ilgili abartılı hikâyeler duydum fakat onunla hiç tanışmadık. Benim hayatımda etkisi olanlar baba tarafımdır. Babaannem ile dedem Batı Virginialıydılar, İskoç-Gal köklere sahiptiler. Babaannem hemen hemen hiç parası yokken bütün çocuklarının başarılı olması için uğraşıp didinen klasik bir adanmış Metodistti. Dedem, yani babamın babası ise maden mağazalarına satış yapan bir pazarlamacıydı ve topraklarının herhangi bir yerinde yaşayabilirdi. Babaannem Morgan Town'da yaşamaları gerektiğine karar verdi; tuğladan büyük bir ev inşa ettiler ve bu ev, sonradan Batı Virginia Üniversitesi'nin genç öğretim üyelerinin kaldığı bir pansiyona dönüştürüldü. Babaannemi çocuklarından hiçbiri sevmiyordu fakat onların başarısı için nasıl sorumluluk aldığının da farkındaydılar. Tutkulu bir kişiliği olan babaannem uzun zaman sonra kendine ait bir kariyere sahip olup şiir yazmayı tercih edince çocukları deliye dönecekti. Bense onun gözbebeğiymdim; Williams College'dan mezun olduğumu görece kadar uzun yaşadı. Bir çeşit akademik başarıya ulaşmamın onun için de bir şeyler ifade ettiğini fark ettim.

İşçi sınıfı hayatı süren bir ağabeyim var. Ağabeyim de bir başka küçük Quaker okuluna gitmişti. Solak olmasına rağmen, okulda sağ elle yazması gerektiğinde ısrarcı olmuşlardı. Bu durum kendine güvenini yitirmesine sebep olan berbat bir konuşma bozukluğuna neden oldu. Ağabeyim için işler iyi gitmedi ve nihayet bir fabrikaya girip çalışmaya başladı; benden dokuz yaş büyüktü ve Kore'de savaşmıştı. İkimizin hayatı arasındaki farkları size göstermek adına söylüyorum; onu Kore'ye, eski savaş alanlarını ziyaret etmeye götürdüğüm ana kadar otuz yıl boyunca hiç uçağa binmemişti. Annemin alkol sorunu vardı ve herhangi bir şeyin eğitimini almadığı gibi herhangi bir yeteneği de yoktu; tamamen babama ba-

ğimliydı ve babamın ölümünden bir ay kadar sonra intihar teşebbüsünde bulunmuştu. Bunu o zamanlar bilmiyordum ama sonrasında Batı Virginia'daki dayımın ve teyzemin yanına gönderildim. Onlarla annem iyileşene kadar, altı hafta boyunca kaldım. Annem kendini toparladı ve içkiyi de ben üniversiteye gidene kadar kontrollü kullandı. Fakat ben üniversitedeyken artık oldukça kötü durumdaydı ve tedaviye de yanıt vermiyordu. Sonunda, lisans eğitimime başladığım yıl annem öldü. Bu ölüm, benim, bağımsız bir özsaygı kaynağına ve bir yeteneğe sahip olmayan kadınların birilerine sırtını dayamak zorunda olmaları halinde başlarının dertte olduğunu farkına varmamı sağladı ve benim sahip olmak istediğim ilişki tarzına dair düşüncemi de etkiledi. Bugün alkolik ailelerde yaşayan kişiler için destek grupları olduğunu biliyorum fakat o aralar böyle bir imkanım yoktu. Nihayet bir süre sonra ben de çoğu insanın bu türden durumlarda tavsiye ettiği şeyi yaptım; ağlamalı sızlanmalı buluşmalar yaşadık, ona içkiyi bıraktırmayı denedim fakat bunların hiçbirisi işe yaramadı. Dört beş yıl sonra artık annemi değiştiremeyeceğimin farkına vardım ve bu beni yerle bir etti. Annemi ziyaret edip onu mutsuz bir kurban olarak gördüğüm anları hatırlıyorum. Duygularımı bir kenara bırakıp nesnel bir gözle baktığımda, bu durum, her ne kadar kendimle ilgili hoşuma giden bir şey değilse de, beni kurtardı.

Babamla çok yakındık. Doktorların çağrı üzerine evlere gittiği zamanlardı. Babamın Roadster marka bir arabası vardı ve okulda olmadığım zamanlarda, öğleden sonraları onunla zaman geçirebilmemiz için bütün imkânları değerlendirirdi. Ona hayrandım; iyi yaşamayı seven bir adamdı. Annemle birlikte, dünyanın aslında büyük ve küçük ruhlu insanlardan oluştuğuna inanıyorlardı. Onların bana miras bıraktığı şeylerden biri, bir tür aşırı canlılıktı. Annem, bütün alkolikliğine karşın kapıya gelen her dilenciye dünyaları verirdi; babam

ise aynı zamanda otoriter bir kişilikti. Ağabeyim okulundan, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yoksul Avrupalılar için bataniye örmekten geldiğinde, onu, gey olacağından korkarak okuldan alıp bir Quaker okuluna verdi ve ardından da askeri okula yolladı. Bu, ağabeyime yapabileceği en kötü şeydi. Babam bir adama dudak kanseri teşhisi koymuştu; o adamı traktörü üzerinde pipo içerken gördüğünü, arabayı durdurup, gidip traktöre tırmandığını, adamın ağzından piposunu alıp kırdığını ve tek bir kelime etmeden gelip tekrar arabaya bindiğini hatırlıyorum.

Hobilerden bahsedeyim biraz. Hevesli bir pul toplayıcısıy-
dım. Babam Franklin Roosevelt'in destekçilerindendi ve bir Rooseveltçi olmanın dışında, Demokrat Parti ile erken yaş-
larda özdeşleşmiş ve demokratik siyasete fiilen dahil olmuş-
tum. Milletvekillerinin seçim bölgelerine sağladığı işsizlik
ödenğine dayalı işler yaptım. Aslında her zaman çalışmak
zorunda kaldım: On bir yaşında annem ile birlikte arabanın
arkasına çim biçme makinemizi yüklüyorduk ve ben gidip
insanların çimlerini biçiyor, bahçelerinde bahçıvanlık yapı-
yor, yazları Quaker okulu için çalışıyor, okulun açık olduğu
zamanlarda geceleri tesisatçıda çalışıyordum; kar yağdığın-
da bir arkadaşım ile birlikte gidip kar kürüyorduk. Bu çalışma
temposu üniversite boyunca devam etti. Ardından tarım ve
hayvancılıkla meşgul oldum fakat daha önceden, toprağı ve-
rimli olan New Jersey'nin benim yaşadığım bölgesine gelen
Porto Rikolularla birlikte mısır ve şeftali yetiştirmişliğim de
vardı. Annem şehrin dışındaki bir çiftlikte büyümüştü; tarım-
sal işlerde çok çalıştım fakat beni tarım meselesine çeken bu
değildi. Tarımsal işlerden keyif aldığımı da söyleyemem fakat
para kazanmak için bu işleri yapmak zorundaydım.

Yedi yaşındayken, ikinci sınıfta Quaker okuluna gitmeye
başladım ve liseyi bitirene kadar orada okudum. Çok küçük
bir okuldu. Altı yaşından on sekiz yaşına kadar birlikte oldu-

ğunuz insanları artık kendiniz kadar iyi tanır hale gelirsiniz; oradaki insanları, yetişkinliğimde tanıştığım insanların çoğundan çok daha iyi tanıyorum ve bunu da fazlasıyla rahatlatıcı buluyorum. Yıllar sonra yeniden görüşmelerle pek aram yoktur ama bunu yaptığım iki seferde de bütün o kırıksıklıkların ardında tanıdığım insanları bulmak beni fazlasıyla memnun etti; özellikle benzer hayatlar yaşamış kişilerle iki ya da üç kez görüştük.

Yüksek öğrenim hikâyeme gelince... Ne benim ne de annemin bu taraklarda bezi yoktu; sevdiğim bir Latince hocam vardı ve o Williams College'tan mezundu; ben de bu vesileyle oraya gitmeye karar verdim. Diğer alternatifler ise yaşadığım yere daha yakın olan Haverford ya da Swarthmore'du fakat annemle arama mümkün olduğunca mesafe koymaya karar verdim ve Williams College da bana burs verdi. Williams College'a gitmiş olmaktan pişman değilim. Branşım ekonomi ve ekonomi politik idi ve bu okul, ülkedeki en iyi ekonomi fakültesine sahip küçük ölçekli okuldu. Harika bir eğitim aldım; hiç de fena bir eğitim almadığımı düşünüyorum. Ağabeyimle birlikte ilk gün okula gittiğimde üstümün başımın oraya hiç uygun olmadığını fark ettim. İnsanların, benim hiç tanımadığım sanatçılar, yazarlar ve şairler üzerine muhabbet ettiği bir odada oturduğumu hatırlıyorum. Kendimi o çevrenin tamamen dışında hissettim; annemi arayıp yılbaşından önce muhtemelen eve dönmüş olacağımı söylediğimi hatırlıyorum. Orası zengin çocuklarının okuluydu ve o zamanlar bütün öğrencileri erkek olmasına rağmen kendimi pek rahat hissetmiyordum. Entelektüel olarak oraya ait olduğumu ve bir şeyler yapabildiğimi kabul etmem üç yılımı aldı. Bir Güneydoğu Asyacı olmamın nedenini de buraya bağlayabilirim sanırım...

Emile Dupré adında ekonomi profesörü bir hocam vardı; önüme, savaşın ilk yıllarında Almanya'nın fabrikalarında ne-

den iki ya da üç vardiya yaptırmadığı meselesini koymuştu; bana bu soruyu sorduğunda, artık aidiyet hissetmekte olduğum Williams College'da gece-gündüz durmadan çalışıyordum ve ilk defa dinlenecektim. Sonra aşık oldum ve lisans tezimi ihmal ettim. Sonra danışman hocamı görmeye gittim ve o da bana neler yaptığımı sordu; onu üçkağıda getirmeye çalıştıysam da bunu fark etti. Sonunda tez danışmanım olmayı bıraktı ve bana kapıyı gösterdi. Birilerinin beni tez öğrencisi olarak kabul etmesi gerekiyordu. Endonezya üzerine çalışan William Hollinger, Burma'nın ekonomik kalkınmasına dair bir şeyler bilmek istediğini ve eğer çalışmamı bunun üzerine yaparsam, beni tez öğrencisi olarak kabul edeceğini söyledi. O zamanlar Burma'nın haritadaki yerini bile bilmiyordum ama nihayet bitirme tezimi Burma'nın ekonomik kalkınması üzerine tamamladım. Bir yandan da, ne yapacağımı pek bilemediğim için, Harvard Hukuk Fakültesi'ne başvurdum ve oraya kabul edildim. Ardından, Burma için bir Rotary bursuna hak kazandım ve bir yıllığına Burma'ya gittim.

Okulda piyano dersi almışlığım var fakat pratik yapmayı pek sevmiyorum. Sonradan gitarla da meşgul oldum ve müzik dinlemeye bayılırım ama bu işlerde pek yetenekli olduğumu düşünmüyorum. Ardından pastel resme merak saldım fakat hevesli genç insanların ya müzikal ya da sanatsal yeteneğini geliştirmesi gerekiyor. Müzik dinlerim; hayat arkadaşım bir çellocu ve inekler eve dönene kadar onun çaldığı Bach suitlerini dinliyorum. Yirmi yıl önce hayatını kaybeden karım klasik bir eğitimciydi ve sanırım ben de onun uygarlık projelerinden biriydim ki görece başarılı olduğumu da söyleyebilirim. Beni operaya götürdü. Kendisi bir sanat tarihçisiydi ve beni sanatla içli dışlı hale getirdi. Onunla geçirdiğim otuzdan fazla yıl, benim açımdan kayda değer olan bir tür entelektüel ve sanatsal formasyon gibiydi. Onun bütün hevesleri beni de cezbetti ve sonunda o neye tutkunsam ben de ona düşkün hale

geldim. Lise öğrencisiyken, ailemin mali açıdan iflas edip etmeyeceğine ya da okulda başarılı olup olamayacağıma dair oldukça kaygı içindeydim. Spora düşkündüm ve futbol kaleciği yapmışlığım var. Quaker okullarında Amerikan futbolu gibi şiddet içeren sporlar oynanmıyordu; hiç yenilmediğimiz bir basketbol sezonu geçirmiştik ve futbolda ise bütün sezon-da sadece bir yenilgi almıştık. Basketbol oynamaya çocuklarım-la devam ettim; herhangi bir şeyde özellikle iyi değilim fakat bu durumu inadımla telafi etmenin peşindeydim. Bugün, 1966'da başladığım Birmancayı öğrenmeye çalışıyorum. Dil konusunda iyi bir öğrenci değilim fakat yeterince inatçı olursanız her dili öğrenebilirsiniz.

Din meselesine gelince; babam militan bir ateistti; onun, kanserden ölmekte olan yaşlı bir adamın başucunda oturup kendi inançsızlığını hiç işe karıştırmadan yarım saat boyunca konuşmaya çalıştığını hatırlıyorum. Keyifli ve hatta şefkatli bir muhabbetti fakat babam, adamın mezara bu türden yanılgılarla gireceği düşüncesinden de hiç hoşlanmamıştı. An-nemse bir agnostikti fakat annem de babam da inançlarında ısrarcı olmak konusunda cesarete sahip değillerdi.

Ben de her ne kadar Katolik kilisesine gitmesem de Pazar okullarına gittim. Presbiteryen Pazar okuluna gitmeyi tercih ettim. Şarkı söylemeyi severdim; böylece, çevre kiliselerden birinde Episkopalyen oldum. Buradaki papazı tanıyordum ve ona hayrandım. Burada eğitim aldım ve rahip yardımcısı çocuk oldum; bu böyle iki yıl devam etti. Quakerlar sayesinde Gandhi'yle ilgili neredeyse her şeyi biliyordum ve Pazar oku-lundaki eğitmene Gandhi'nin Episkopalyen cennetine gidip gidemeyeceğini sordum. Doktrine göre, şayet İsa'dan haberi-niz yoksa cennete gidebilmeniz için bir şans vardı; Gandhi ise İsa'yı biliyor fakat onu mesih olarak kabul etmiyordu; do-layısıyla, Episkopalyen cennette Gandhi'nin yeri olamazdı. O zaman on beş yaşındaydım ve yanımdaki arkadaşım-la birlikte

Pazar okulundan çıkıp gittik. Bu durumu yüzüme vurmayan papaza hâlâ hayrandım fakat artık bir Episkopalyen değildim. Sonraki zamanlarda, Wisconsin Üniversitesi'ndeysen, o çevrede yapılan bir Quaker toplantısına katılmaya karar verdim. Her ne kadar Quakerların toplumsal ilkelerine hayran olsam da herhangi bir ilahi güce inanmam. İnanç üzerine düşündüğümde sanırım bir ateistim fakat inançsızlığım ile ilgili bir derdim de yok. Budizm'e herhangi bir hayranlığım yok; Budizm'in nasıl işlediğine şahit oldum ve her ne kadar Budist figürlere hayranlığım varsa da Burma'nın devlet olarak ona arka çıktığını gördüm. Budistler yetimhanelerde değerli işler yapıyor olabilir fakat Quakerların sivil toplum yaratan toplumsal eylemliliğini ve bu eylemliliğin arkasındaki tutkuyu Budizm'de görmedim. Budizmi aşırı derecede bireyselleşmiş bir din biçimi olarak gördüm ve farklı türden bir Budizm'in daha başarılı sonuçlara yol açıp açamayacağı üzerine de biraz akıl yürüttüm. Vatlarda ve manastırlarda çok fazla zaman geçirdim –ki ülkeyi ve insanların arasındaki bağlantıları görmenin muazzam bir yoluydu– fakat pek çok Batılının yaptığı gibi bunu meditasyon ve benzeri şeyler için yapmadım.

Williams College'da sürekli belirli baba figürleri bulmak için bakınıp durdum; siyaset bilimi fakültesinden iki kişinin kanatları altına alındım. Bunlardan biri, uluslararası ilişkiler üzerine bir kitabı olan ve "Kızıl Fred" takma adını kullanan Frederick Schumann'dı. Schumann'ın sol siyasi duruşunu oldukça tatmin edici buldum; aldığım burstan kaynaklanan öğrenci sorumluluklarımın bir parçası olarak onun kalabalık sınıfına katıldım. O da beni başarılı bir yoksul burslu öğrenci olarak görüp kanatları altına aldı. Diğerisi ise genç yaşta vefat eden ve Sokratik yöntemi ciddiye alan Profesör Robert Gaudino'ydü. Onun, derinden katılım göstermenizi beklediği entelektüel gerilimle yüklü o küçük sınıflarının yer yer korkutucu olduğunu hatırlıyorum. Gaudino bir tür küçük de-

haydı. Straussçulukla aram pek iyi değildir fakat Gaudino, bir öğretmen olarak oldukça kalburüstüydü. Ben mezun olduktan sonra Hindistan programında eğitmenliğe başlayan William adında biri vardı; William öğrencilerini altı ay boyunca küçük bir köyde yaşamak üzere götürüyordu. Bu muazzam derecede başarılı programda, beş yıl sonunda, öğrencilerin Hindistan hakkında kendi ülkelerinden daha fazla şey bildikleri ortaya çıktı. Buradan ilham alınarak, Amerika programında, öğrencilerin bir yarı yıllarını sıradan işçilerle birlikte yaşamaya ya da bir kamu kurumunda geçirmeye hazır olmaları beklendi. Bu program, öğrencilerinden hiçbirinin, hayatlarını tecrübe ettikleri insanlara dair yüzeysel tek bir sözcük edemeyeceği kadar başarılıydı.

Burma'da geçirdiğim bir yılın ardından geri döndüğümde, hem öğrenci hem de bir siyasi aktivisttim; bir yıl boyunca Paris'te Ulusal Öğrenci Derneği'nin faaliyetlerini yürüttüm. Bir sonraki yıl için ise başka bir sorumlu seçtim ve ardından lisansüstü eğitimime başladım. Lisansüstü eğitimime başladığım 1961 yılında, biraz Birmanca biliyordum fakat o sıralar ülkeye giriş sıkıntılı olduğu için oraya gidemezdim. Yangon'da bulundum ve orada bir dizi azınlık grubuyla birlikte öğrenci siyasetine dahil oldum; üç ay sonra kapımın altından bir ölüm tehdidi mesajı atılacaktı. Yangon Üniversitesi'nde eski personel odasında kalıyordum. Yangon Üniversitesi Öğrenci Derneği tam bir siyaset yuvasıydı ve ben de bu alanda pek cesur olmadığım için, bir hafta sonra Mandalay Üniversitesi'ne geçtim. Yılın geri kalanını burada, önceleri ekonomik istatistikler üzerine çalışarak geçirdim. Birkaç ay sonra bunu da bıraktım ve bir yandan Birmanca öğrenmeye çalışarak ülkeyi gezmeye başladım. O yılı çar çur ettiğimi hissediyordum; bugün yayınladığım kitap ve Burma'da geçirdiğim zaman, Burma'da o dönem boşa harcadığım zamanın tazminatıdır. Hayatımın merkezindeki şeylerden biri de bu...

Yüksek lisans tezim olan “Malezya’da Siyasal İdeoloji”, her ne kadar hocalarımı memnun etmişse de iyi bir kitap değildi; Malezya’yı tanıyan uzmanları memnun etmedi. Bu anlamda *Weapons of the Weak* [Güçsüzün Silahları] kitabım, ilk seferde berbat ettiğim şeyi Malezya üzerinden düzeltmeye dönük bir çabaydı. Burma, benim ilk yurtdışı tecrübemdi ve gerçekten zorluydu; bir yılda yaklaşık on beş kilo verdim. Büyüleyici bir ülkeydi ve hayatımın geri kalanını Burma çalışmalarına adasaydım kesinlikle çok mutlu olurdum. İkinci tercihimse Çin’di fakat Çin’e gidemedim, ben de, sadece Malezya ile Endonezya’yı değil, aynı zamanda Filipinler ile Tayland’ın bazı bölgelerini de içerecek biçimde dört ülke üzerine çalışmamı sağlayacak Malay-Endonezce konuşulan bölgeyi çalışmayı düşündüm. Daha çok pratik düşünerek hareket ediyordum.

Yüksek lisans eğitimi için Yale’e geldim. Harvard Hukuk Fakültesi’ne gidecektim fakat Burma’da geçireceğim bir yıl için bunu erteledim. Bir yılın ardından, avukat değil ekonomist olmak istediğimi fark ettim ve gidip Yale’in ekonomi bölümüne başvurdum, onlar da beni kabul etti. Sonrasında Paris’e gitme şansım vardı; o yıl, ben her ne kadar bir ekonomist olmak istiyorsam da, Yale benim birkaç yıl ileri matematikle uğraşmamı istiyordu. Bir sendika heyetiyle birlikte Kuzey Afrika’ya gitme şansım vardı. O zamanlar bölüm başkanı olan James Tobin’e, ileri matematik meselesini ilk yarıyıl da halletsem iyi olacağını söyledim, o da bana “hayır” dedi; başvurularda bulundum ama sürekli ret yanıtı alıyordum. Ben de ondan, benim bütün belgelerimi siyaset bilimi bölümüne yollamasını ve bu bölümün de beni alıp almayacağını bekleyip görmek istediğimi söyledim. Bölüm beni kabul etti ve ardından Kuzey Afrika’ya giderek ekonomist olmak yerine siyaset bilimci oldum. Paris’te ise öğrenciliği pek ciddiye almıyordum fakat öğrenci sendikası adına faaliyet yürütüyordum. Harika bir yıldır, beni kozmopolitleştirdiğini söyleyebilirim. Orada ge-

çirdiğim bir yıl, beni o zamanlar Paris'teki devasa uluslararası öğrenci topluluğuyla tanıştırdı. Yine, her ne kadar o zamanlar pek farkında olmasam da sonradan kendimi ortasında bulacağım Amerikan siyaset biliminin pozitivist, amprisist uğrağında siyaset bilimine dönük gereğince karamsar bir bakışa sahip olmamı sağladı. Davranışsal devrim hakkında hiçbir şey bilmiyordum ve Yale'e döndüğümde, benim için yeni bir haber oldu bu. Bu kişilerin, entelektüel ilerlemenin nasıl sağlanabildiğine dönük bir bakış açısının ağına takılmış Cizvitlere benzediğini düşündüm. Onlarla aynı fikirde değildim fakat onlara karşı çıkmadan önce, onların benden uzmanlaşmamı istedikleri şeyde uzmanlaşılabilceğini kanıtlamak zorundaydım. Yani, davranışsal devrime karşı çıkabilmek için bir buçuk yıl harcadım.

Tez hocam Bob Lane'di. Lane, New Haven halkı ve işçi sınıfıyla, siyaset hakkında ne düşündüklerine dair on altısaatlik görüşmeler yapmıştı; bir tür edebî yeteneğe sahipti. Bana göre onun "Siyasal İdeoloji" olarak anılan kitabı iyi bir kitaptı; yaptığı derinlemesine ve soruşturmacı görüşmeler tekniğine bayılmıştım. Malezya'da üst düzey siyasi kamu görevlileri ile çalıştım; onlardan on altısı ile, her biri saatlerce süren görüşmeler gerçekleştirdim ve bu görüşmelerdeki verileri *Malezya'da Siyasal İdeoloji*'de bir araya getirdim. Bence bu, iyi bir hocasını taklit eden öğrenci örneğiydi. Tezim kapsamlı biçimde değerlendirilerek hemen yayımlandı fakat genel olarak ağır eleştirilere maruz kaldı. Çalışmalarına aşina olan kişiler tarafından kolayca pohpohlandığımı ve bu kişilerin çalışmalarına bakarken araya mesafe koyamadıklarını fark ettim. Eğitimimi boşa harcamamak ve gözlerimi bağlamamak adına siyaset bilimine karşı bir tür dava gütmeme sebep olan bir kökenden geliyordum. Böylece, esasen dar, aşırı uzmanlaşmış bir disiplin dahilinde çalışmak istemediğimin

farkına vardım. Sonrasında yolsuzluk üzerine bazı çalışmalar yaptım ve *Comperative Political Corruption*³ [*Karşılaştırmalı Siyasi Yolsuzluk*] adlı bir kitap yazdım; bu kitap, beni bir tür harekete geçirecek olan *Moral Economy of the Peasant*'tan⁴ [*Köylünün Ahlaki Ekonomisi*] önceydi.

Amerikan siyaset bilimi tarzının ikincil bir alanını takip ediyor ve hayal gücüne herhangi bir biçimde başvurmaksızın başkalarının çizdiği kutucukların içini dolduruyordum. Bu sıralarda, bütün bunların ve Paris'te geçen bir yılın etkisiyle –yüksek lisansa başladığım yıl evlendim, böylece uygarlık projesi de başlamıştı– tezimi bitirdiğimde, artık ne istediğimi de kısmen biliyordum. A.J. Ayer ve pek çok düşünürden ilham alan o ampirisist, pozitivist siyaset bilimi, artık o kadar da seçkin görülmemeye başlanan tarama-anket araştırmaları çalışmaları üretmişti. Riesman'ı ve C. Wright Mills'i okudum ve Mills'ten özellikle etkilendim. Disipline pek fazla bağlı olmayan biri olarak öğretmenlik hayatım, 1967'de Wisconsin, Madison'da ders vermemle başladı. Bir Güney Asyacıydım, Vietnam Savaşı doruğundaydı, üniversitede hemen her gün biber gazıyla dağıtılmaya çalışılan gösteriler yapılıyordu. Bir Çin uzmanı olan Ed Friedman adlı arkadaşımınla birlikte, köylü devrimleri üzerine bir ders açmayı düşündük. Dersi veriyorduk ve ardından bizim yeterince ilerici olmadığımızı düşünen altmış-yetmiş öğrenci dersten sonra gidip sınıfta anlattıklarımızı eleştiren bildiriler yazıp bir sonraki dersin öğrencilerine dağıtıyordu. Bu durum bütün yarıyıl boyunca devam etti ve oldukça olağanüstüydü. Wisconsin'de savaş karşıtı biri olarak başım büyük dertteydi ve benden kurtulmak isteyen bir dekana sahiptim. O sırada, zamanımı harcayabileceğim en önemli şey, bana, köylü siyasetini, köylü devrimlerini ve ulu-

3. Bkz. James C. Scott, *Comperative Political Corruption*, Prentice-Hall Inc., 3. Baskı, 1972. – ç.n.

4. Bkz. James C. Scott, *The Moral Economy of the Peasant: Rebellion and Subsistence in Southeast Asia*, Yale University Press, 1977. – ç.n.

sal kurtuluş savaşlarını anlamakmış gibi geldi. Bu düşünceyi kamçıl原因 şey, kesinlikle mevcut siyasi durumdu fakat ciddi biçimde entelektüel bir şeyler gerçekleştirmek zorundaydım. Bu noktada Barrington Moore özellikle önemliydi çünkü en azından, moderniteye giden bu zorlu rotaları, ticari tarımın nasıl ortaya çıktığını ve tarımsal elit sınıfları anlamaya çalışmıştı. Friedman ile birlikte Barrington Moore'un çalışmasının yeni baskısına bir önsöz yazdık; entelektüel gündemimin siyaset bilimi alanına daha az bağımlı hale geldiğı an tam da buydu. Çalışma arkadaşlarımdın büyük bir kısmı beni gerçek bir siyaset bilimci olarak görmüyor ve neci olduğum sorulduğunda, genellikle antropolog yanıtını veriyorlardı. Herhangi bir disiplinin üyesi olmama fikrini sevdim.

Savaşa karşı olan antropologlarla çokça zaman geçirdim. Paris'te Ulusal Öğrenci Derneğı adına faaliyet yürütürken, Uluslararası Başkan Yardımcısı seçildikten sonra, Haiti ve başka yerlerde gerçekleştirdiğimiz düzenli toplantılarda belirlediğimiz çözüm önerilerini Washington'a yolluyordum. Bana, benden raporlar yazmamı isteyen ve sonradan CIA ajanı olduğı ortaya çıkan biriyle bir toplantıya gitmem teklif edildi; o dönemde ideolojik olarak buna tam olarak karşı olduğumu düşünmüyorum fakat bu teklifi reddettim. Ulusal Öğrenci Derneğı adına faaliyet yürüttüğüm dönem boyunca yazdığım tüm raporların, CIA tarafından oraya yerleştirilen dernek başkanı eliyle CIA'ye yollandığı ortaya çıktı. Onlardan para almamıştım fakat fiilen bir CIA ajanı işlevi görmüştüm. Kendimi, hiç sevmediğim bir makinenin dişlisiymişim gibi hissettim. Bu anlamda, antropologların isyan-karşıtı girişimlere dahil olması gerektiğı düşüncesinin –ki her seferinde karşımıza çıkan bir mesele bu– açık ve net biçimde asla olmaması gerektiğini düşünüyorum. Bu işlere bulaşan bazı kişiler tanıyorum; David Wilson ve Tayland'daki Kabile Araştırmaları Merkezi gibi... Dolayısıyla meseleye fazlasıyla dahil

oldum ve Sam Huntington'ın Vietnam'da insanların yeniden iskân edilmesine dair düşüncelerine karşı protestolara katıldım. Huntington'ın çalışmasına karşı Asya Çalışmaları Derneği'nde de büyük gösteriler gerçekleşti ve bu gösterilerin hepsinde yer aldım. Wisconsin'de geçen en az beş altı yılım hem savaşa karşı entelektüel çalışmalar hem de pratik konuşma çalışmalarıyla geçti. Eric Wolf ile birkaç kez buluştuk fakat onunla buluşmadan önce eşi Sydel Silverman ile tanışmıştım. Bana göre *Peasant Wars of the Twentieth Century* [Yirminci Yüzyılda Köylü Savaşları] ve köylüler üzerine yazdığı kitapçık harika eserlerdir. Eylül ayında yayımlanacak olan kitabım⁵, Pierre Clastres'nin tarihli halklar ile tarihsiz halklar üzerine bir önermesiyle başlıyor ve bu alıntı Eric Wolf'a bir saygı duruşu olarak görülebilir. Bence Wolf'un *Europe and the People without History* [Avrupa ve Tarihsiz Halklar] kitabı muazzam bir kitaptır; Wolf, benim de karşılaştığım bir siyasal durumu ele alıp o tikel durumu aşan türden bir araştırmacılık yaparak hayran olunacak bir iş çıkarmıştır.

Sidney Mintz ile, sanırım yazdığı her şeyi okuduysam da, hiç tanışmadım. Yakın zaman önce –Yale'deki Kırsal Çalışmalar programına bağlı– bir dersimi onun *Şeker ve Güç*⁶ kitabı üzerinden işledim; Piers Vitebsky de oradaydı; aramızda Mintz dışında kırsal çalışmalar alanında olan herkes vardı. Hikâyeme devam edelim... Ne diyorduk; Wisconsin'de sekiz yıl kaldım; siyaset bilimi fakültesinin dekanı Leon Epstein'di ve daha gitmemin üzerinden bir ay geçmeden gece gündüz Vietnam Savaşı üzerine fakülte toplantıları yapıp kampüste gösterilere katılmaya başlamıştık. Epstein benim tehlikeli bir radikal olduğuma karar vermişti ve benden kurtulmanın peşindeydi. Bu tür durumlarda bir Yahudi gibi davranmam

5. Bkz. James C. Scott, *The Art of Not Being Governed: An Anarchist History of Upland South Asia*, Yale University Press, 2010. – ç.n.

6. Bkz. Sidney Mintz, *Şeker ve Güç: Şekerin Modern Tarihteki Yeri*, çev. Şükrü Alpogut, İstanbul: Kabalıcı Yayınları, 1997. – ç.n.

ve böylece bana karşı çıkabilecekleri tek yer siyasi duruşum olacak şekilde mükemmel bir meslektaş haline gelmem gerektiğini söyleyen dostum Ed Friedman'ın tavsiyeleri doğrultusunda hem bütün öğrencilerin ödev ve sınavlarını okuyor hem de bütün toplantılara gidiyordum. Bunu sürdürdüm ve kadromu aldım. Wisconsin'den ayrılırken (Yale'den bir teklif almıştım), oradaki bölüm başkanım "bırak bizim okul da bir teklif versin" dedi. Leon Epstein hâlâ dekanı ve Wisconsin'den gelen karşı-teklif Yale'den bana teklif edilen maaştan 100 \$ daha düşüktü; anlayacağınız dekan kartları açık oynadı. Wisconsin'de çok mutluydum; burası bir tarımsal araştırmalar okuluydu, burada köylüler üzerine çalışıyordum, Madison olağanüstü bir topluluktu, bu anlamda orada kalmaktan mutluydum. Kararı eşime bırakınca, Doğu yakasındaki akrabalarının hepsi onun taşınmasını istedi. Böylece, kırsal Connecticut'a taşınıp koyun ve oğlaklar alarak çiftçilik kariyerime başladım.

Yale Üniversitesi'ne gittiğimde, bana siyaset bilimi kürsüsünde görev verildi. Sonradan baskıya girecek olan *The Moral Economy of the Peasant* kitabımın taslağını okumuş ve Güneydoğu Asya için kullanılacak bir ödenek oluşturmuşlardı. Bu ödenek olmasaydı orada işe alınacağımı düşünmüyorum. Wisconsin'e gittiğimde, Üçüncü Dünya üzerine çalışan herkesin işe alınmaya değer olduğu düşünülüyordu fakat 1976 yılında Yale'e gittiğimde, bu durum artık geçerli değildi. *The Moral Economy of the Peasant* kitabımın bilinir hale gelmesinin nedeni, birinin çıkıp benim bu kitabıma karşı saldırıya geçmek için bir başka kitap yazmasıydı (Popkin'in *The Rational Peasant* [*Rasyonel Köylü*] kitabı). Bence kitabımın yaygın okunmasının nedeni, kitaplarımın çoğunda olduğu gibi, sürekli tek bir noktaya parmak basmamdı. "Ahlaki Ekonomi", köylülerin sorununun iflas etme tehlikesi olduğuna ve iflasın felaketvari sonuçlara yol açtığına vurgu yapan rasyonel

tercihe ilişkin bir önermeydi. Köylüler, birer tarımcı olarak, farklı ürünler ekmeyi tercih eder, takvimi, toprak koşullarını vs. planlar ve bir dizi ihtiyatlı ekonomik strateji üzerinden bir tür bahis oynar. Köylüler modern kapitalistlerin yaptığı gibi kârlarını azamileştirmekten ziyade iflas etme tehlikesini en aza indirmenin peşindedir. Benim önermem, köylülerin –hasadın paylaşılması ve zengin köylüleri ellerinde biriken artığı dağıtmaya zorlayan mecburi hayırseverlik hakkında– aynı işe yarayan bir dizi toplumsal düzenlemeye, böylece, üretimi azamileştirmek için değil, topluluktaki bireylere dönük toplumsal tehlikeyi en aza indirmek için yeniden yeniden örgütlenen bir dizi düzenlemeye sahip olduklarıydı. Bu düzenlemeler, kapitalist piyasalar ve sömürgeci vergi sistemleri eliyle adım adım parçalanmıştır. Geleneksel devletler, tarihsel olarak, hasadın kötü olduğu yıllarda köylülerin direnişiyle karşılaşabilecekleri için vergileri fiilen toplamakta çok başarılı olamayacak denli zayıftır. Sömürgeci dönemde ise, aldığınız hasada göre değişmeyen nakit vergiler ve sabit kazanç ihtiyacı söz konusudur. Bunun sonucunda köylülüğü varoluşsal bir krize sürükleyen biçimde gündelik ürünlerin kıtlığa girmesi bile sözkonusu olabiliyordu.

Zaman geçtikçe, ben de köylü isyanları üzerine çalışmaya niyetlendim; bu meselelerle ilgilenen pek çok kişi vardı ve hatta, bahsi geçtiği üzere Popkin, bu çatışmayı anlamak isteyen insanlar açısından ideal bir öğretim aracı olacak biçimde benim kitabımı eleştiren bir kitap yazmıştı. Kitabım, Tawney'nin köylü olmanın çenesine kadar suyun içinde bir insan olmak demek olduğuna, bu anlamda ufak bir dalganın bile onu boğmaya yeteceğine dönük metaforu ile başlıyordu. Kitabımın başlığının *The Subsistence Ethic and Peasant Politics* [Geçim Etiği ve Köylü Siyaseti] ya da ona benzer bir şey olmasını istiyordum; ardından Edward Thompson'ın *Moral Economy of the English Crowd in the Eighteenth Century* [On

Sekizinci Yüzyılda İngiltere’de Kitlenin Ahlaki Ekonomisi] kitabını okuyunca, kitabın başlığındaki “ahlaki ekonomi” kavramını kullanmaya ikna oldum. Bence bu tercih uzun vadede bir hataydı çünkü kitabı dikkatli şekilde okumayan kişilere, sanki ben, pek de rasyonel olarak faaliyet göstermeyen bir dizi fedakâr köylüden bahsediyormuşum gibi gösteriyordu. Popkin de kitabına *The Rational Peasant* [*Rasyonel Köylü*] adını vererek buraya vurgu yapıyordu.

Thompson ile birlikte –tarihi sadece bir olaylar dizisi olarak değil, çok daha geniş bir ölçekte ele alan Annales okulu tarafından referans alınan– Marc Bloch’a da hayranım. Yine, hanehalkı bütçeleri, çalışma rutinleri ve emek araştırmaları üzerinden Avusturya ve Alman geleneklerini izleyen A.V. Çayanov, yirminci yüzyılın başlarında Rusya’da hanenin toplumsal örgütlenmesini yerleşik hale getiren Zemstvo çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Çayanov, bir dizi aile çevrim stratejisini mutlak olarak kuran, çalışmayacak durumda olanların birden çok çocuğa sahip olmasının sonuçlarını mutlak olarak saptayan ve çiftlik yapısının zaman içindeki değişim yollarını mutlak olarak öngören ilk kişiydi. Bu veriler bana *The Moral Economy of the Peasant* kitabımda çok yararlı oldu. Kitabım çıktıktan sonra pek çok kişi bana alan çalışmamı nerede yaptığımı sordu; aslında kitabım, temelde Burma ve Vietnam üzerine bir kütüphane çalışmasıydı; bu iki ülkede de isyan yaşanmıştı ve amacım bu isyanları, ona giden tarihsel gidişatı kat ederek açıklamaktı. O zamana kadar Eric Wolf’unki de dahil olmak üzere köylülere ilişkin pek çok antropolojik çalışma okumuştum.

Dünyanın büyük çoğunluğunun köylülerden oluşması nedeniyle, hayatımın geri kalanını onlar üzerine çalışarak geçirmeye ikna oldum. Buna dönük olarak da hakikaten aptalca şeyler yazmaktan kaçınmanın tek yolu, bir yeri avucunuzun içi gibi bilmek, böylece yaptığınız genellemeleri gerçek bir mekânda

sınamaktır. Genellemeleri, gerçek insanlara karşı sınamadan hiçbir zaman anlayamamışımdır.

Kendi kitaplarımdan benim için en önemli olanı, bir köyde geçirdiğim iki yıla dayanarak kaleme aldığım *Weapons of the Weak*'tir ve bugüne kadar ne o kitaptan önce ne de sonrasında o kadar sıkı çalışmadım. Yaşadığım köy Malezya'daydı; oldukça akıllıca bir plan yapmıştım: Önce köye gidip alan çalışmamı yapacak, ardından oradan ayrılıp argümanımı özetleyen bir taslak yazacak, sonra tekrar köye dönüp taslak üzerine köylülerle konuşacak, nihayet, onlar ne söylerse kaydedecektim. Kitabımın son bölümü, bizzat köylüler tarafından söylenenleri aktaran bir tür ön değerlendirme olacaktı. Bunu yaptım da, tek bir istisnayla: insanlara düşündüklerimi açıkladığım son dört ayda, insanlar beni, aptalca bir kitap yazma ihtimaliyle ve o insanların hepsine son bölümde akıllıca şeyler söyletmekle karşı karşıya kalacak biçimde pek çok şekilde onayladı. Bu modeli iptal etmeye ve kitabı yeniden yazmaya karar verdim. İnsanlar hakkında, o insanların hem kendilerini okumaktan memnun olacağı hem de kendilerinin farkına varacağı etnografiler yazan kişiler tanıyorum; bu benim özendiğim türden bir antropoloji aslında... Levi-Strauss'un, öznelerin kendisini araştırmacının görebileceği biçimde göremeyeceğine dair önermesine dönük olarak bu insanların neden kendilerinin farkına varmadığı sorusunu sormak gerekiyor. John Dunn, sosyal bilimin özneleriyle sosyal bilimcilerin insanların eylemlerine dönük yaptığı tanımlar arasındaki ilişki meselesini ele alan gerçekçi varsayımlar dahilinde tarih yapmak ve sosyal bilim üzerine sağlam bir makale yazmıştır. John Dunn'un anlattığı şeyleri ben tecrübe ettim.

İsyanlar üzerine yazdım ve o kadar da cesur biri olmadığım için, Malezya'nın Kedah eyaletine bağlı en büyük pirinç yetiştirme bölgesinde bir alan çalışması yapmaya karar verdim. Malezya siyasetinin o dönemde pek devrimci olduğu

söylenemezdi fakat İngiltere’de 1830’larda yaşanan “Kaptan Swing”⁷ isyanlarında olduğu gibi, Malezya da tarıma biçerdöver sokuyor, insanlar işlerini kaybediyor ve kırsal alanda çatışmalar yaşanıyordu. Her türden isyanı engellemenin mümkün olması nedeniyle, gözle görünenin dışında işleyen bir dizi sınıfsal ihtilaf stratejisi mevcuttu. Kundakçılık ve sabotaj, ürünlerin ateşe verilmesi ve hayvanların öldürülmesinin yanı sıra karalama stratejileri ve bayramların boykot edilmesi gibi şeyler söz konusuydu. İnsanlığın, örgütlenme ve protesto özgürlüğüne sahip olduğu açık siyasal sistemlerde yaşamayan büyük kısmının, dünyadaki sınıfsal direnişlerin büyük kısmının, gündelik direniş biçimleri olarak adlandırdığım işbu gözle görünenin dışında işlediğini düşünmeye başladım. Hedefim, kölelik, serflik ve bu duruma dair, modern, örgütlü, demokratik sistemlerde yaşayan çoğu kişinin anlamadığı, madun gruplar açısından en yaygın siyaset biçimi olan ve beni madun çalışmalarına çeken bir siyaset türünü anlamaya çalışmaktı. Bu meseleyle özellikle kitabı okumayan kişilerin meşgul olmasını görmek memnuniyet vericiydi. İyi bir başlığın tehlikelerinden biri, insanların kitabı dikkatli biçimde okumaksızın o başlığı bir tür sihirli değnek gibi sağa sola sallamasıdır.

Bu kitaba dair en fazla gurur duyduğum şey ise Gramsci’nin hegemonya düşüncesinin bu türden bir köylülük ortamında iş göreceк biçimde gerçekten dikkatli bir çabaya karşılık geliyor olmasıdır. Gramsci’nin kavramlarıyla konuşursak, bir tahakküm durumundan, bir anlamda hegemonyanın uygu-

7. Kaptan Swing İsyanları: 1830 yılı yazında İngiltere’nin Elham Vadisi bölgesinde başlayıp kısa sürede ülkenin doğusuna ve güneyine sıçrayan tarım işçilerinin başlattığı bir dizi isyan. 28 Ağustos gecesi bir harman makinasının yakılmasıyla başlayan ayaklanma kısa sürede ot yığınlarının ateşe verilmesi, hayvanların sakat bırakılması, işliklerin yıkılması gibi eylemlerle büyüdü, iki ay içinde 100’den fazla harman makinesi yakıldı. Tarım işçileri, tarıma makine sokarak işçi sayısını azaltan zengin çiftçilere de saldırdı. “Kaptan Swing” adı isyancı tarım işçileri tarafından yollanan tehdit mektuplarına Kaptan Swing imzasının atılması nedeniyle ortaya çıkmıştır. - ç.n.

lanmadığı bir durumdan bahsediyordum. Böyle yaparak göstermek istediğim şey ise, bir antropolog ya da bir tarihçi olarak baktığınızda, tahakküm durumlarında madunların aşırı hürmetkâr davrandığı ve onlardan beklenen çözümlere teşne olduğu siyasal bir riayet etme, rıza ve performans yüzeyine şahit olacak olmanızdır. Bu türden durumlarda, hegemonyanın görünümünü üretmek üzere iktidarın etkileri üzerinden örgütlenen kamusal senaryo olarak adlandırdığım şey devreye girer; kuşkusuz bunu illa ki hegemonyanın kurulması olarak da düşünmemek lazım çünkü aksi takdirde durumu –madun grupların, bu iktidarın doğrudan etkilerinin dışında kaldıklarında kendi aralarında dile getirdikleri– gizli senaryo olarak adlandırdığım şey ile telafi etmek mümkün olamazdı.

Zengin köylüler ile yoksul köylülerin bir arada bulunduğu ve her şeyin hegemonikmiş gibi görünebildiği durumlara şahit oldum; ardından ise zenginler kendi başlarıyken ve ortada durumdan etkilenebilecek hiçbir yoksul bulunmadığında farklı bir senaryonun görünür olduğunu ve sonrasında, birlikte uzun bir dönem boyunca çalışmanın ardından yoksullar arasında zaman geçirirken ise olan bitene dair onların bakış açılarını fark ettim. Bana göre, bu üç farklı senaryonun ideolojik etkilerini üçe bölebilen sosyal bilimler pek çok duruma uygulanabilir.

Nasıl yazıyorum? İlk metni oluştururken elimde bir kurşun kalem, bir silgi ve bir defter oluyor. Her bir cümleyi muhtemelen üç kerede yazıyorum; korkudan değiştirmeye çekindiğiniz çalışmalara dönük bulduğunuz bir formül olarak düşünün bunu; bu şekilde de devam ediyorum. Tanıdığım herkesten daha yavaş yazdığımı söyleyebilirim –ki kitaplarımın arasında sekiz dokuz yıl var– ve aradaki zamanda oldukça sıkı çalışıyorum. Yine de avantajım, bir cümleyi yazdığım, planladığım –ki yazmaya başlamadan önce bile istediğim taslağı ortaya koymam aylar alıyor– ana kadar sıkı çalışıyor olmam.

Bunun anlamı, benim açımdan yapmam gereken düzeltmelerin başkaları açısından olduğundan çok daha az zorlu olmasıdır. Bu aşamada yaptığım düzeltmeler genelde ya ufak tefek oluyor ya da bölümlere belirli parçalar ekleyip çıkarıyorum. Yazdıklarımı tekrar okumayı sevmiyorum, ilgim dağılıyor, dolayısıyla kendi yazdıklarına bir daha dönmek zorunda kalmamak için ilk seferde sıkı çalışmayı tercih ediyorum. Bence yazdıklarınızı sonradan kesip biçtiğinizde, metnin sürekliliğini sağlamak ve ilk yazdığınız zaman kurduğunuz anlatıyı sürdürmek zor oluyor; bana göre başarılı şekilde yazmanın pek çok yolu var ve kendi yöntemimi pek tavsiye etmiyorum.

1991'de köylüler üzerine çalışmaya karar vermiştim ve kırsal çalışmalar üzerine bir program başlattım. Madison'da Connecticut'a taşındığımızda ise şehrin merkezine mi yoksa -banliyöde yaşamak istemediğimiz için- taşraya mı yerleşmek istediğimize karar vermemiz gerekti; her zaman hayvanlarla ilgilenmek istemişimdir; ben de birkaç tavuk, bir koyun ve bir keçi aldım. *Weapons of the Weak*'i yazmak üzere Malezya'ya gitmek üzereyken, hemen sokağın karşısındaki 12 hektarlık ve bakıp bakıp iç geçirdiğimiz arsa satılığa çıktı fakat alacak paramız yoktu. Ardından Malezya'ya gittik ve geri döndüğümüzde oranın satılmamış olduğunu görünce daha düşük bir fiyat için pazarlık yaptık; biraz uğraştan sonra orayı satın aldık. Burada büyük bir ahır vardı, ben de koyun yetiştirmeye karar verdim. Yün kırkmayı öğrendim, yirmi yılda yirmi beş civarında koyunum oldu, hepsinin de yününü kendim kırktım; koyunları Yunanlara ve İtalyanlara satıyordum. Koyunlara çitlerle çevrili güzel bir yer yaptım; koyun bakımı gece ve gündüz yarımşar saatten fazla zaman almaz fakat birkaç günü kırkmaya ayıracak biçimde ay boyunca etrafta olmak zorundasınızdır; başka şeylerle de meşgul olacak zamanınız olur. Koyun yetiştirmek, sizin her gün bedensel olarak çalışmanızı gerektiren bir faaliyet fakat kafanızı serbest bira-

kıyor. Gün içinde hayaller kurabilir, düşünceler geliştirebilirsiniz; gerçekten yaratıcı bir faaliyet olduğunu düşünüyorum. Koyun yetiştirme yöntemimi, hayatta kalmayı başaramayan kuzu sayısını en az indirecek biçimde sürekli değiştirdim. Son üç yılda sadece bir kuzu hayatta kalamadı. Sürüyü, sayıyı sürekli arttırmak üzere değil, bütün koyunlar sağlıklı olacak ve hayatta kalacak şekilde organize ettim. İnsanlar konusunda değil fakat koyunlar konusunda başarısız olduğum zamanlarda kabuslar görüyordum.

*Devlet Gibi Görmek*⁸ ise yazdığım diğer kitaplardan farklı türden bir kitap. 1991 yılından itibaren on sekiz yıl Kırsal Çalışmalar programını yürüttüm. *Devlet Gibi Görmek*'in bu programda kendime verdiğim bir tür seminerden doğduğunu söyleyebilirim. Kırsal Çalışmalar programında her hafta dışarıdan bir konuşmacıya yer veriyorduk, bu anlamda oldukça yoğun bir programdı. Yine, fakültedeki diğer meslektaşlarımla birlikte bir karşılaştırmalı tarım toplumları çalışmaları dersi de açmıştık ki bu, Yale Üniversitesi'ndeki en kalabalık lisans dersi idi. Burada, Üçüncü Dünya'da kalkınma, Batı tarımının tarihi, başarısız kalkınma projeleri vs. üzerine konuşan, tartışan sayısız insanla bir araya geldik. Zamanla, devletin toplumu manipüle etmek için bilmek durumunda olduğu, böylece, istatistikler, kadastro kayıtları yoluyla bu manipülasyonu mümkün kılacak ve toplumun politika değişikliklerinin nesnesi haline getirilebileceği bir tür okunaklı⁹ toplumun yaratıldığı okunaklılık düşüncesi –Ian Hacking'in burada emeği geçmiştir– ortaya çıktı. Ben, okunaklılık sağlama biçimlerinin aynı zamanda nasıl belirli türden bir katılığı ve başarısız kalkınma projelerini de ortaya çıkardığını anlamaya çalıştım. *Devlet Gibi Görmek*'te okunaklılığı anlamaya dönük birkaç

8. Bkz. James C. Scott, *Devlet Gibi Görmek: İnsanlık Durumunu Geliştirmeye Dönük Projeler Nasıl Başarısız Oldu?*, çev. Nil Erdoğan, İstanbul: Versus Yayınları, 2008. – ç.n.

9. Scott'ın önemli kavramlarından olan "legible/legibility", bu kitap boyunca "okunaklı/okunaklılık" olarak çevrildi – ç.n.

bölüm mevcuttur; örneğin, öncü partinin rolü ve idarenin ne kadar merkezi olabileceğine ilişkin Lenin ile Luxemburg arasındaki tartışma ele alınmıştır; tamamen boş topraklarda kurulan şehirlerin tek örneği olan Brasilia üzerine bir tartışma vardır ve yüksek modernist şehirlerin büyük eleştirmeni Jane Jacobs'a da yer verilmiştir. Yine bu kitapta, Julius Nyerere ile Tanzania köylerine ve kısmen de Güneydoğu Asya'ya değinildi. Kitapta endüstriyel tarım üzerine birkaç bölüm ile birlikte topraktan edinilen bilgi türünün nerelerde kodlanabilen bilgi türlerinden daha değerli olduğunu anlamaya çalıştığım, bilgi üzerine bir bölüm de mevcut; bu bölümde Hayek'in ve Michael Oakeshott'un da ilgi çekecek okumaları yapıyor.

Son kitabım ise hem Burma hem de Zomia üzerine; bu kitabın argümanı, dağlık bölgelerde yaşayan bütün insanların, ovalarda, düzlük alanlarda yaşayanlar tarafından bir tür ilkel kalıntı olarak görüldüğüdür ki Taylandlılar bu insanlara "yaşayan atalarımız" der. Argümanım, 1500'lü yıllara kadar tamamen boş olan tepelerde yaşayan neredeyse bütün bu insanların, vadilerdeki devlet-üretim¹⁰ projelerinden kaçmış olduğudur; bu insanlar, geride bırakılanlar değil, vergilerden, zorunlu çalışmadan, savaşlardan, salgın hastalıklardan vs. kaçan, devletten-kaçınan¹¹ kişilerdir. Bu insanlar tepelerde zamanla etnikleştiler ve yaptıkları tarım –bitki örtüsünü temizleyerek tarım alanı açmaları vs.– devletlerin onların ürettiği değerleri kendisine mal etmesinden kaçmaya dönük bir girişimdi. Bu insanların, okur yazarlık durumları da dahil, bütün özelliklerinde ıkellik olarak görülen şeyler mevcuttur. Bu ıkellik yaftasına dair ben, bu insanların bir zamanlar bir okur yazar azınlığa sahip olduklarını ve kendi soyağaçlarını ve seyahatnamelerini oluşturmaya daha kolay hale getirmesi ne-

10. Scott'ın önemli kavramlarından olan "state-making", bu kitap boyunca "devlet-üretim" olarak çevrildi. – ç.n.

11. Scott'ın önemli kavramlarından olan "state-evading", bu kitap boyunca "devletten-kaçınma" olarak çevrildi. – ç.n.

deniyle okur yazarlığı reddettiklerini ileri sürüyorum. Bana göre, bu insanların ilkel olarak görülmesini sağlayan bütün şeyler, genel olarak, devletten-kaçınma stratejileridir. Piers Vitebsky'nin ren geyiği insanları (Duhalar), devletvari yollar-dan uzak kalmaya çalışan –Çingeneler vb.– devletsiz insanlar üzerine çalışmasının bana fazlasıyla ilginç gelmesinin nedeni de budur.

Köylülük üzerine çalışma isteğimin gereklerini büyük oranda yerine getirdiğime inanıyorum. Benim için sürpriz olan şey ise anarşizme kaymamdı. Son on yılda birkaç defa anarşizm üzerine bir ders açmayı düşünmüş olmamın nedeni, kendimi sınıfta bir şeyler söylerken ve ardından bu söylediklerimin bir anarşistin söyleyebileceği şeyler olduğunu fark ederken bulmamdı. Nihayet bu meseleyi ciddiye almam gerektiğini düşündüm. Bu türden bir ders açacağımızı ilan eder etmez, sınıfa solcu öğrencilerin dolması muazzam bir deneyimdi. Yale'deki bütün solcu öğrenciler sınıfımdaydı ve hepsini birçok yönden oldukça ilginç buldum. Sanırım ben onları ne kadar eğittiysem onlar da beni o kadar eğitti.

2

Toplum Gibi Görmek

Söyleşi:
Erik
Gerritsen

James C. Scott, yüksek-modernist insani gelişme planlamasına dönük en etkili eleştirmenlerden biridir. Toplumun okunaklı kılınması ve standartlaştırılması olarak adlandırdığı olguya yol açan devlet-inşası sürecinin, aydınlanma ve özgürlükten ziyade denetimi ve tahakkümü beslediğine inanmaktadır. Akademik kariyerine Malezya ormanlarındaki küçük köy toplulukları üzerine çalışarak başladı. Yağmur ormanlarını terk ettiğinde, ulus devletlerin kendi toplumlarını nasıl organize ettiğine ilişkin bir dizi hayati önemde gözleme de sahipti artık. Scott'ın anıtsal eseri *Devlet Gibi Görmek* (1998), devletin toplumların ilerlemesine dönük planlamalarının –Tanzanya'daki zorla oluşturulan köyleri, Prusya'daki bilimsel ormancılık, yüksek-modernist Brasilia şehri, SSCB'deki endüstriyel tarım planlaması ve onun modern varyantı olan Milenyum Kalkınma Hedefleri– nasıl da tamamen hatalı olabileceğine dönük esaslı ve özenli bir eleştiri için de zemin sunuyor. Scott'a göre, bütün bunlar, ölümcüllüğü kanıtlanmış olan rasyonel-ütopyacı şablon düşüncenin örneklerinden başka bir şey değildir.*

* 1 Şubat 2008 tarihinde Erik Gerritsen tarafından gerçekleştirilen söyleşinin orijinal metni için bkz. "Seeing Like a Society: An Interview with James C. Scott, Erik Gerritsen, Archis 2008 #2; <http://volumeproject.org/seeing-like-a-society-interview-with-james-c-scott-2/>.

Toplumun inşa edilemeyeceği sonucuna nasıl ulaştınız?

Güneydoğu Asya'daki araştırmalarım süresince kalkınma projelerinin dramatik başarısızlıklarına şahit oldum. Başarılı kırsal toplulukların, iyi niyetli kalkınma yardımlarının ardından neredeyse yok edildiğini görüp bu başarısızlıkların daha derin nedenlerini bulmaya çalıştım. Bu durum, benim aklıma, devletin, bir topluma dönük ihtiraslı planlara sahip olmak, bir toplumu değiştirmek ve ona her yolu deneyerek müdahale etmek için, sonrasında manipüle edilebilecek belirli bir toplum türü yaratmak durumunda olduğunu getirdi. Devlet, kayıt altına alınabilecek şekilde isimleri olan, adresleri kadastro kayıtlarıyla örtüşen vatandaşlar yaratmalıdır. Beni çok şaşırtan şeylerden biri, Avrupa'da erken dönem devlet-üretme mücadelesinin, kısmen, müdahale edilmeden önce anlaşılabilir kılınan, okunaklı bir toplum yaratmakla ilgili olmasıdır. Yine bu durum, bana, toplumun okunaklı kılınma süreci dahilinde radikal biçimde değiştirildiğini gösterecekti. Erken dönem modern devletlerin toplumu değiştirme biçimi, bugünlerde Dünya Bankası'nın Üçüncü Dünya'yı değiştirme biçimiyle fazlasıyla benzerdir.

Kitabımda verdiğim örnek, bilimsel ormancılığa dairdir. Bilimsel ormancılık, ormanı dönüştürmenin bir yoluydu ve böylece orman, bir ormana dair başka ne varsa ilişkisini keserek sadece tek bir ürün veriyordu. Bu süreç, ormanların yenilenmesini içeren doğal süreci ihlal eden bir ormanın yaratılmasıyla sonuçlandı. Bu berbat bir hataydı fakat bilimsel ormancılığın dünya standardı haline gelmesinin önüne geçilemedi. Bu sezgi bende belirli bir merak uyandırmıştı ve bu kavrayışımı, Brasilia'daki iyi niyetli planlama fiyaskosuna ve yedi milyon insanı köylere taşıyan ve işe yaramayan Tanzanya'daki zorunlu köyleştirmeye uygulamaya çalıştım. Nihayet, Sovyet tarımındaki endüstrileşme ve kolektifleştirme politikalarına yöneldim.

Yüksek-modernist planlama olarak adlandırdığım şeyin, bir başka deyişle, bilimsel-teknik açıdan eğitilmiş elitin sosyal planlamada sorumluluk üstlenebileceğine dönük inanca dayanan 19. yüzyıl ideolojisinin bir eleştirisini geliştirmeye çalıştım. Yüksek-modernistler, anne babaların çocuklarına nasıl banyo yaptırmaları, yemeklerini nasıl hazırlamaları ve evlerini nasıl dizayn etmeleri gerektiğini bildiklerini iddia ediyorlar. Yüksek-modernist kibir, onların bütün toplumsal sorunlara karşı yekpare ve tekil yanıtlara ve onlara göre çözümlerin ya halka dayatılması ya da halkın bu şemaların kendi çıkarına olduğuna ikna edilmesi gerektiğine inanmalarına yol açıyor.

1998 yılında Devlet Gibi Görmek'i yayınladığımızdan bu yana, dünya köklü biçimde değişmiş gibi görünüyor. Toplumu standartlaştırma yoluyla "okunaklı" kılma, bugün artık küresel bir ölçekte uygulanıyor. Bir başka, daha yüksek düzeyde bir devlet inşasıyla mı karşı karşıyayız? Bir dünya devletiyle mi?

Bir bakıma. Dünya Bankası Üçüncü Dünya'daki kalkınma süreçlerini denetimi altına almaya çalışıyor ve bunu yaparak o toplumları esaslı biçimde değiştiriyor. Bu, erken dönem Avrupası'nda gördüğümüz şeyle karşılaştırılabilir bir durum. Dünya Ticaret Örgütü, IMF ve Dünya Bankası, Kuzey Atlantik liberal kapitalizminin ve liberal demokrasinin kurumlarını dünyanın geri kalanında yerleştirmeye çalışıyor. Merkez bankalarının gelişmesine, özel mülkiyetin yaratılmasına, entelektüel mülkiyetin korunmasına, kârların ülkelerde kalmasına ve yine benim "kadastralaştırma" dediğim olguya ve istatistiklerin Birleşmiş Milletler standartlarına göre yapılmasına dönük muazzam vurguya bir bakın. Bu kalkınma biçimi için kullandıkları kelime ise "uyum"dur ki tam isabettir.

Bütün bunlar tantanalı bir propagandadan başka bir şey değildir. Kuşkusuz "uyum", kurumların bir diğeriyle örtüşmesini ve birbirini tamamlamasını garantiye almak demektir. Bana ilginç gelen şeyse, bu kurumların, Kuzey Atlantik'in yüzyılın başında sahip olduğu kendine has, tuhaf ve o yerele hitap eden kurumlar olmasıdır. Fakat bu kurumlar bugün, adını andığımız devasa çok-uluslu kurumlar tarafından dayatılarak Üçüncü Dünya'ya birer evrensel standartmış gibi aktarılıyor. Bu çok-uluslu kurumların projelerinin mantığı, diyelim Hollanda'dan bir sanayici, bir uçağa atlayıp Assuncion'a ya da Kinshasa'ya gidebilir ve karşısında her anlamda benzer bir kurum ve yapılar dünyası bulabilir. Benzerdirler çünkü bu kurumlar, o sanayicinin her şeyden önce geldiği bir dünyanın kurumlarıdır. Bunların, kendilerini evrenselmiş gibi sunan fakat kendi tikel tarihlerinin bütün kültürel bagajını da yanında taşıyan yerele hitap eden kurumlar olduğunu asla unutmayalım.

Bahsi geçen eğilimler, kitabımda fazlasıyla açıkladığım küresel köye giden geri dönülmez patikalara da işaret etmektedir. Şanslıyız ki gerçeklik çok daha karmaşık. Örneğin, kırsal

kalkınmaya dönük bir Dünya Bankası programı, bu şemanın kendi çıkarlarına hizmet etmediğini düşünen binlerce yerel çiftçinin karşı-planlaması tarafından ele geçirilmesiyle sona erdi. Çiftçiler programı deforme etmeye başlayıp büyük şemayı kendilerine uydurdular. Çiftçilerin bu dayatılan koşullara direnebilmesi her ne kadar mümkün değilse de, Üçüncü Dünya'daki projelerin uygulamaya konan son halleri ile ilk baştaki halleri arasında çok az benzerlik kalmaktadır. Mesele- nin üzücü yanı ise, bu sapmanın büyük kısmının, o ülkelerin hükümetlerinin kırsal bölgeler üzerinde kendi iktidarlarını ve projelerini arttırmaya dönük çabalarının birer sonucu olma- sıdır.

Bu konuyla alakalı bir diğer gelişme ise, finans kapitaldeki ve iletişimin yoğunluk ve temposundaki muazzam artıştır. Bu teknikler daha önceki zamanlarda mümkün olmayan ay- rıntılı bir denetim türünü de ortaya çıkarmıştır. Gelgelelim yine bu teknikler, kolektif başarısızlıkların hem anlık hem de yaygın hale gelmesine de yol açmıştır; çok yakın bir zaman önce Amerikan yüksek faizli ipotek (*mortgage*) krizinin nasıl birdenbire bütün dünyayı sardığına şahit olduk. Öyle görü- nüyor ki şeylerin kontrolden çıkmaya teşne hızı ve yoğunlu- ğu, en az bu şeylerin yeni denetim biçimlerinin konusu haline gelmesi ile aynı hıza sahiptir.

Dünyanın halinden şehirlerin haline geçelim. Büyük şehir mü- hendisliğinin, planlamacıların ve halkın şehirleri gerçekten de ği- ştirip de ğiştiremeyece ği hakkındaki düşünceleriniz neler?

Bütün Birleşik Devletler'de kentsel dönüşüm için kişi başına en yüksek devlet hibesine sahip olan şehirde, Connecticut'a bağlı New Haven'da çalışan biri olarak konuşayım. Devlet bu planları şehri fiilen yok edene kadar uyguladı. Kent planla-

masıyla geçen yirmi yılda, devlet, insanları iki üç kere oradan oraya taşıdı. New Haven, kent idaresi planlamasının kötüye gittiğine dair adeta bir emsal niteliğindedir. Viktoryen zamanlarda bir deyiş vardır: “Üç taşınma bir cenazeye bedeldir.” İnsanları, köklere, dostlara ve rutinlere sahip oldukları bir mahalleden bir kez çıkardığınızda –ki orası dünyanın en güzel mahallesi olmak zorunda da değildir– bu türden bir hareketin devasa toplumsal bedelleri olacaktır. Eğer insanları pek çok kez oradan oraya taşırsanız, o kökleri yeniden toprağa yerleştirebilmek fazlasıyla acılı bir şey olduğundan mutlaka birileri çıkıp köklerinin sökülmesine tepki gösterecektir.

Jane Jacobs, 1961 yılında bu konu üzerine harikulade bir kitap olan *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı*¹’nı yazdı ve başarılı bir topluluğun ilkelerini keşfetmeyi denedi: Kent planlamacıları tarafından değil, zaman içinde güvenli, müreffeh ve insanların kalmak isteyecekleri başarılı bir mahalle yaratan bir topluluğun ilkelerini. “Mutenalaştırma”² kavramını ortaya atan Jacobs, meselenin yüksek-modernistlerin sadece buldozerlerle “gecekondu temizliği” yapıp oraları baştan inşa etmesinden ibaret olmadığını kavramış ve mahallelerin “gecekondu kurtulma” kapasitelerini görmüştü. Jacobs,

1. Bkz. Jane Jacobs, *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı*, çev. Bülent Doğan, İstanbul: Metis Yayınları, 2015. – e.n.

2. Jacobs’un İngilizcede kullandığı kavram “unslumming” iken, kavram Türkçeye “mutenalaştırma” olarak çevrildi; Bu karşılığın kullanılmasına dair Jacobs’un kitabının Türkçe çevirisindeki çevirmen notuna da burada yer vermek gerekiyor: “burada unslumming tabiri karşılığında mutenalaşmayı kullandık. Her ne kadar tabir bir dönem gentrification için önerilmiş olsa da, burada hem anlamı doğru verdiğini hem de metnin okunmasını kolaylaştıracağını düşünüyoruz- ç.n.” (A.g.e., s. 289) Çevirmen notu yeterince açıklayıcı olmakla birlikte, kavramın biraz daha altını doldurmak adına, Jacobs’un bir tür “öz-gecekonduşlaştırma”dan, yani, gecekonducuların kendi konutlarını kademeli olarak kendilerinin yenilemesinden bahsettiğini not düşmek gerekebilir. Bu arada Jacobs’un referans aldığı “slum”ların bizdeki gecekondu dan farklı biçimde, zamanında şehirlerin çeperlerinde sosyal konut olarak yapılan fakat sonradan bakımsızlık nedeniyle bir tür çöküntü alanı olarak tarif edilen konut alanları olduğunu da söyleyelim. Jacobs’un bu kavramına ilişkin çok verimli bir tartışma için Tayfun Gürkaş’a, Murat Senemoğlu’na ve Rauf Kösemen’e minnettarım – ç.n.

insanların kalmak istedikleri yerde kalmalarına izin verildiği ve istikrarlı bir iş ortamı ile kendi evlerini iyileştirmeleri için kredilerin mevcut olduğuna emin olduğu takdirde, bu mahallenin kendisini “mutenalaştıracağını” ileri sürüyordu. Maalesef toplulukların büyük kısmının kendini yavaş yavaş yenilemeye zamanı olmadı.

Bir şehir planlamacısının henüz başarılı bir mahalle yarattığı görülmedi. Hiç. Bir şehir planlamacısının medet umabileceği en iyi şey, başarılı mahallelerin işleyişini belirlemek ve ayak altında fazla dolaşmayıp bu işleyişi korumak olmalıdır.

Toplum mühendisliğine dönük eleştirileriniz, bir tür serbest piyasa savunusuymuş gibi değerlendirildi. Fakat siz kendinizi anarşist olarak tanımlıyorsunuz. Bu durumu açıklar mısınız?

Kimileri *Devlet Gibi Görmek*’i sağcı bir kitap olarak gördü çünkü birkaç yerde Friedrich Hayek ve Michael Oakeshott gibi kişiler hakkında birkaç iyi söz sarf etmiştim. Bu suçlamaya karşı yanıtlım, büyük kapitalist şirketlerin ulus devletlerle bire bir aynı yöntemlerle standartlaştırmaya dayanma biçimleri hakkında bir kitap yazmak niyetinde olduğumdur. McDonalds’ın idare ve denetim mekanizmalarına bakalım. Bir ulus devletten tek farkı, standartlaştırmayı kâr üzerinden tarif etmek zorunda kalmasıdır.

Öte yandan, beni anarşizme sabitlemeye çalışan kişiler de var. Ben, hiyerarşi olmaksızın karşılıklılığa, devletle herhangi bir ilişki olmaksızın zaman içinde gelişen oldukça karmaşık kolektif koordinasyon becerilerine dönük anarşist vurgudan fazlasıyla etkilenen türden bir anarşistim. Güneydoğu Asya’nın dört bir yanında tarım teraslarının kurulması, buna bir örnektir. Kişisel olarak, bir zamanlar öğrencilerime “Scott’ın anarşist beden eğitimi yasası” olarak tarif ettiğim şey ile yaşı-

yorum. Buradaki fikir, hayatınızın bir döneminde sizden bir büyük yasayı çiğnemenizin isteneceği ve her şeyin buna bağlı olacaktır. Bu ana hazır olmak için her daim formda kalmalısınız. Bu anlamda ben de kendimi her gün bir ya da iki yasayı çiğnemeye adadım.

Bir süredir, devletlerin neden yerleşik-olmayan insanlara her zaman düşmanca baktığını araştırıyorsunuz. Bu araştırmanız, toplum mühendisliğinin sınırlarına dair araştırmalarda ne ölçüde yeni bir aşama sayılabilir?

Devletler, alternatif hayatları tercih etmiş insanlarla baş edebilecekleri donanımdan tamamen yoksunmuş gibi görünüyor. Bahsi geçen insanlar ister Berberiler, ister Bedeviler, ister Çingeneler, isterse evsizler olsun, devletler bunlara en eski devlet projesi olan göçmenlerin yeniden iskânı ile müdahale ediyor.

Kısa süre önce, bacağını kıran ve bu süreci New Mexico'nun Albuquerque kentinde bir evsiz olarak yaşamak için kullanmaya karar veren bir öğrencim vardı. İlk iki hafta, çöplerden bir şeyler toplayan oldukça yaşlı birini takip etti. Öğrencim bu kentli avcı-toplayıcının hayatından oldukça etkilenmişti. Evsiz adam sokaklarda yaşayan mutsuz bir alkolik olarak görünüyordu, fakat aslında şehir hakkında muazzam şeyler öğrenebileceğiniz, inanılmaz hayatta kalma yetenekleri olan bir adamdı. Şayet başarılı toplum mühendisliğine meraklıysanız, bence bu yaklaşımı ciddiye almalısınız. Bir şehrin yoksullarına ve evsizlerine dönük kent hizmetlerinden sorumluyunuz tam da buna benzer bir şey yapmalısınız. Birkaç haftalığına sokaklarda yaşayın. Biriminizde çalışan herkesin de bunu yapmasını sağlayın.

Araştırıyorsunuz, yazıyorsunuz... ve koyun yetiştiriyorsunuz. Koyunlardan neler öğreniyorsunuz?

Koyun, akılsızlık ve itaati imleyen bir metafor olarak kullanılagelmiştir. İnsanlar kendilerine ne deniyorsa onu sorgusuz yaptıklarında, kalabalık ne yaparsa onu yaptıklarında ve herhangi bir bireyselliğe sahip olmadıklarında onların koyun olduğunu söyleriz. Fakat bir vahşi koyunu kendi yaşamı içinde görmüş olan bir insan, onların doğuştan inanılmaz ölçüde bireyci olduğunu bilir. Yani, koyunlara, onları dönüştürdüğümüz şey üzerinden saldırma cüretini gösteriyoruz! Hak ettiğimiz koyun neyse, karşımızda onu buluyoruz!

3

Siyaset Olarak Tarım, Standartlaştırmanın Tehlikeleri ve Yönetilmemek Üzerine

Söyleşi:
Theory Talks

Tarımsal olan ya da ayak sürüme, nasıl siyasal olanın merkezinde yer alabilir? Dağınık köyler ve sonsuz sayıdaki yerel ölçüler rasyo- nel sayılsaydı ne olurdu? Kalkış noktamız olarak kanıksadığımız iyi niyetli devlet, en az bizim kadar öngörüsüz olabilir mi? Ulus- lararası ilişkiler ve genel olarak siyaset bilimi, zaman zaman bek- lenmedik meydan okumalara maruz kalıyor. Anarşizme meyilli bir Marksist ve tarım uzmanıyla okullu bir siyaset bilimci arasında biri olarak James C. Scott, siyaset bilimciler açısından bile siyaset aleminin ne menem bir şey olduğu üzerine yeniden düşünmekle kalmıyor, aynı zamanda, devlet-güdümlü şemalara dönük direnişi de anlaşılabilir kılıyor. Bu kapsamlı söyleşide, Scott, “siyasal” üze- rine düşüncelerinin genel bir manzarasını sunuyor; siyaset bilimi- nin siyasetiyle meşgul oluyor ve küreselleşmeye rağmen devletin neden halen kanlı canlı durduğunu açıklıyor.*

* 15 Mayıs 2010 tarihinde Theory Talks internet sitesinde yayımlanan söyleşinin oriji- nal metni için bkz. <http://www.theory-talks.org/2010/05/theory-talk-38.html>.

Size göre, siyasal yönelimli sosyal bilimlerdeki güncel en büyük mesele ya da temel tartışma nedir? Bu meseleyle dair yanıtınız ya da bu tartışmadaki konumunuz nedir?

Bu benim kendime pek sık sorduğum bir soru değil. Fakat yıllar öncesinde bir kez bunun üzerine düşünmüştüm. Siyaset biliminde Perestroyka Hareketi diye bir şey duydunuz mu bilmiyorum. Bir süre önce, Bay Perestroyka imzalı anonim bir metin dolaşıma girdi. Bu metin, Benedict Anderson'a dönük bir gözlemden yola çıkıyordu ve bense *American Political Science Review*'ı hiç okumamıştım. Metin, bu derginin ve onu destekleyen hegemonik organizasyonun birbiriyle ilgisiz olduğunu ve aslında ilerlemeyi engellediğini ileri sürerek, bunun nedenini sorgulamaya girişiyordu. Bugün Perestroyka Hareketi, tamamı tüketime dayalı ana akım neoklasik ekonomiye bir meydan okuma olarak heterodoks ekonomiyi savunan Avrupa'daki Post-Otistik Ekonomi Hareketi¹ ile ilişkilendirilmiş durumdadır. *Political Science Association*'ın Yürütme

1. *Post-Otistik Ekonomi Hareketi*: Paris I Üniversitesi'nden Bernard Guerrien'in çalışmalarından esinlenerek 2000 yılında muhalif ekonomi öğrencileri tarafından başlatılan ve ana akım ekonomiye karşı eleştirel farklı gruplardan oluşan bir alternatif ekonomik bakış açıları hareketi. Davranışsal ekonomi, heterodoks ekonomi, feminist ekonomi, yeşil ekonomi ve ekon-fizik alanlarını içermektedir. Bu hareketin isminde geçen "Otistik" kavramı, anormal öznelliğe ve gerçeğin yerine kurgunun kabulüne atıfta bulunacak biçimde kelimenin gerçek anlamı çarpıtılarak kullanılmaktadır. – ç.n.

Kurulu'ndaydım çünkü Perestroyka ayaklanması sonucunda beni onlar davet etmişti ve siyaset biliminin ne olması gerektiği üzerine düşünmekle aktif biçimde meşgul olduğum tek an da o andı. Her zaman yaptığım gibi ne yapıyorsam onu yapmaya devam ettim ve işi olurlarına bıraktım; etrafımda dönüp duran savaşın metodolojik siperlerinde zamanımı çar çur etmemeyi tercih ettim.

Gördüğünüz gibi, siyaset biliminin nasıl reforme edilmesi gerektiğine dair derinlemesine düşünmüş değilim. Fakat siyaset biliminde “bilimsellikçiliğe” dönük kasıntı tavırları olan kişilerin aslında azalan şeylere dair gittikçe daha fazla şey öğrenmekle meşgul olduğuna inanıyorum. Siyaset biliminde, “doğal deneyimler” olarak adlandırdıkları şeyle meşgul olan, kontrol grupları ve benzer şeylerle örgütlenebilecek bir psikoloji deneyinin yolunu dikkatli biçimde hazırlayan insanların dahil olduğu bir deneysel dönüş söz konusu. Fakat sorukları sorular o kadar aşırı dar ki! Sizin bu sorulardan mümkün olduğu kadarına yanıt vereceğinizi ve yavaş yavaş bir tür dayanıklı sosyal bilim yapısı inşa edeceğinizi düşünüyorlar; bense bütün bu tatavanın ardından elde kalanın hiçbir işe yaramayacak bir tuğla yığını olduğunu düşünüyorum.

Esasen ben, azimli şekilde sorulması bile abes olan sorular üzerine giden kişilerden ziyade önemli sorular üzerine mütevazı ilerlemeler kaydeden kişilerden etkileniyorum. Çalışmalarımı, devletin kökenleriyle ister devlet ile nüfusu arasındaki isterse genelde süregiden iktidar ilişkilerinin dinamikleri gibi açıkça önemli gördüğüm meseleler üzerine odaklamaya çalıştım. Örneğin, kitaplarımdan ikisi (*Tahakküm ve Direniş Sanatları* ile *Weapons of the Weak*) bir makro-sahnedekinden ziyade bir mikro-sahnedeki iktidar ilişkilerini anlamaya dönük çabalar. Bugün ise, yine bana önemli bir soruymuş gibi görünen, yıkıma yol açmayan makro-ekonomik politikalar dahilindeki siyasal koşullar ile ilgileniyoruz. Sadece sosyal bi-

limciler değil, meslekten olmayan kişiler de önemli bir soru ile önemsiz bir soru arasındaki farkı anlayacak durumdadır.

Düşüncenizde bugünkü yere nasıl ulaştınız?

Üniversiteye başlamadan önce –yani çok eskiden– bir arkadaşım bana şöyle demişti: “Üniversiteye başlamadan önce mutlaka Karl Polanyi’nin *Büyük Dönüşüm*”ünü okumalısın.” Ben de üniversiteye başlamadan önceki yaz bu kitabı okudum ve bunun, bir şekilde, bugüne kadar okuduğum en önemli kitap olduğunu düşünüyorum. Beni fazlasıyla etkilemiş olan bir diğer kitap ise E.P. Thompson’ın *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu*³ (1963) kitabıydı. 1000 sayfalık bu ağır kitabın tamamını okurken oturduğum sandalyeyi bile hatırlıyorum. Bu kitap, Polanyi’nin ekonomiyle toplumu birbirinden ayırmak üzere odaklandığı aynı dönemdeki işçi sınıfı bilincinin doğuşunu didik didik inceliyordu. Yine etkilendiğim kitaplardan biri de Eric Hobsbawn’ın *Eşkîyalar*⁴’ıdır çünkü Hobsbawn, toplumsal haydutluk biçimlerini birer siyasal fenomen olarak ele alıyordu ve bu yaklaşım, haydutların normalde başka biçimlerde analiz edildiği bir ortamda, başka türden bir metodoloji olarak anlaşılmalıdır.

Peki, bu araştırmacıları sevmemin nedeni ne? Bu araştırmacılar bana, insanların şeylere bakış açılarını değiştiren özgün bir kavram geliştirmenin sosyal bilimlere önemli bir katkı olduğunu düşündürdü. Hani elde kullanılan çiçek dürbünleri vardır ya, salladığınızda renkler değişir ve size farklı bir

2. Bkz. Karl Polanyi, *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*, çev. Ayşe Buğra, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003. – e.n.

3. Bkz. E.P. Thompson, *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: Birikim Yayınları, 2015. – e.n.

4. Bkz. Eric J. Hobsbawn, *Eşkîyalar*, çev. Osman Akınhay, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008. – e.n.

dünya gösterir, bilir misiniz? Bütün bu çalışmaların benim üzerimdeki etkisi, dünyayı görme biçimim üzerindeki etkisi de böyle bir şeydi: Dünyaya bu yazarların önerdiği çiçek dürbününden baktığımda, büyüleyici derecede farklı bir dünya görüyorum ve önceden anlamadığım şeyleri anlıyorum. Beni etkileyen gerçek dünyadaki olaylara gelince, Vietnam Savaşı –1967’de Wisconsin Üniversitesi’nde Güneydoğu Asya üzerine çalışacağım ilk işime başladığımda devam ediyordu– kesinlikle bu olayların en önemlilerinden biriydi. Kendimi protesto gösterilerinin ve diğer faaliyetlerin içinde, bu fenomen üzerine konuşmalar yapar ve konferanslar verirken buldum. Yine bu dönemde, sıkıcı ve kayda değer bir etki bırakmayan bir bitirme tezi yazdığımı fark ettim. İşte o zaman, köylülerin dünya tarihindeki en kalabalık sınıf olması nedeniyle, bana, köylülük üzerine çalışırsam kıymetli bir hayata sahip olabileceğim gibi geldi. Şayet kalkınmadan bahsedilecekse, o halde köylülerin geçiminden ve genel olarak da yaşamlarının geliştirilmesinden bahsedilmeliydi. Yine köylüler, tıpkı Vietnamlıların Vietnam Savaşı’ndaki konumu benzeri, ulusal kurtuluş savaşlarının da merkezinde yer alıyorlardı. *The Moral Economy of the Peasant* kitabım, doğrudan Vietnam Savaşı’ndan doğmuştur; bu kitap benim köylü isyanlarını anlamaya dönük çabamdı.

Yetenekli bir akademisyen haline gelmek ya da dünyayı küresel açıdan kavramak adına bir öğrencinin ihtiyacı olan şey nedir?

İşte bu konuda kesin bir düşüncem var. Kelimenin bir tür sendikal anlamıyla, bir akademisyen olmak isteyen herkes, kendi uzmanlığı ve dahil olduğu disiplinler dahilinde eğitim görecektir, buraya kadar sorun yok. Fakat bugünlerde öğrencilere sıklıkla anlattığım şey, eğer zamanınızın yüzde 90’ını ana akım siyaset bilimi, sosyoloji ve antropoloji okuyarak ge-

çirirseniz ve eğer zamanınızın büyük kısmı yine bu kaynakları okuyan kişilerle konuşarak geçiyorsa, o zaman, ana akım siyaset bilimini, sosyolojiyi ve antropolojiyi yeniden üretirsiniz. Benim düşüncem, en ilginç itkilerin bir disiplinin sınırlarından ve hatta dışından geliyor olması nedeniyle, okumanız gereken şeylerin en az yarısının kendi disiplininiz dışından olması gerektiğidir. Sosyal bilimlerde ilginç yaklaşımlar, yabancı bir kavramın sizin alanınıza uygulanabilir olduğunu ya da bir şeyler katabileceğini gördüğünüzde ortaya çıkar. Bu tavsiyeyi, kendi pratiğimin kuramlaştırılması açısından da veriyorum. *The Moral Economy of the Peasant* kitabım üzerine çalışırken, bulabildiğim bütün köylü romanlarını, bütün sözlü tarihleri, kısacası siyaset bilimi dışından bulabildiğim ne varsa okuyordum. Tarihsel açıdan etkili olmuş çalışmalara bakarsanız, bu çalışmaların dizinleri ya da kaynakçalarından, yazarlarının standart, ana akım çalışmanın normal menzili dışındaki bir sürü şeyi de okumuş olduğunu görürsünüz.

Gelgelelim, büyük ve meydan okuyan bir iş çıkarmaya karar vererseniz, bazı zorluklarla yerleşik akademik makinenin direnişiyle karşılaşsınız. Yine bahsi geçen büyük çalışmalardan biri olan Barrington Moore'un *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri*'ni⁵ ele alalım. Bu kitap, Moore'un bulaştığı her bir alanın uzmanları, kendi konularıyla ilgili bölümlere dönük sorun çıkardığından yayıncılar tarafından altı kere reddedilmiştir.

Bir mevzu da şu: Makale yayınlamak ne kadar önemlidir? Bir meslektaşım, fiilen akademik makaleleri okuyan kaç kişi olduğuna dair bir tespit yapmıştı ve ortalama sayı üçten azdı. Bu anlamda, yayınlanan makalelerin büyük kısmı, aslında, insanların akademide kadro alabilmesine yardımcı olmak üzere kurulmuş devasa bir anti-politik düzenektir ve hakem

5. Bkz. Barrington Moore, *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri*, çev. Şirin Tekeli, Ankara: İmge Yayınları, 4. Baskı, 2016. – ç.n.

onayından geçmiş makaleler için de durum farksızdır. Akademi mesleki ilerleme giderek, hakem onayından geçmiş makale sayısı vs.'ye dayanan bir tür denetim sistemine, anti-politik bir makine olan bir tür mekanik sisteme, bir şeylerin ne kadar iyi olduğuna dair nitelikli yargılarda bulunmaktan kaçınmaya dönük bir çabaya dayanır hale gelmiştir. Bu durum, halkı nesnel olduğunuza, birilerini kayırmadığınıza, herhangi bir nitel yargının söz konusu olmadığına ve sadece sayıları karşılaştırmakla ilgilendiğinize ikna etmek zorunda olduğunuz demokrasiler açısından da özellikle yaygın bir durumdur. Dolayısıyla, şayet bir makale yazıyor ve makaleniz üç kişi tarafından okunacaksa, her şeyden önce bunu niye yapasınız ki? Dünya üzerinde küçük bir etki bırakabileceğiniz bir başka çalışma hattı bulmalısınız. Eğer bunu başınızda dikilip duran disiplini memnun etmek için yapıyorsanız, o zaman yabancılaşmış bir emek söz konusu olacaktır ve şayet başka türlü sü-nü yapmak istemiyorsanız, bunun kendi yolunuzu bulmanızı daha da zor hale getireceğini temin ederim. Tabii benim için konuşması kolay çünkü ben bu işlere üçüncü dünya romantizminin mevcut olduğu –üçüncü dünyaya dair ne varsa yayınlanmaya değer görüldüğü– bir dönemde dahil oldum. Bu anlamda, benim açımdan hayatın, bugünün öğrencilerine göre daha kolay olduğunun da farkındayım. Fakat başka bir yerden bakarsak: Sabah dokuz akşam beş bir büro işini tercih etmediğiniz takdirde, her ne kadar satması daha zor da olsa, heyecan verici bir şeyler yapmanız mümkündür.

Aldığınız eğitim düşünüldüğünde bir tarımcısınız, fakat bütün metinleriniz kararlı bir biçimde siyasi. Tarımla ilgili bu kadar siyasal olan nedir? Yine, devlet-üretim ve üçüncü dünyada kalkınmaya dönük siyasal çıkarımlar nelerdir?

Bu düşünce tarzına, Vietnam Savaşı'nın ortasında, halklar ulusal kurtuluş savaşları verirken sahip oldum. O dönemde insanlar ilk defa Vietnamlı, Cezayirli, Meksikalı köylüyü ulusal ruhun birer taşıyıcısı olarak görmeye başladı. Her ne kadar tam olarak doğru olmasa da, buradaki düşünce, sıradan Vietnamlılar olarak köylülerin bir şekilde Vietnam ulusunu temsil ettiğiydi. Bu da beni tarım meselesine götürdü: Eğer Vietnam'daki isyanları anlamak istiyorsanız, oradaki köylüleri anlamak zorundaydınız; ve eğer köylüleri anlamak istiyorsanız, o zaman, arazi kullanımını, mahsulleri ve diğer şeyleri anlamak zorundaydınız. Çalışmalarına otuz küsur yıl önce siyasal şiddet ile başlamıştım ve bugün ise bitki ve hayvanların yerelleştirilmesi üzerine çalışıyorum. Nereden nereye!

Tarım, temel geçim kaynağı olarak ve insanların üzerine mücadele ettiği temel kaynak olarak –toprak ve sulama suyu meseleleri; gıda tedariki ve kıtlık meseleleri– siyasal mücadeleler tarihinin tam merkezinde yer alır. Bu mücadeleler siyasetin ilk biçimidir ve bana da, bu nedenle, çiftçilik gibi konularla meşgul olmak, açıkça ve doğrudan doğruya siyasetle meşgul olmak gibi görünüyor.

“Modern, gelişmiş dünyaya” dönelim: Batı Avrupa'da ve ABD'de, tarımsal kesim nüfusun genellikle yüzde 5'ini oluşturmaktadır. Yine de köylüler, kırsal politikalar, siyasi bölgelemeler, devlet yardımları vs. gibi meseleler nedeniyle pek çok anlamda demografik ağırlığa sahip olmalarına rağmen siyasal açıdan aşırı temsil edilme eğilimindedir. Küçük toprak sahipleri ve küçük burjuvazi, sağ partiler açısından çok önemlidir. Bu kesimler himaye edilir ve artığın biriktiği yerlerde bir dereceye kadar devlet desteği de alırlar; biz ise Üçüncü Dünya için ihracatı fiilen zorlaştırırız. Tam olarak neo-klasik bir dünyada yaşasaydık, tarıma devlet yardımı sağlamamamız ve tarımsal tedarikimizin büyük kısmını Avrupa'nın çeperindeki ve Latin Amerika'daki yoksul ülkelerden almamız gerekecek-

ti. Hızla sanayileşen ve kentleşen Hindistan gibi bir yerde bile kırsal nüfus ve geçimini tarım ve tarımla ilgili faaliyetlerden sağlayan insanların sayısı hiçbir zaman bugünkü kadar çok olmamıştı -bu oran her ne kadar azalıyorsa da, nüfus, bu eğilimin gözlenebileceği bir oranda artmaktadır.

Devlet Gibi Görmek kitabınız, vergilendirme ve siyasal düzen sağlama amaçlarına dönük olarak okunaklılık ve standartlaştırma çabalarına odaklanıyor. Aynı çabaların, meta zincirlerinin ve piyasaların kuruluşu için de söz konusu olduğunu düşünüyor musunuz? Ve aynı "çıkarlar" mı söz konusu ya da piyasa felsefesi farklı modeller mi gerektiriyor? Bir başka deyişle, ticari açıdan okunaklılık ile devletin amaçları açısından okunaklılık arasındaki ve nihayet, piyasa iktidarı açısından okunaklılık ile devlet iktidarı açısından okunaklılık arasındaki farklar nelerdir?

Bana göre, herhangi bir metanın geniş ölçekli mübadelesi ve ticareti, belirli bir düzeyde standartlaştırma gerektiriyor. Cronon'un Chicago'nun bir tür ekolojik tarihi olan kitabı *Nature's Metropolis* [Doğanın Metropolü] gelecekteki hububat piyasası üzerine bir bölüm içeriyor. Chicago'da inanılmaz bir mısır, soya ve buğday çeşitliliği söz konusu fakat bu çeşitlerin hepsi büyük ambarlarda iki ya da üç sınıfa ayrılmak ve devasa kargo gemileriyle gönderilmek durumunda. Bu ürünlerin ambarlarda standartlaştırılmasına dönük güdü, bütün bir bölgeyi tek tür hasada indirgeyen biçimde Chicago çevresinin manzarasına ve ürün çeşitliliğine de yansıyor.

Burada, *Devlet Gibi Görmek* kitabımda Alman bilimsel ormancılığında *Normalbaum*'a ilişkin tarif ettiğim durumda da aynı ilke yürürlüktedir. Tarımsal metalar, uluslararası ticaretin konusu oldukça standartlaştırılır. Eğer bir McDonalds ya da Kentucky Fried Chicken bayisi açmaya kalkarsanız, size

mimari açıdan orayı tam olarak nasıl inşa edeceğinizi anlatacaklardır; standartlaştırılmış ekipmanları almak zorunda kalırsınız; bütün eşyalar restoran planı dahilinde diğer eşyalarla aynı düzen içinde yerleştirilmelidir. Böylece her şey ayrıntısıyla halledilir ve standartlaştırılmış bir köfte ya da standartlaştırılmış bir kızarmış tavuk üretmek üzere ayrıntılı biçimde düzenlenir. Yine her şeyin standartlaştırılmış olması nedeniyle, şirket merkezinden gelen kişi hemen her restoran için az çok benzer olan bir kontrol listesiyle çıkagelip temizliği, kaliteyi, üretkenliği ve uygunluğu şirket standartlarına göre denetler. Endüstriyel amaçlar için gereken uzaktan denetim tarzı budur. Peki, montaj üretim hattı nedir? Montaj üretim hattı, emek gücü birimini standartlaştırmaya dönük bir çabadır. Emek süreçleri, buğday, köfte ya da araba üretimi açısından pek de farklı işlemez -çeşitlilik üzerindeki etkileri açısından da böyledir. Bu anlamda, mesela sözleşmeli çiftçilik, tarımı, talebe dönük daha güçlü bir vurguyla post-Fordist koşullarla uyumlu hale getirmenin örneklerinden biridir.

Sizi devletlere içkin olan modernleştirme projelerinin bir eleştirmeni olarak görmek mümkün. Uygun bulduğunuz ya da teşvik edebileceğiniz güncel bir yönetme biçimi örneği verebilir misiniz?

Bir planlama sürecinin -yol açtığı bütün dağınıklıklar bir yana- demokratik süreçler dahilinde her bir aşamada biçim değiştirme oranı, bana, uzun vadede ilgili tarafların tamamı açısından daha tatmin edici sonuçlara yol açabileceğini ve insanların kendilerinin de planın şekillenmesinde yeterli bir paya sahip olduğunu hissettiği sonuçlara dönük bir tür mutabakatla sonuçlanabileceğini düşündürüyor. Yukarıdan eksiksiz biçimde tasarlanmış, sonrasında ise üzerinden planlamanın yapıldığı, insanların plana hiçbir şekilde dahil olmaması nedeniyle başarısız olmuş bir sürü örnek mevcut. Derdim,

modernleştirme projelerinden tamamen kurtulmak değil, sadece uzmanlar yönetiminin belini kırmanın peşindeyim.

Berlin’de, Wissenschaftskolleg’deydim ve mimarlık tarihçisi olan Barbara Lane adlı bir kadını hatırlıyorum. Birlikte iki türden konutun, oradaki deyişle *Seidlungen*’in bulunduğu bir konut bölgesine gittik: Bir yanda Bauhaus konutları, diğer yanda Nasyonal Sosyalist mimarlar tarafından o konutlarla rekabet etmek üzere yürütülmüş olan bir konut projesi bulunuyordu. Bauhaus mimarlarının, insanların kaç metrekaare alana, ne kadar suya, güneş işığına, oyun alanına vs. ihtiyaı olduğunu kesin biçimde hesaplamış olmaları bana ilginç gelmişti. Bu konutlar soyut bir insan için planlanmıştı ve buranın mimarı bu konutları dünyanın herhangi bir başka yerinde yapabilirdi. Nazi mimarlar ise –hemen hepsi Alman kültürel geleneğinin bir parçası olan geleneksel mimariye atıfta bulunur biçimde– küçük bacaları, tuğladan yapılma küçük giriş basamakları olan özgün evler inşa etmişti. Orada, Bauhaus ekolünün uluslararası amacının bir anlamda meknsız ve evrensel olmak olduğunu fark ettim, tıpkı bugün IKEA’nın yaptığı gibi. Bir Bauhaus evindense Nazilerin tasarladığı bir konutta yaşamayı tercih edebileceğimi fark edince de biraz kendimden utandım fakat benim yönetme meselesindeki vurgum işte burayadır: Nasıl gerçekleştirildi? Ne kadar güçlü bir tutkuyla hareket edildi?

Bu hattan gidersek, çalışmalarımız, kesinlikle sizin de bir ses, bir yüz ve anlaşılır bir görünüm sağladığımız madunların/ezilenlerin çıkarlarını korumayı amaçlayan ve direniş çalışmaları olarak adlandırılan bir akıma da büyük bir ilham vermiş gibi görünüyor, böyle anılıyor. Adını andığımız özgürleştirici direniş çalışmalarındaki payınız nedir?

Weapons of the Weak gibi kitaplarımda yaptığım tek şey, genelde “apolitik” ya da “irrasyonel” olarak yaftaladığımız davranışların, aslında, önceden bilinçli bir siyasallık itibarından yoksun bırakılmış siyaset biçimleri olarak görülmesini sağlamaktı. O zamanlar dünyanın büyük kısmı açısından, kamusal toplanma, örgütler kurma, gösteriler yapma, açık demokratik süreçler işletme ihtimali hiçbir şekilde yoktu. Rahmetli (büyük) Charles Tilly ile ben bu konuda ters düştük. Tilly açısından, bir şeyin bir siyasi hareket olarak görülmesi, o şeyin sürekli bir kamusal varlığa ve büyük kamusal hedeflere sahip olmasını gerektiriyordu. Ben ise daha önce var olmadığı kabul edilen bir siyasi eylem alanını tanımlamaya çalıştım. Siyasetin formel ve kısıtlı tanımının uygulanmadığı bütün bu alanlara dair temel bir soru sordum: “Bunları siyaset olarak görürsek, o zaman ne olur?” İnsanların vahşi ya da otoriter bir iktidarla karşılaştıklarında sergilediği ayak sürüme, uyumsuz olma ve diğer bu türden taktikler, aslında, dünya tarihinin büyük kısmında dünya nüfusunun büyük kısmı açısından genellikle uygun yegane siyasi araçlardır.

İktidarın operasyonlarını ve dünyanın aslında nasıl işlediğini en fazla gizleyenler, yine iktidarla bulaşık kurumlardır. Bence, sosyal bilimlerin özgürleştirici potansiyeli, aslında sadece işinizi dürüst biçimde yapmanız, işlerin gerçekte nasıl yürüttüğünü göstermenizdir ve bunlar, gerçekleri en fazla gizleyenler ve örtbas edenler iktidarla bulaşık kurumlar olduğundan her zaman yıkıcı bir etkiye bulunur. Benim düşünceme göre, iyi sosyal bilim, doğası gereği özgürleştiricidir ve bir tür direniş işlevine sahiptir. Gelgelelim işlerin nasıl yürüdüğünü ortaya çıkarmak isteyen kişilerin gerekçelerine dair bugünlerde daha az güven duygusuna sahibim; bu kişiler kendi güçlü önyargılarını uygulamaya koyuyor ve gerekçeleri de benim her zaman değerli bulduğum gerekçeler değil.

Dünyanın nasıl işlediğini açıklamada Marksizm sizin açınızdan ne kadar önemli?

Bana Marksizm ile olan ilişkim sorulduğunda, her türden siyasi mücadelenin maddi temeline bakmam, sınıfı ve maddi temeli analiz açısından en iyi başlangıç noktası saymam anlamında ve “kaba” kelimesinin üstüne basarak “Ben bir kaba Marksistim” cevabını veriyorum. Buna kattığım şey ise –ki Karl Polanyi’nin *Büyük Dönüşüm*’ünden bu kadar etkilenmemin nedeni de budur– ekonominin tarihsel olarak diğer toplumsal ilişkilere yerleşme biçimine ve *bırakınız-yapsınlar* ideolojisinin güçlendiği 19. yüzyılın başlarına kadar bunların birbirinden ayrıştırılamamış olmasına dair bana güçlü bir argüman olarak görünen görüldüğü düşüncesidir. Polanyi’nin işaret ettiği, halen sürdürdüğümüz bir mücadeledir ve Washington Konsensüsü’nün⁶ ardından, kesinlikle, Polanyi’nin bahsettiği türden toplumsal korunma yolları icat etmek zorunda kalacağız. Sıradan insanları piyasanın aşırılıklarından nasıl koruyacağımız sorusu, fazlasıyla yanıt beklemekte olan bir klasik sosyalist sorudur.

Bu arada kendimi tuhaf biçimde Soğuk Savaş’a nostaljik bakışlar fırlatırken buldum; iki anlamda... İlk olarak, meslektaşım Roger Smith’in ileri sürdüğü üzere –ki sizin de buna katılacağınızı düşünüyorum– şayet ABD’deki yurttaş hakları hareketinin başarısını anlamak istiyorsak, bu başarının Kennedy dönemi boyunca geçerli olan temel nedenlerinden biri, ABD’nin Soğuk Savaş’ı, bizim ırkçı bir toplum olmamız nedeniyle –onlar öyle düşünüyordu– kaybediyor olmasıydı. Bu anlamda, Soğuk Savaş’ı kazanmak, toplumu daha adaletli hale

6. Washington Konsensüsü: 1989 yılında İngiliz ekonomist John Williamson tarafından çevre ülkelere dayatılacak ekonomi politikalarını formüleştiren ekonomi reçetesidir. Latin Amerika’yı merkeze alarak hayata geçirilmeye başlanan bu küresel neoliberal reçete, ABD ve diğer G-8 ülkeleri tarafından kabul edilmiş; IMF ve Dünya Bankası’nın standart ekonomi paketi haline gelmiştir. – ç.n.

getirmek üzere, benim de tamamen benimsediğim reformların gerçekleşmesine bağlı hale gelmişti. İkincisi, iki kutuplu bir dünya varken, ABD ve Batı, toprak bölüşümünün aşırı derecede eşitsiz olduğu yerlerde toprak reformu yapmakla ilgileniyordu. 1989'dan sonra ise IMF ve Dünya Bankası bir daha asla toprak reformu lafını ağızlarına almadılar.

Bu anlamda, mekanik teleolojik Marksist sınıf mücadelesi söylemi tarihsel olarak açıkça yanlışlanmakla birlikte, Polanyi'nin sorduğu türden sosyalist sorular hâlâ sapasağlam ayakta.

Son kitabımız The Art of Not Being Governed'da⁷ ulus-devletin yerküreye, bir tür nihai çitleme olarak mutlak biçimde yayılmasına ve yerleşikleşmesine tanık olduğumuzu ileri sürüyor ve yüksek modernist tutkular üzerinden bir sınırlama olarak liberal ekonomi politiğin bir felakete yol açabileceğini dile getiriyorsunuz. Fakat pek çok çağdaş gözlemciye göre, bu gidişe, bizzat devletler tarafından engel olunması gereken piyasanın haddinden fazla genişlemesiyle karşı durulacak.

Devlet Gibi Görmek kitabımın bir yerinde Fransız sendikalarının IMF'nin ve Dünya Bankası'nın liberal politikalarına karşı Fransa'da sosyal güvenliği ve güvence ağını savunduğunu ve bu anlamda, ulus-devletin piyasalara karşı az sayıdaki engelden biri olduğunu not etmiştim. Henry Bernstein, ben ne zaman devlete karşı bir şeyler söylesem, bana devletin küresel liberal ekonomi ile birey ya da aile arasındaki yegane kurum olduğunu hatırlatmaktadır.

Gelgelelim dünyanın büyük kısmında ve yine Üçüncü Dünyanın her yerinde, dünya ekonomisinin geçerli olan birimi

7. Bkz. James C. Scott, *The Art of Not Being Governed: An Anarchist History of Upland Southeast Asia*, Yale University Press, 2010. – ç.n.

devlet olagelmıştır; ve genellikle, her yana yayılmış devletin kendine mal edemediği ve düzenleyemediği bir özel alana dönük liberal söylem üzerinden onaylanan da yine devlettir. Zenginlik, iktidar ve mülkiyet çarpıklıklarının devlet tarafından engellenmesi de dahil zenginliğin ve mülkiyetin biriktirilmesinde yapısal avantajlardaki çarpıklığın en aza indirilmesi anlamında gerçek bir demokratik devletin, bir devletin piyasanın tamamen başına buyruk işleyişini ne dereceye kadar kısıtlanabileceğini de gösterdiği konusunda muhtemelen hemfikirizdir. Uzun vadede yurttaşların piyasanın başarısızlıklarına karşı kendilerini korumalarını sağlayan bir araç olarak iş görmesi muhtemel tek devlet, yeterince kapsayıcı olan iktidar, mülkiyet ve zenginliğin yoğunlaşmasının sağladığı yapısal avantajları reddeden, buna aracılık yapan ya da bunu en aza indiren bir demokratik devlettir.

Neoliberalizmi nasıl tanımlarsınız?

Bir anlamda neoliberal konuşma tarzlarının yaygınlığı, insanları avantajları hesaplayan birer hesap makinesine çevirme etkisine sahip. Bir kitap var, adı *Everything I Learned About Love I Learned in Business School* [Aşka Dair Ne Öğrendiysem İşletme Fakültesinde Öğrendim] ve bu kitap “zararlardan kurtulmak”, bir “hedef tanımına” sahip olmak, “performansı ölçmek” gibi şeyler hakkında... İlginç biçimde, klasik ekonomi politik içerisinden konuşursak, Hobbes iştahımızı kısıtlamak için bir devlete ihtiyacımız olduğunu düşünüyordu ve neoliberal devlet karar alma tarzımızı iştahımızı kamçılایarak fazlasıyla sömürgeleştirmiş olabilir; neoliberal devlet bugün artık devlet tarafından kısıtlanması gereken insani aktörü yaratmış olabilir.

Yine son kitabımız The Art of Not Being Governed'da, ulus-devlet sistemine dahil olmak konusunda isteksiz olan Güneydoğu Asya'daki belirli bölgelere ve halklara odaklanıyorsunuz. Ben bunu bir tarih kitabı olarak görüyorum; peki, bugüne yönelik sunduğu dersler nelerdir?

Bilinçli bir kaçamak ve siyasal tercih olarak devlete dahil olmamanın farkına varmakla ilgili daha önce de bahsettiğim şeye ek olarak, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, bu bölgelerin, her ne kadar hepsi değilse de dengesiz bir biçimde de olsa, ulus-devlete dahil edilmiş olduklarını ileri süreceğim. Devlet sınırlarını aşan bir araya gelme ve işbirliği tarzları ile Katalonya benzeri sınırlı bağımsızlık biçimleri icat etmeye ihtiyacımız var. Günümüzde tek alternatif, bu ulus-devleti terbiye etmektir çünkü onunla araya mesafe konulamamaktadır. Ulus-devlet bu sınır bölgelerini giderek gasp etmektedir; size köprüleri yakabilirmişsiniz ve "modernite"yi kendinizden uzak tutabilirmişsiniz gibi hissettiren Avatar filmi, tek kelimeyle ütopyacıdır. Dolayısıyla, bana göre yerli halkların görevi, ulus-devletin ilerleyişini, ona daha insani bir kapsayıcılığı dayatacak biçimde yavaşlatmak ve evcilleştirmektir.

Demin bir "kaba Marksist" olduğunuzdan dem vurdunuz; fakat son kitabınızda, toplumsal formasyonların nasıl da kolayca değişebileceğini göstererek kolektif kimliğe dair konstrüktivist bir duruşu benimsiyorsunuz. Şayet maddi temel bu kadar önemliyse, konstrüktivizmden kastınız nedir?

İstisnai kimliklerin göstergeleri olarak işleyebilen şeylerin sayısı. İnsan gruplarının paylaştığı potansiyel müşterekler üzerine düşünürseniz, bu müştereklerin herhangi biri ya da herhangi bir kombinasyonu bu kimlik için bir temel olabile-

cektir. Güneydoğu Asya'da, bazı insanlar ölümlerini küplerin içinde yakar; bu küpleri bir tür grup kimliğini teyit eden bir sınır işareti olarak görmeyi tercih edebilirler; sonra birdenbire ölümlerin yakılma biçimine dair –ölümlerini gömenlere *karşı* ölümlerini gömmeyenler arasında– bir toplumsal seferberlik ortaya çıkar.

Kadim soru şudur: İşbu neredeyse sonsuz kültürel ya da ekonomik özellikler dizisinden hangileri toplumsal seferberliğin temellerini oluşturmaktadır? Maddi koşullar vardır; şayet küçük toprak sahiplerinin hepsi kendisini aynı borç batağında bulsa ve bir ekonomik kriz başgösterip bunların hepsi aynı anda topraklarını kaybetse, bu türden bir acının kendisini borçların azaltılmasına dönük bir köylü hareketi olarak ortaya koyması muhtemeldir.

Aynı durum, kuşkusuz, Avrupa'daki benzer düzenlemelerden mustarip olan Fransız çiftçiler açısından da geçerlidir; bu çiftçiler farklı yerel futbol takımlarını destekleyip çok az ortak noktaya sahip olsalar da, alanlarını hedef alan yeni bir düzenleme sözkonusu olduğunda, bu maddi olgu etrafında seferber olacaklardır.

Öte yandan, hükümetin yoksul beyaz halkın düşmanı olduğu olgusu etrafında seferber olmaya karar veren Michigan milisleri örneğindeki gibi, Michigan'daki yoksul çiftçileri de ele alabilirsiniz. Bana öyle geliyor ki bazı özellikler, grup kimliklerinin etrafında harekete geçeceği kristalleşme/belirginleşme noktası olarak hizmet etmeye daha yatkındır fakat verili bir durum dahilinde hangi özelliğin harekete geçireceğini tahmin etmenin bir yolu yoktur.

Son kitabımız, bir şekilde Rousseau'nunkine benzer bir argümanı, yani, devlet olmazsa anarşinin değil –bilinçli bir şekilde farklı– bir siyasal düzenin olacağını ileri sürüyor. Uluslararası ilişkiler alanındaki realistler tarafından devletleri “kuşatan” tehlikeli bir anarşi olarak değerlendirilen felsefi “doğa durumu” düşüncesine dair ne düşünüyorsunuz?

Buna tarihsel bir yanıt vereyim. Devlet ya da merkezi siyasal örgütlenme, son 4.000 yıldır bizimle. Devlet her ne kadar her yerde kapsayıcı ve iktidar sahibi olmasa da, yine de vardı. Belirli mekânlar ya da insanlar devletin “dışında” –sözüm ona doğa durumunda– olsalar da, her daim devletle bir arada ve onunla diyalektik açıdan etkileşim içinde var oldu.

Dolayısıyla devletin içinde ve devletle birlikte, devletin dışında ve devletsiz yaşayan insanların var olduğundan bahsetmek ve bunların birbirlerinden tamamen farklı davrandıklarını farz etmek, zor bir varsayımdır. Örneğin ben, kısmen nüfus seviyelerinin, çatışmalarla başa çıkmak için oradan gitmenin yeterli olacağı denli düşük olması nedeniyle, devletin dışında yaşamın Hobbes'un iddia ettiği gibi “yabani, müstehcen ve kısa” olmadığını düşünüyorum. İnsanların uğruna mücadele ettiği ve öldüğü şeylerin büyük kısmı aslında metaldır.

Bu anlamda, eğer doğa durumu ile, devletin halihazırda var olduğu ve bu insanların devletlerin çeperlerinde yaşadığı bir dünyada devletin dışında yaşayan insanları kast ediyorsak, tamamen farklı bir şeyden bahsetmiş oluruz. Örneğin, çoban hayatının aslında her zaman tarım devletleri ile ticaret yapmak üzere örgütlendiğini biliyoruz; dolayısıyla çoban hayatı, tarımı önceleyen ve tarım tarafından yeri alınan bir geçim biçimi değildir.

Bir başka örnek verelim: 9. yüzyılda Borneo halkının oldukça geri ve avcı-toplayıcı toplumun tipik bir örneği olduğu

kabul ediliyordu. Peki, ne topluyorlardı? Birtakım kuş tüyleri ve reçine, maymunların safra keseleri; bunların hepsi o zamanlarda Çin’de aşırı değerli kabul edilen şeylerdi! Dolaşısıyla Borneolar bu şeyleri yanı başında halihazırda var olan bir devlet ile uluslararası ticaret için topluyordu; Borneoların avcı-toplayıcılıkları, devletlerin gölgesinde süregiden bir avcı-toplayıcılıktı.

Öyleyse hangi “doğa durumundan” bahsediyoruz? Rousseau tanıştığı kölelerden bahsederken, kendi çıkarlarını gözeterek ve siyasal davranarak örgütlü bir devletin temsilcilerine stratejik karşılıklar veren insanlar gördüğünü söylüyordu. Sözün özü, “doğa durumu” kavramı ortaya çıkardığından daha fazlasını gizliyor.

4

Direnif ve Hareket Noktaları

Söylefi:
Benjamin Holtzman
ve Craig Hughes

James C. Scott, bu söyleşide, kendi kişisel siyasi gelişimini ele alıyor, çalışmalarının büyük katkılarından bir kısmını ayrıntılandırıyor ve halihazırda süregiden dünya çapındaki mücadelelerin karmaşık noktalarını anlamak adına önemli görüşler ileri sürüyor. *

* 2010 yılı temmuz ayında Benjamin Holtzman ve Craig Hughes tarafından New Haven, Connecticut'ta gerçekleştirilmiş olan söyleşinin orijinal metni için bkz. "Point of Resistance and Departure: An Interview with James Scott", Benjamin Holtzman ve Craig Hughes, *Upping the Anti Journal*, Sayı 11; <http://uppingtheanti.org/journal/article/11-points-of-resistance-and-departure-an-interview-with-james-c.-scott/>.

Siyasal inançlarınıza ve ilgi alanlarınıza dönük katkıları da dahil olmak üzere nasıl yetiştiğinizden bahseder misiniz?

Bir Quaker okuluna gönderildim ve bunun üzerimde muazzam bir etkisi oldu. O sıralarda bunun farkında olduğumu zannetmiyorum. Fakat bu Quaker okulundaki insanlar, İkinci Dünya Savaşı boyunca vicdanlı birer muhalifteler. Bu insanlar hâlâ hayat dolular. Bu arada, muhalif oldukları için ağır bedeller de ödediler. O zamanlarda onlarla aynı fikirde olmadığımı eminim. Fakat yüz kişilik bir kalabalığın içinde tek başına bir azınlık olarak durabilen insanlarla karşılaştım. Bu benim üzerimde derin bir etki bıraktı. Aslında beni olduğum kişi yapanlar onlardır. Bu yüzden de söze kendimden önce onlarla başlıyorum.

Yine Quakerlar, Philedelphia'da haftalık çalışma kamplarına da sahiplerdi. Dairelerini boyamak üzere siyahî bir aileyle bir ya da iki gün birlikte çalıştığımız günlerdi. Günün bir kısmında Moyamensing cezaevine gidiyorduk. Eyalet akıl hastanesi

olan Byberry'ye gidiyorduk. Yerleşimcilerin evlerinde yemek yiyorduk. Komünist liman işçilerinin toplantılarına katılıyorduk. Misyoner kiliselerine gidiyorduk. Evsizlere yemek veren karizmatik siyahi lider Divine Baba'yı¹ görmeye gidiyorduk. Philedelphia'dan yaklaşık 15 mil uzakta olan New Jersey'de büyüdüm ve Quakerlar bana Philedelphia'nın hiç görmediğim –çoğu insanın hiç görmediği– yerlerini ve alt sınıfları gösterdi. Bütün bunları herhangi bir vaaz vermeksizin yapıyorlardı. Yine Washington'da da bir haftalık çalışma kampı organize etmişlerdi. Bu dediklerim, Soğuk Savaş'ın zirvesinde, 1955 yılında oluyordu. Küçük Quaker okullarından (sayısı sanırım yirmi kadardı) gelen bütün insanlar, barış hakkında konuşmak üzere Sovyet Elçiliği'ne yürümüştü. Bu yürüyüş, sokağın karşı tarafındaki bir evden sanırım FBI tarafından kayda da alındı. *Fanshen*'in² yazarı Marksist yazar William Hunton gibi kişilerle görüşüyor ve uluslararası açıdan belirli bir siyasal muhitle tanışıyorlardık. Quakerlar olmasaydı bunların hiçbirini yapamazdım. Bir tür gözü kara cesaret söz konusuydu: Nereye olursa git, kim olursa konuş.

Quakerların "her insan Tanrı'nın ışığını taşır" inancı, onlara, benim üzerimde büyük bir etki bırakan toplumsal bir hakikat vizyonu kazandırmıştı. *Tahakküm ve Direniş Sanatları* kitabım, zamanında gittiğim küçük bir Quaker okulu olan Moorestown Friends' School'a adanmıştır. Orada 39 kişilik en kalabalık tarih sınıfının öğrencilerinden biri idim.

Sonrasında ise Madison'daki Wisconsin Üniversitesi'ndeyken meslektaşım Ed Friedman siyasi eğitimimde büyük bir rol oynadı. Köylü devrimleri üzerine ders veriyorduk ve Ed

1. Divine Baba (1976-1965): Reverend M. J. Divine olarak da bilinen Afrikalı-Amerikalı bir ruhani lider. Bazı takipçileri tarafından peygamber ya da Tanrı olarak görülmüştür. Uluslararası Barış Misyonu'nun kurucusudur. Çoğunluğu siyahilerden oluşan çok-ırklı ve uluslararası bir kilisenin liderliğini yapmış; siyahilerin ekonomik bağımsızlığı ve ırk eşitliği üzerine önemli düşünsel katkılar yapmıştır. – ç.n.

2. Bkz. William Hinton, *Fanshen: A Documentary of Revolution in a Chinese Village* (pek çok kez basıldı, en son baskısı: Monthly Review Press, 2008). – ç.n.

bana “devrim bir kez devlet haline geldiğinde, artık benim düşmanımdır” dedi. Çarpıcı olan şey, her başarılı ilerici devrimin, sonrasında yerini aldığı devletten daha da inatçı ve baskıcı bir devlet üretmeye eğilimli olmasıydı. Devrimlerin sonuçları, onların nasıl daha güçlü ve daha baskıcı devletler kurduklarını düşündüğünüzde, hatırı sayılır bir melankoliye yol açıyor.

Uzun zaman önce, insanlar bana siyasi görüşümü sorduğunda, hemen her zaman “kaba” kelimesinin üstüne basarak “Ben bir kaba Marksistim” cevabını veriyorum. Bununla kastettiğim, bir şeyi incelerken sorduğum ilk sorunun maddi temele dair olmasıdır. Bu sorular size bütün yolu kat ettirmez fakat buradan başlamak istersiniz. *Weapons of the Weak* üzerine çalışırken ve *Tahakküm ve Direniş Sanatları* üzerine çalışmaya başlarken, kendi kendime bir şeyler mırıldanıyordum ve sonra yine kendi kendime “bu söylediklerim bir anarşistin söyleyeceği sözlermiş gibi çınlıyor” diyordum. Bu türden sözleri sık tekrarlamaya başladığımda ise anarşizm üzerine bir ders açmam gerektiğine karar verdim.

Bu süreçte muazzam miktarda bilgi edindim. Aynı zamanda anarşizmden ne kadar yol kat etmiş olduğumun da farkına vardım. Pek çok anarşist, bilimdeki teknolojik ilerlemelerin artık siyasete ihtiyacımızın kalmadığı bir noktaya geldiğine –her şeyin bir idare etme meselesi haline gelebildiğine– inanıyor. Özellikle anarşizm üzerine yazmaksızın anarşizm üzerine bir ders vermek, bana nereye ait olduğumu keşfetme konusunda yardımcı oldu. Bu aralar üzerinde çalıştığım *Anarchist Fragments*³, bu aidiyeti biraz daha saflaştırmaya dönük bir çabadır.

3. Scott'ın burada *Anarchist Fragments* olarak andığı yayımlanacak olan kitabı, İngilizcede *Two Cheers for Anarchism: Six Easy Pieces on Autonomy, Dignity, and Meaningful Work and Play* adıyla yayımlandı. Türkçesi için bkz. James C. Scott, *Anarşizm*, çev. Barış Tanyeri, İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınları, 2014. – ç.n.

İktidardan yoksun grupların "alt-siyaset"i olarak adlandırdığınız olgu üzerine çalışmaya dönük ilginiz ne zaman ortaya çıktı?

The *Moral Economy of the Peasant* kitabımı yazmıştım ve insanlar sürekli bana alan çalışmamı nerede yaptığımı soruyordu. Onlara herhangi bir alan çalışması yapmadığımı anlatmak durumunda kalıyordum. Ben hiç alan çalışması yapmadım. Ben arşiv çalışması yaptım. Köylü kurtuluş savaşları üzerine çalışırken Madison'a geri döndüm. Hayran kaldığım pek çok metin okudum fakat bu arada herhangi bir ülkedeki köylülüğe dair çok az şey bildiğimi de fark ettim. Böylece belirli bir ülkedeki köylülüğü, onu avucumun içi gibi bilecek denli sıkı çalışmayı istedim. Sonrasında ne zaman bir genelleme yapmaya niyetlensem, artık belirli bir ülkedeki köylülüğü "bunun burada bir anlamı var mı?" sorusunu sormaya yeterli derecede bilir hale gelecektim. *Weapons of the Weak*'e katkı sunan yaklaşımlardan biri, Gramsci'nin hegemonya düşüncesi gibi kuramsal yaklaşımları alıp bunların küçük bir topluluk açısından fiilen uygulanabilir olup olmadığını keşfetmeye çalışmaktı. Soyutlamaları, onları işler halde görmedikçe hiçbir zaman çok iyi anlayamamışımdır. Dolayısıyla ben de bu köyde iki yıl geçirdim. Her anlamda beni geliştiren bir deneyimdi. İnsanlar birbirlerini öldürmüyor ve milisler gelip köylülere dayak atmıyordu. Yine de nasıl anlamlandırabileceğimi bilemediğim düşük düzeyli bir ihtilaf mevcuttu. Ortada bir yığın siyaset dönüyordu fakat bu siyaset, toplumsal hareketler kuramcısı Charles Tilly'nin kabul ettiği türden bir siyaset de değildi. Ortada ne bir pankart, ne bir formel örgütlenme ne de geleneksel anlamda bir toplumsal hareket vardı.

Bu tür bir siyasetin insanların büyük kısmının tarihsel olarak yaşadığı siyaset olduğu benim açımdan belirginleşmişti. "Alt-siyaset", insanların açıkça örgütlenmekte özgür olmadığı sistemlerde nelerin olup bittiğini kavramaya çalışmaktadır.

Alt-siyaset, başka hiçbir alternatifi olmayanların siyasetidir. Bu düşüncenin tarihçiler açısından yeni bir şey olduğunu düşünmüyorum. Eric Hobsbawn *Eşkîyalar* kitabında benzer bir şey söylemişti. Fakat formel siyasal sistem üzerine çalışan siyaset bilimciler açısından, bunun yeni bir şey olması gerektiğini düşünüyorum. Herhangi bir örgütün ve herhangi bir kurumun içinde bu siyaset zaten her zaman yürürlüktedir. Siyasetin formel örgütler ve bildiriler aleminden çıktığımız anda bitmediğinin farkına varmak bize çok şey öğretir.

Weapons of the Weak'in yayınlanmasından önce, köylü direnişleri hakkındaki literatür neredeyse tamamen büyük ölçekli, örgütlü protesto hareketlerine odaklanıyordu. Fakat sizin de söylediğiniz gibi "madun (tabi) sınıflar ... açık, örgütlü siyasal faaliyet lüksünün bedelini nadiren karşılayabilir." Dolayısıyla siz, yoksullar ve iktidardan yoksun gruplar tarafından zenginlere ve iktidar sahiplerine direnmek adına kullanılan "sıradan silahlara" dikkat çekiyorsunuz. Nedir bu "güçsüzün silahları" ve ne türden etkilere sahip olabilirler?

1650 ila 1850 yılları arasında, sıklığı ve nefrete maruz kalma yoğunluğu anlamında, İngiltere'deki en yaygın suç yasa dışı avlanmaydı. Gelgelelim ortada "ormanlar bizimdir" yazan bir pankart hiçbir zaman olmadı. Yine, ormanlık alanlarla ilişkili olarak hanedanlığı reforme etmeye ya da aristokratik hakları budamaya dönük herhangi bir girişim de mevcut değildi. Yine de, bütün bunları koruyan yasaların varlığına rağmen, sıradan köylüler bu topraklarda tavşan ve balık avlıyor, yakacak için ağaçları kesiyordu. Burada bir adım geriye basıp merceğinizi biraz genişletirseniz olan bitenin mülkiyet hakları üzerine süregiden şekillendirici bir mücadele olduğunu görebilirsiniz. Bu mücadele Parlamento ya da formel siyaset düzeyinde değil, gündelik düzeyde işliyordu.

Marx'ın erken dönem yazılarından birinin konusu, Rhineland'da odun hırsızlığıdır.⁴ Marx, istihdam oranları azaldığında krallık topraklarında yakacak için ağaç kesmeye dönük davaların nasıl arttığına işaret etmektedir. İnsanların bu eylemleri bir tür siyaset olarak görmekte zorlanmasının sebeplerinden biri, hırsızlığa odaklanmalarıdır. Hırsız bir tavşan güveci yapmanın peşindedir ve bu hiç de bir kolektif direniş eylemi gibi görünmemektedir. Bu daha çok "Bu akşam canım tavşan güveç istedi, çok teşekkür ederim. Ben sadece tavşanımı alıp kaçacağım" demek gibi görünmektedir. Fakat bütün parçaları bir araya getirdiğinizde, hiç kimsenin köylülerin – on yıllardır– birbirini ele vermesini sağlayamamış olduğunu fark edersiniz. Hiçbir dava açılmamıştır çünkü iktidardakiler şahitlik yapacak kimseyi bulamamıştır. Bu sırada av bekçileri de düzenli biçimde öldürülmekte, yıldırılmakta ya da tehdit edilmektedir.

Her ne kadar bütün ayrıntıları bilmek zor olsa da, ortada, bütün yapının örtük işbirliğine ve ortak norm ve değerlere dayandığı bir kolektif sessizlik komplosu vardır. Dahası, mesele sadece tavşan çalmak olsaydı, bunun pek bir anlamı olmazdı. Fakat eğer söz konusu olanın, aristokratların kendi mülkleri üstünde yaşayan ağaçlar, balıklar ve tavşanlar üzerinde hak iddia etmesine engel olan bir normatif inanç olduğunu gösterebilir ve bu normların halk kültürü dahilinde aristokratik iddiaları ihlal eden karşılık niteliğindeki bir yapıyı mümkün kıldığını tespit edebilirsiniz, işte o zaman elinize adını asla telaffuz etmeyen son derece siyasal bir şey gelmiş olacaktır.

Köylülerin işi arşivlerden uzak durmaktır. Arşivlerde köylülere rastlarsanız, bilin ki bir şeyler çok kötü gitmiştir. Köylülerin direnişi, siyasi iktidarla kamusal bir kafa kafaya geliş

4. Karl Marx'ın odun hırsızlığı kanunu üzerine 1842'de *Rheinische Zeitung*'da yazdığı yazılar için bkz. Karl Marx, "Proceedings of the Sixth Rhine Province Assembly, Third Article, Debates on the Law on Thefts of Wood", Karl Marx ve Frederick Engels, *Collected Works, Cilt 1*, International Publishers, New York, 1975. – e.n.

olarak başkaldırıdan ziyade bir tür hareket noktasıdır. Gece-konduculuk ile bir hazine arazisini pankartlarla işgal etmek arasındaki fark da budur. Analitik açıdan önemli olan şey ise bütün bu faaliyetlerin siyaset olduğu ve alt-siyaset alemine ilgi göstermediğimiz takdirde insanların büyük kısmının mülkiyet, çalışma, emek ve geçim üzerine nasıl mücadele verdiğini gözden kaçırarak olmamızdır.

Weapons of the Weak'te üzerine çalıştığınız Malez ya köyündeki köylüler, proleterleşmeyle iş ve gelire erişimlerini kaybetme riskiyle karşı karşıyalar. Yine de, sizin de belirttiğiniz üzere, "herhangi bir isyan, herhangi bir gösteri, herhangi bir kundaklama eylemi, herhangi bir örgütlü toplumsal haydutluk, herhangi bir açıktan şiddet" yaşanmıyor ve herhangi bir örgütlü siyasi hareket de söz konusu değil. Bu koşulların olmayışı, Gramsci'nin hegemonyaya ilişkin vardığı sonuçların pek çoğunu teyit ediyor gibi görünüyor. Fakat köy yaşamının yüzeyinin altında işleyen şeyler üzerine düşünüldüğünde, sizin analiziniz Gramscicilerin iktidardakilerin madunların eylemlerini ve inançlarını şekillendirme kapasitesine dönük tariflerini iyice karmaşıklştırıyor.

Hegemonya kelimesini hatalı kullandığıma dair –kısmen insaflı biçimde– suçlanmışlığım var. Gramsci açısından hegemonya, yurttaşların ve seçimlerin olduğu belirli türden bir liberal siyasal sistemi gerektirir. Açıkçası, Malez ya'daki anlattığım durum tahakkümdür çünkü orada kelimenin herhangi bir anlamıyla bir parlamenter sistem bulunmamaktadır.

Benim anlamaya çalıştığım şey, bu gibi durumlarda hegemonyanın ve tahakkümün nasıl işlediğidir. Köyün yoksulları ve ezilenleri, zenginlerin bilmediği bir söylem türünü nasıl yaratmıştır; ve bu söylem türü nasıl oluyor da bir şeyler üzerine konuşma tarzı, bir saygınlık kümesi ve düzgün insanların

ne yaptığına ilişkin bir normlar dizisi ortaya çıkarmıştır? Bu pratikler, her ne kadar gösterişli herhangi bir şey içermeseler de, mevcut düzene dönük bir tür eleştiri işlevi görmüştür.

Yerleşik kılmaya çalıştığım şey, köylü yoksullar arasında, daha geniş ölçekli bir toplumsal hareket ile bağlantıyı mümkün kılacak bir tür topluluk söyleminin ve pratiğinin var olduğudur. Buradan hareketle köylülerin kaygıları, benzer acı ve endişe kaynaklarını ve benzer değerleri paylaşan diğer insanlarla da ilişkili hale gelebilir. Malezya'da bugün bile, iktidar partisine karşı Malay toprak sahibi elitlerin halka dönük anti-patisine dayanan bir tür muhalefet mevcuttur.

Radikal Soldan pek çok çevre, işçi sınıfının başarılı bir mücadele yürütmesi için "bilinçli" olması gerektiğine inanıyor. Dolayısıyla bu çevrelerin stratejileri de "sınıf bilinci" inşa etmeye vurguda bulunuyor. Sizin tarif ettiğiniz türden gündelik direniş biçimleri bu tabloyu nasıl karmaşılaştırıyor?

E.P. Thompson, *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu* kitabında, bilincin mücadelenin nedeni değil bir tür sonucu olduğunu ileri sürüyordu. Yani mesele, işçi sınıfının kendi bilincini geliştirme ve ardından saldırıya geçmek üzere yönetici sınıflara bakınması gibi bir şey değildir. Şayet entelijansiyanın yaptığı bir hata varsa, o da, düşüncelerin düşünce olarak gücünü fazlaıyla abartmış olmasıdır. Thompson ise aksine, düşüncelerin –fiili mücadeleye nüfuz etmeleri halinde– nasıl da mücadelenin ardındaki bir tür güce dönüştüğünün altını çizmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nda 6.000 Yahudi'yi ölümden kurtaran Fransa'daki Chambon köyünden haberiniz var mı bilmiyorum. Chambon'un bir Protestan köyü olması nedeniyle, köylüler tarihsel olarak zulmün ne olduğunu az çok biliyordu. Bu nedenle de Yahudilere sempatiyle yaklaştılar. Bu köydeki iki

papaz köylüleri örgütlemek için dört bir yanı dolaştı ve bu sayede ölüme gitmekte olan Yahudileri kurtarabildiler.

Bu iki papaz faaliyetleri nedeniyle tutuklanarak toplama kampına gönderildi fakat bu sefer de eşleri Yahudileri kurtarma girişimlerini devraldı. İki kadın ev ev, çiftlik çiftlik dolaşıp şunu söylediler: “Buraya gelen Yahudiler var. Kaçak durum-dalar ve eziyet görmüşler. Bir Yahudi aileyi alıp ahırınızda saklayabilir misiniz? Bir Yahudi çocuğu evinize alıp o sizin çocuğunuzmuş gibi davranır mısınız?” İnsanlar ise şu yanıtı verdiler: “Yahudilerle bir sorunum yok, onları kurtarmak isterdim fakat bir eşim ve bir ailem var; o yüzden size iyi şanslar. Halden anlıyorum fakat riske giremem.”

Fakat Yahudiler gelmişti bile ve papazların eşleri başka bir yöntem bulmuştu: Yaşlı ve üzerinde ceket bile olmadığı için tir tir titreyen bir Yahudi adamla birlikte köylülerin kapısına gidip “Bu adamcağıza bir kap yemek ve ahırında yatacak bir yer verir misin?” diye sordular. Yanıtlar öncekinden farklıydı. Köylüler kanlı canlı bir insanın yüzüne bakmak zorunda kaldıklarında hayır diyememişti. Pek çoğu tereddütlü biçimde “Tabii, yaparım” diyecekti. Bir iki kez bunu yaptıktan sonra, köylüler savaşın geri kalanında Yahudileri kurtarmak üzere kenetlendi. Bu köylüler düşünceler düzeyinde harekete geçmiyor fakat büyük çoğunluğu somut bir durumla karşı karşıya kaldığında sırt çevirmek de istemiyordu. Düşünceler işlemiyordu fakat pratik durum işe yarıyordu.

Kamusal toplantılar yapmanın, siyasi örgütler kurmanın ve devlete demokratik yollardan meydan okumanın –dünyanın büyük kısmı açısından– fiilen imkansız olduğunu ve ayak sürüme ve ufak tefek hırsızlıklar gibi eylemlerin “siyasi” eylemler olarak görülmesi gerektiğini çünkü bu eylemlerin insanların siyasal fiiller gerçekleştirmesinin tek yolu olduğunu söylemişsiniz. Peki, günümüzdeki ABD, Kanada ve diğer temsili demokrasiler gibi

bağlamlar hakkında ne söylersiniz? Bir fast food restoranında hamburgerin içine tüküren işçiyi, oy vermeyi reddetmeyi ya da iş arkadaşının giriş kartını okutarak onu işteymiş gibi gösteren işçiyi de aynı şekilde değerlendirebilir miyiz?

Frances Fox Piven, Richard Cloward ve John Zerzan, benim de biraz sempati duyduğum bir argüman ileri sürüyorlar. Bence Piven ve Cloward aynı düşünceyi okuldan kaçma konusunda yapıyor: Okuldan kaçma oranının artması bize, o kuruma dönük güven ile o kurumun normatif gücü hakkında bir şeyler söylüyor. Sabunlara işemek de öyle. Bir sosyal bilimci olarak, bir kişinin hamburgerin içine tükürürken aklından neler geçtiğini bilmem pek mümkün değil. Belki kötü bir gün geçirdi, belki bir köpek tarafından ısırıldı ya da çok sevdiği arabasını biryerlere çarptı. Aklından geçeni yalnızca o kişi bilebilir. Dolayısıyla bu türden eylemler, bir tür ortak kültür haline gelmedikçe benim ilgimi çekmiyor. Şayet tek bir McDonalds şubesinde bile olsa, oradaki çalışanlar birbirlerine birer bakış fırlatıp ardından hamburgerlere tükürüyorsa, işte o zaman ortada dünya üzerinde gerçek bir şey olan belirli bir ortak, kamusal, normatif, madun kimlikli itaatsizlik mevcuttur. Bir işyerindeki kişiler patron arkasını döndüğünde ona el hareketi çekiyor ve ardından kendi aralarında gülüşüyorsa yine aynı durum söz konusudur.

Bunlar, dünya üzerindeki gerçek şeylerdir. Siyasetle ilgilenen insanlar açısından ise bunlar belirli bağlantılar kurmanın birer vesilesidir. Yirmi yıl önce New Haven'da meşhur bir İtalyan restoranı vardı. Çok popülerdi ve çalışanları yüklü bahşişler alıyordu. Bu restoranı işleten iki kardeş, orada bekleyen kadın garsonlardan sık sık müşterilere karşı cinsel jestlerde bulunmalarını talep ediyordu. Karşılığında ise bunu yapan kadın garsonlar en yüklü bahşişleri alıyor ve bol para kazanıyordu. Kadınların çoğu bir şekilde durumu kabul etmişti. Bu

iki kardeşin kirli tipler olduğunu bilen bütün kadın garsonlar arasında belirli bir kültür vardı. Bazıları bu durumu kabul ediyor, bazıları ise etmiyordu. Etmeyenler ve tavır koyanlarsa işten atılıyordu.

Kadın garsonlardan biri artık bu oyunu oynamaktan sıkılmıştı ve bu iki kardeş de artık eskisi gibi en iyi bahşişleri toplayamayan bu kadın garsonu istemiyordu. Akşamın erken saatleriydi. Kardeşlerden biri, bu kadın garsona “elindekileri bırak ve şu işi yap” dedi. Kadın garson ise “Önce elimdeki servis edeyim” ya da buna benzer bir yanıt verdi. Adam “Hayır, seni pislik. Elindekileri bırakacaksın ve sana ne söylüyorsam onu yapacaksın” diye bağırdı. Kadın garson –buradaki uzun geçmişi de hikâyeye dahil edip okumak gerekiyor– elindeki tabakların hepsini yere bıraktı, doğruca mutfağa gitti ve bu iki kardeşten nefret eden diğer kadın garsonlarla konuştu. Beş dakika içinde, bütün kadın garsonlar restoranın önünde greve başlamıştı. Ardından, kendilerini temsil edecek bir sendikacı aramaya gittiler. Müşterilerin büyük kısmı, uzun zamandır oranın müdavimi oldukları için garsonları çok iyi tanıyordu. Müşteriler restorana geldiklerinde grevdeki kadınlar onlara “Orada yemek yemeyin, bizi insan yerine koymuyorlar” diye sesleniyordu. Garsonlar restoranın işini bitirdi; iki kardeş restoranı başka bir yere taşımak zorunda kaldı. Bu hikâyeyi anlatmamın nedeni, bu her yere sinen atmosferin bir on yıl, belki de daha fazla sürmek durumunda kaldığını ve belirli bir uğrakta ise bir tür belirginleşmeye yol açtığını göstermektir. Akşam saat 7:01’de hayatında hiç greve gitmeyi düşünmemiş olan kadınlar, saat 7:05’te kendilerini grev yaparken buldu. Oradadırlar çünkü onlar da diğer kadınlar gibidir; hepsi arkadaşıştır; hepsi birlikte çalışmaktadır. Benim işaret ettiğim mantık türü budur. Genelde böyle şeyler olmaz, değil mi? Normlar hakkındaki hikâyeyi anlatabilmemin tek nedeni, bu normların bir grev eyleminde belirginleşmiş olmasıdır.

Peki, gündelik direniş biçimleri ile daha kolektif olan siyasal seferberlik biçimleri arasında nasıl bir bağlantı vardır?

Yeraltı direniş kültürlerinin birbirleriyle bağlantılı hale geldiği koşullar genellikle haricidir. Bu kültürler başka başka yerlerden gelirler. Herhangi bir merkez komitesi bulunmayan Polonya'daki Dayanışma Hareketi'nin ele alalım. Polonya'da ilan edilen sıkıyönetim, ilk defa küçük bir işyerinde ya da bir mutfak masası etrafında –aile içinde ya da birbirine güvenen çok yakın arkadaşlar arasında– oluşmuş olan direniş kültürlerini bir araya getirecekti. Bu direniş kültürleri, insanların karşılaştığı sorun ve sıkıntılar açısından görece homojendi. İnsanlar rejimden nefret ediyordu ve parti onları bunaltıyordu; et ktlığı vardı ve sağlık hizmetleri düzgün işlemiyordu.

Eleştiriler fazlasıyla güçlenmişse de insanlar bu eleştirileri ortalık yerde dillendirmekten korktuklarından parçalı küçük çevrelerin sınırını aşamıyordu. Dayanışma Hareketi'nin oldukça cesur birkaç grev eylemi ile yaptığı şey, bir şekilde bütün bunları belirginleştirdi. Bundan sonra insanlar sadece komşularıyla aynı dertlerden mustarip olduklarını değil, aynı zamanda eleştirilerini bazı koşullar altında kamusal olarak da ifade etmelerinin mümkün olduğunu fark etti. Dayanışma Hareketi'nin herkese ne yapması gerektiğini söyleyecek bir merkez komiteye ihtiyacının olmamasının nedeni, rejimin bir yandan insanları ayrıştırırken, bir yandan ise onların gündelik hayatı üzerindeki etkileri yönünden benzeştirmesiydi. Bu insanlarla bağlantı kurmak ve kamusal olarak hareket etmek mümkün hale geldiğinde, halihazırda bunu destekleyen bir altyapı da mevcuttu. Dayanışma Hareketi, sıkıyönetime başkaldırarak, toplumun dört bir yanındaki ufacık birimlerde yaratılmış olan bir tür siyasal sermayeyi belirginleştirebildi.

Çalışmalarınızı okurken, her ne kadar siz buna karşı bir uyarı yapmış olsanız da, günümüz ile ve kendi ülkemize daha yakın bölgelerle bağlantı kurmak o kadar da zor değil. Bu bağlantıları ifade eden “gündelik direniş” benzeri kavramlarla bu, zaman zaman daha da kolay oluyor. Fakat The Art of Not Being Governed [Yönetilmeme Sanatı] kitabınızda tartıştığımız “okunaklılık/okunaksızlık” ve “devletten-kaçınma” gibi kavramlarla bu bağlantıları kurmak biraz daha zor olabiliyor. Örneğin, ABD’nin bazı kısımlarının, mesela Appalachia ya da Florida’nın batı kıyı şeridinin bazı bölgeleri gibi yerlerin devlet ve sermaye tarafından terk edilmiş olduğu ileri sürülebilir. Bu kavramların günümüz ABD’si ya da diğer “birinci dünya” ülkeleri açısından bir geçerliliği olduğunu düşünüyor musunuz?

Bence Appalachia bugün bile oldukça önemli bir devlet-dışı alan. Bu anlamda, bir yasadışı damıtma ya da marihuana üretimi haritası çıkarmak isterseniz, bu harita Appalachia’nın bahsettiğimiz dağlık alanlarıyla büyük oranda örtüşecektir. Tarihsel olarak gerçekten ilginç şeylerden biri, Konfederasyon’dan kaçmanın rakım ile ilişkili olduğuna dönük dahice tespittir. Bunun nedeni, en yüksek rakımlarda yaşayan insanların çok küçük çiftlikleri vardır ve hiç köleleri yoktur.

Bu onların siyahî insanları sevdiği anlamına gelmiyor; onlar sadece alçak bölgelerdeki topraklarda hakim olan plantasyonlara dayanan bir toplumsal düzen için ölmek istemiyorlar. Amerikan İç Savaşı’nda insanlar devlet tarafından askere alınıp komşularıyla dolu taburlarda çarpıştılar. Firar ettiklerinde de bir arada durdular. Silahlarını yanlarına aldılar, Appalachia’ya geri döndüler ve bir daha askere alınamadılar. Yeniden askere alınmaya ya da savaş vergisine karşı kendilerini korudular. Eğer Güney’de Cumhuriyetçilere oy veren yerlerin bir

haritasını çıkarırsanız –Demokratların ırkçı Diksikratlar⁵ olduğu yerlerle de sırt sırtadır– o harita da rakım ile tam olarak örtüşecektir. Cumhuriyetçilerin tamamı yüksek tepelerdedir. O bölge, diğer kesimlerden kaçakların –yargılanmaktan kaçan insanların ve bağımsız bir hayat peşinde olan bazı siyahîlerin– dertlerini erteleyebildiği bir bölgeydi. Bu durum, o bölge devasa bir kömür havzası haline gelene ve dağın tepesi yok olana kadar devam etti. Bugün, Batı Virginia’da her yer, kömür şirketlerine aittir.

Kızılderililer için belirli alanların ayrılması anlamına gelen rezervasyon sistemi, doğrudan yönetilmesi zorunlu olmayan, dolaylı yönetim alanları yaratmak adına devletin resmi bir girişimiydi. Buralar birer devlet-dışı mekân biçimi haline geldi. Devlet-dışı mekânlar toplumsal icatlardı ve birer coğrafi fenomen olmaktan ibaret değillerdi. Devletsiz ya da devletlerin arasında yaşıyor gibi görünen bir sürü insan, aslında, hiçbir zaman bir devletin parçası olmamış insanlar değil, kendilerini devletten uzak tutmayı başarabilen insanlardı. Dünyada sadece Zomia, hiçbir yerde olmadığı kadar geniş bir bölgeyi kapsayan, devasa bir devlet-dışı alan olma özelliğine sahiptir.⁶

5. Orijinali *Dixicrat*; ABD'nin Güney eyaletlerinde beyazların üstünlüğünü savunan Demokrat Partililer. – ç.n.

6. *The Art of Not Being Governed* kitabının konusu olan Zomia, Güneydoğu Asya’da bulunan Avrupa büyüklüğünde bir bölge olup Scott burayı “Dünyanın geriye kalan en büyüğü değilse de, en büyük devlet-dışı alanlarından biri” olarak tanımlamıştır. Zomia yerleşimcileri, yüzyıllar boyunca devlet denetiminden kurtulmak üzere bile rek devletli toplumlardan kaçmışlardır. – ç.n.

The Art of Not Being Governed kitabınızda son söz olarak “Günümüz dünyasında, özgürlüğümüzün geleceği Leviathan’dan⁷ kurtulmaktan değil, göz korkutan bir görev olarak onu evcilleştirmekten geçmektedir” sözlerini sarf ediyorsunuz. Özgürlükçü solda süregiden tartışmalar da bu meseleyle boğuşuyor. Eğer temsili demokrasi “Leviathan’ın evcilleştirmek için sahip olduğumuz yegane dayanıksız araç ise,” o halde “devlet-nesneleri” olma durumumuzu nasıl sona erdireceğiz?

Richard Day gibi kişiler, meselenin Leviathan’ı evcilleştirmek olmadığını ileri sürüyor. Bir kez Leviathan’ı evcilleştirmeye başladığınızda, artık her türden ıvır zıvır düzenleyici politika da bulaşmış oluyorsunuz. Bir suç ortağına dönüşüyorsunuz. Dolayısıyla Richard Day, yakınlık temeline dayanan özerk siyasal eylem alanları kurmamız gerektiğine vurgu yapıyor. Benzer duyguları paylaşıyorum.

Avrupa’da Yeşiller, koalisyonlara mı katılmak gerektiği yoksa dışarıda kalıp devletten bağımsız ortak amaca sahip topluluklar ve eylem biçimleri mi yaratmak gerektiği konusunda tartışma yürüttüler. Sonunda tabii ki bölündüler; bir kısmı koalisyon hükümetlerine katıldı, diğerleri ise bağımsız kalmayı tercih etti. Benden yaptığınız alıntıda dile getirilenden ziyade bu özerk girişimlere biraz daha yakınım. Bir kez reformist olduğunuzda, bir dizi seçeneğin size kapalı hale geleceği gerçeğinin de farkındayım. İşin içine, nasıl faaliyet yürütmeniz gerektiğine ve dans için nasıl giyinip kuşanacağınıza dair bir sürü varsayım da dahil olmaktadır.

Dolayısıyla, kire pasa bulaşılabilir de olsa bağımsız yapılar kurmanın bugün daha verimli olduğu düşüncesini fazlasıyla

7. Leviathan: 1651 yılında Thomas Hobbes tarafından yazılan klasik devlet teorisi kitabının adı. Bu kitabında Hobbes, devleti, insanların doğa durumundan çıkmak adına haklarını devrettikleri bir simgesel kolektif beden olarak tarif etmektedir. Eleştirel literatürde ise Leviathan, totaliter, baskıcı ve kuşatıcı özelliklere sahip olmasına referansla devleti işaret eder. – ç.n.

benimsiyorum. Bilemiyorum. Bunun anahtar niteliğinde bir soru olduğunun farkındayım ve yine, Obama ya da John McCain düşünüldüğünde, Obama'nın –temsil ettiği bütün hayal kırıklıklarına rağmen– seçilmesinin milyonlarca insanın milyonlarca somut çıkarına dönük umut vaat etmiş olduğunu biliyorken “ikiniz de defolun gidin” demenin oldukça sorumsuzca görüldüğü düşüncesinden de uzak değilim. Yine, her ne kadar Obama yönetimi pek bir şey yapmamışsa da, devlet kurumlarını idare eden insanların en azından daha insani, daha sıcakkanlı ve daha nazik olduğunu söylemek de mümkün.

Parlamento düzeyinde çalışma yürütmeyi tercih eden insanlarla bir sıkıntım yok. Fakat o alanda neler yapılabileceği üzerine düşündüğünüzde, bana çok çok az şey yapılabirmiş gibi geliyor. Christiania'yı⁸ duydunuz mu bilmiyorum. Bir işgal hareketi olarak başladı fakat sonunda Kopenhag'da kalıcı bir özerk bölge haline geldi. Liberal Danimarka devleti, onu ezmekle ortaya çıkacak sorunlarla uğraşmaya değmeyeceğine karar verdi sadece. Kendi kendini yöneten küçük bir yer haline geldi ve buna çok saygım var. Kopenhaglı bisikletçiler, biriktiğinde oldukça güçlü hale gelen bir dizi küçük mücadele üzerinden bir şeyler yaratmış oldu. Bugün gelinen noktada, herhangi bir şoför arabasıyla bir bisikletçiye çarptığında, masumiyeti kanıtlanana kadar *ilk bakışta* suçlu sayılmaktadır. Benzer şekilde, bir bisikletçi bir yayaya çarptığında da masumiyeti kanıtlanana kadar *ilk bakışta* suçlu sayılmaktadır. Buradaki düşünce, ne kadar fazla korumaya sahip olursanız, aksini kanıtlamadıkça o kadar fazla suçlanırsınız.

8. Christiania: Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da 850'den fazla yerleşimcinin 34 hektarlık bir alanda yaşadığı ve kenevir yetiştirerek geçindiği, özerklik ilan edilen kent parçası. 1971'de bir askeri bölgenin işgal edilmesiyle kurulan yerleşim, 2004 yılına kadar hükümetlerin herhangi bir saldırısına uğramadı. 2004 yılından sonra devletin oradaki topluluğu belirli bir yasal statüye dahil etmeye çalışmasıyla çatışmalar başladı. 2007 yılında karşılıklı anlaşmaya varıldı ve bu özerk alan varlığını korumaya devam etti. – ç.n.

Modern demokrasilerde kendine yer açmış çeşitli devlet-dışı mekânların tarihi üzerine çalışmak değerlidir. Bunların anlamı nedir ve ne tür sonuçlara yol açmaktadırlar? Bu türden bir çalışma, Amerikan dinlerinin –Amişlerin ve Mennoculararın– 19. ve 20. yüzyıllarda oluşturduğu bütün ütopyacı toplulukları da içerecektir.

Kendinizi bu noktada bir anarşist olarak görüyor musunuz? Bu etiketi sahipleniyor musunuz?

Bir şekilde bana başka hiçbir etiket uymuyor. Bu etiket de çok uymamakla birlikte diğerlerinden daha iyi gibi görünüyor. Şakağıma bir silah dayasalar ve “nesin sen?” sorusuna yanıt vermek zorunda olsam, muhtemelen “anarşistim” derdim. Benim için bu, sadece bir hareket noktasıdır.

5

Eşitlikçilik,
Alan Çalışmasının
Öğrettikleri
ve
Anarşist Beden Eğitimi

Söyleşi:
Cerezales Diego Palacios,
Diogo Duarte,
Jose Manuel Sobral
ve Jose Neves

James C. Scott'ın çalışmaları bu söyleşiyi gerçekleştiren kişiler açısından temel bir ilham kaynağı; biz de bu nedenle, araştırmalarının temel unsurlarının bir kısmını tartışmak üzere Scott'ı Portekiz'de ziyaret ettik.* Aşağıdaki söyleşi, 2012 yılı Nisan ayında Lizbon'da gerçekleştirildi ve söyleşiyi Portekiz ve İspanya'dan pek çok öğrenci ve akademisyen izledi. Söyleşi bizim sorularımızla başlıyor ve devamında ise dinleyicilerden de sorular alarak bir tartışma zemini açıyor. Söyleşinin konusu, Scott'ın Siyaset Bilimi alanındaki Perestroyka Hareketi'ne katılımından Devlet ve yüksek-modernizm kavramlarına dönük eleştirilerine kadar uzanıyor. Yine söyleşide Scott'ın direniş üzerine düşünceleri ve bu düşüncelerine E.P. Thompson, Michel Foucault ve Pierre Clastres gibi yazarların katkısı üzerine de konuşuyoruz. Nihayet, sosyal bilimlerde bir "anarşist dönüş" ihtimalini de tartışıyor ve Scott'ın anarşist beden eğitiminin yasaları üzerine konuşup, yeni kitabı *Two Cheers for Anarchism: Six Easy Pieces on Autonomy, Dignity, and Meaningful Work and Play*** (2012) hakkında bazı ipuçları da ediniyoruz.***

* Nisan 2012 tarihinde Cerezales Diego Palacios, Diogo Duarte, Jose Manuel Sobral ve Jose Neves tarafından gerçekleştirilen söyleşinin orijinal metni için bkz. "Interview with James C. Scott: Egalitarianism, the teachings of fieldwork and anarchist calisthenics", Cerezales Diego Palacios, Diogo Duarte, Jose Manuel Sobral ve Jose Neves, *Análise Social* 207 XLVIII (2), 2013; http://analisesocial.ics.ul.pt/documentos/AS_207_f01.pdf. – ç.n.

** Türkçesi için bkz. James C. Scott, *Anarşizm*, çev. Barış Tanyeri, İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları, 2014. – ç.n.

*** James C. Scott "Portekiz'de Devlet İktidarının Kuruluşu, 1890-1986" başlıklı bir FCT projesinin araştırma faaliyetlerine katılmak üzere Portekiz'i ziyaret etti. (ptdc/his-his/104166/2008). – ç.n.

Söyleşimize, bildiğimiz kadarıyla siyaset bilimi ile daha doğrudan bağlantılı olan ilk dönem akademik formasyonunuza dair sorularla başlayalım. Evet, Antropoloji'ye nasıl bulaştınız ve Antropoloji çalışmalarınızda bu kadar önemli bir yeri nasıl edindi?

Öncelikle teşekkürler. Buradaki insanların sayısı ve mekânı değiştirmemiz hem gururumu okşadı hem de beni oldukça korkuttu. Önceki küçük ve samimi bir odaydı, burası ise göz korkutucu. Bu odanın hiyerarşik yapısı nedeniyle kendimi bir hastayı ameliyat etmem ya da böbrek nakli yapmam gerekiyor gibi hissediyorum. Bu yüzden de bu odanın benden daha da önemli bir şeye ihtiyacı var; o halde söylemek zorundayım: Beni dinlemeden hiçbirinizin uzun ve mutlu bir hayat sürmesinin mümkün olmadığını bilmenizi isterim. Bir siyaset bilimci olmak üzere eğitim gördüm ve bir antropolog, aslında sahte bir antropolog haline nasıl geldiğim sorusunun yanıtı ise, köylüler üzerine yaptığım çalışmalardır. Uzun yıllar önce *Moral Economy of the Peasant: Rebellion and Subsistence in Southeast Asia* [1977] adlı ilk önemli kitabımı yazdım; bu kitap tamamen kütüphane kaynaklarına ve arşiv çalışmalarına dayanıyordu. Bu kitabı yayınladıktan sonra, insanlar bana alan çalışmamı nerede yürüttüğümü sordular ve işin aslı, herhangi bir alan çalışması yapmamıştım. Böylece bana sorulan sorulardan bile utanır olmuştum. O zamanlar kariyerimi

köylüler üzerine çalışmaya vakfetmeye karar vermiş olmam nedeniyle, şayet bu işi yapacaksam bir köye gidip iki ya da daha fazla yılını orada geçirmem gerektiğini, böylece, büyük bir genelleme yaptığım zaman, bilgisine sahip olduğum ve yaptığım genellemeyi üzerinde sınayabileceğim gerçek bir yere sahip olabileceğimi düşündüm. Buradan hareketle iki yılını bir Malay köyünde geçirdim ve sonuç da bildiğiniz üzere *Weapons of the Weak* kitabım oldu. Siyaset bilimi ordusundan kaçan bir sığınmacı ve firari olmam nedeniyle, resmen hiç antropoloji eğitimi almadım. Bundan yaklaşık on beş yıl önce Toronto'da küçük bir sunum yaparken, tanıtım afişinde "James C. Scott, Yale kökenli sosyal antropolog" yazıyordu. Bu benim yanlışlıkla bir antropolog olarak görüldüğüm ilk örnekti ve öylesine gurur duydum ki o küçük afişi hâlâ saklıyorum. Bu, birinin bir kabilenin üyeliğine kabul edilmek istemesi ve reddedilmesi gibi bir şeydi; nihayet, dediğimiz gibi, bir antropolog olarak kabul edildiğim o anı yaşadım. Antropolojiye dönük her daim bir özentim oldu ve bu kabilede siyaset bilimi kabilesinde olduğumdan daha mutluyum.

Bu sabah da üzerinde konuştuğumuz üzere, analizinizde, halkın kendi durumuna dair kavrayışları, kendi dünya görüşleri oldukça önemli. Bu vurgunuzda yaşamöykünüzle ilgili bir şeyler olduğunu düşünüyor musunuz? Bu düşünceler, sizin içinde sosyalleştiğiniz demokratik idealleri mi yansıtıyor?

Bu mesele üzerine düşünmüşlüğüm var... Size bu bağlantıya dair bir hikâye anlatabilirim fakat hikâyenin doğru olup olmadığından emin değilim. Hepimiz kendimize dair hikâyeler anlatırız. Söze Jean-Paul Sartre'dan çok sevdiğim bir hikâyeye başlamak için izin verin. Sartre, sanırım *Varlık ve Hiçlik*¹ kita-

1. Bkz. Jean Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik: Fenomenolojik Ontoloji Denemesi*, çev. Turhan Ilgaz-Gaye Çankaya Eksen, İstanbul: İthaki Yayınları, 2016. – e.n.

binda, bir adamın hasta annesiyle birlikte kalmak ile bir başka iş için başka bir yere taşınması gereken eşiyle birlikte gitmek arasında bir tercih yapma zorunluluğuyla karşı karşıya kaldığı bir durumu tarif eder. Adam ne yapacağını bilememektedir: Her ikisi de ona ait yükümlülüklerdir. Fakat o gün gelip çattı; tıpkı grev anının gelip çatması ve insanların greve gitmekle fabrikada devam etmek arasında kararını vermek durumunda kalması gibi. Her neyse, o gün gelip çattı ve diyelim, adam hasta annesiyle kalmaya karar verdi. Sartre'ın argümanı, adamın bir sonraki gün size kendisinin neden hasta annesiyle kalacak türden biri olduğuna dair bir hikâye anlatabileceğidir. Bu hikâye, o adamın yaptığı şeyi neden yaptığını açıklamaz, sadece, o adamın kendisini anlamak adına bir sonraki gün bir hikâye yaratması gerektiği anlamına gelir.

Yine aynı şekilde, insanlar benim gerçekten var olduğuna emin olmadığım bağlantılara işaret ediyorlar fakat ben sorunuza uygun bir yanıt vereceğim. Bir Quaker okuluna gittim. Quakerlar hakkında ne kadar bilgi sahibisiniz bilmiyorum fakat Quakerlar, tarihsel olarak, İngiliz İç Savaşı sırasında ortaya çıkan katı bir Protestan mezhebidir. “Efendim”, “Bayan” ya da “Bay” demeyi, şapkalarını çıkarıp selam vermeyi reddeder ve herkese sadece adıyla seslenirler. Bir tür dilsel eşitlikçilik olduğunu söyleyebiliriz. Radikal bir mezheptir. Quakerların ilk nesli, özellikle Cromwellci gericilik zamanında ezilmiştir. Benim büyüdüğüm okulda, İkinci Dünya Savaşı'na bilinçli biçimde itiraz eden kişiler, orduda savaşmaktansa hapse girmeyi tercih etmiş yaşlı insanlar vardı. Sizin de tahmin edebileceğiniz üzere, Quakerlık pek popüler bir şey değildi ve bu anlamda benim de gözümün önünde, zamanında hapse girmiş, yüz kişilik bir kalabalığın karşısında durabilen ve bunları tek başına yapan kişiler vardı. Bence Quakerlar benim yüz kişilik bir kalabalığın karşısında nasıl durulabileceği ve bunun nasıl tek başına yapılabilmesi üzerine düşünmemi sağladı.

Quakerlar bunu bir yandan düşmanlarını severken yapıyordu; bense bunu yapamam. Bir azınlık olarak, ancak gerçekten sinirli bir şekilde, bu duruşu sergileyebilirim. Dolayısıyla bende hakiki Quaker ruhu yok. Gelgelelim Quakerların sahip olduğu bir diğer şey ise doktrinlerinin merkezindeki, ister bir hırsız isterse bir köle olsun “her insanın Tanrı’nın ışığını taşıdığı” inancıdır. Quakerlar kendilerini cezaevi reformundan, köleleri kuzey toprakları boyunca uzanan çiftlikleri kat ederek Kanada’ya taşıyan sözde yeraltı demiryolundan sorumlu tutuyordu; böylece köleler kaçabiliyordu. Yine Amerikan yerlilerinin eğitiminin büyük kısmından da onlar sorumluydu. Philedelphia’nın en yoksul kesimleri arasında bir hafta geçirdiğimiz bir tür Quaker “çalışma-haftası” da vardı. Bu çalışma-haftası, Quakerların bana sunduğu ve üzerimde büyük bir etki bırakan bir tür mülksüzler turuydu. Bir Quaker ailede büyümüş değilim; annem de babam da ateistti. Sonradan, her ne kadar bugün Quakerlığı uygulamıyorsam da kısmen bir Quaker haline geldim diyebilirim. Okulun üzerimde muazzam bir etkisi oldu. Babam ben dokuz yaşındayken öldü, bu anlamda okul benim için bir tür vekil aile haline geldi. Fakat yine bu benim anlattığım bir hikâye ve en az size anlatabileceğim başka hikâyeler kadar gerçek. Bu hikâye, benim de tam emin olmadığım bir bağlantı sağlıyordur sanırım.

The Moral Economy of the Peasant kitabınız, köylü çalışmaları alanında ve özel olarak da sizin tezinize itiraz eden Samuel Popkin ile aranızda yoğun bir tartışmaya yol açtı. Bu tamamen yeni bir tartışma da değil ve daha faydacı argümanlar lehine antropologların ekonomiyi anlamak açısından kültürün önemi- ne dönük görüşlerine karşı çıkan bazı eski tartışmaları yeniden üretiyor. Bu tartışma ekonomiyle, bireysel olan ve toplumsal olan üzerine antropolojik bakış açılarıyla önemli ölçüde bağlantılı fakat aynı zamanda daha derin bir epistemolojik anlama da sahip.

Bugün bu tartışmanın hâlâ anlamlı olduğunu düşünüyor musunuz ve eğer düşünüyorsanız, bu tartışmanın içeriği o zamanlardan bugün ne yönde değişti?

Samuel Popkin'in *The Rational Peasant: The Political Economy of Rural Society in Vietnam* [Rasyonel Köylü: Vietnam'da Kırsal Toplumun Ekonomi Politikası - 1979] kitabı ile benim eski kitaplarımdan *The Moral Economy of the Peasant*'ı okumuş olanlar açısından bu tartışma kısmen anlamlı gelebilir. Bu tartışmada hayıflandığım tek şey, *The Moral Economy of the Peasant* [Köylünün Ahlaki Ekonomisi] kitabımın, bazı kişilerce, benim, köylülerin fazlasıyla özgeci, hayatlarını çevresindekiler için adamaya istekli ve "hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için" düşüncesinde, bir tür ilkel komünist toplum olduğunu düşündüğümün sanılması oldu. Burayı açıklığa kavuşturayım: Benim kavrayışıma göre, köylüler tamamen rasyonel davranır ve kendilerini, en kötü sonuçlara karşı kısmen güvence sağlayan toplumsal düzenlemelerin yol açacağı bir gıda kıtlığının en kötü sonuçlarına karşı korumak niyetindedirler. Bu anlamda, kendi gıda tedarik sorunlarının kıtlık ve açlıkla çözülmeyeceğini bildikleri için çok zor şartlar altında faaliyet gösteren tamamen rasyonel köylüler tasvir etmiştim. Samuel Popkin'in kitabına *The Rational Peasant* adını vermesi, benim bir çılgın ya da özgeci köylüler kuramına sahip olduğumu ima ediyordu. Bence akıllıca bir hareketti: Tartışmayı saptırmıştı ve sizin de işaret ettiğiniz üzere, bu iki kitap artık kesinlikle pek çok derste bir tür "düşman ikizler" olarak görülecekti; yine, her ne kadar başlığın pek çok yanlış anlaşılma yol açtığını düşünsem de, bu tartışmayı öğretmek adına fena bir şey de sayılmaz. Mesele, bu tartışmanın bugün bir geçerliliğinin olup olmadığıdır; benim yanıtlım geçerli olduğu yönünde. Yani, ekonomi ve siyaset bilimi alanlarında bireysel faydasını maksimize eden fail, neoklasik ekonominin ve siyaset bi-

limindeki Rasyonel Tercih Kuramı'nın halen merkezindedir. Her ne kadar Rasyonel Tercih Kuramı'nın bize öğreteceği bazı önemli şeyler olduğunu düşünüyorsam da, *The Moral Economy of the Peasant* kitabımdaki temel mesele, bahsi geçen düzenlemelerin zaman içinde, şayet bir değere sahipseler ve alışılmış hale gelirlerse, bir tür ahlaki değerle yüklenirlerse, bir rasyonel temele sahip olabileceğidir; yine, bu düzenlemeler bozulduğunda ya da ihlal edildiğindeyse verilecek tepki artık sadece gıda ya da gelir kaybına dönük değil, aynı zamanda bir tür toplum sözleşmesinin ihlaline dönük ahlaki bir tona sahip bir tepki olacaktır. Bana göre, rasyonel olarak elde edilebilir olanın ötesindeki artık-öfkeyi hesaba katmadan köylülerin öfkesini, kızgınlığını ve infialini açıklayamazsınız. Yine bana öyle geliyor ki her ne kadar insanlar kişisel ilişkiler hakkında bir tür neo-klasik kelime dağarcığı üzerinden konuşuyorlarsa da (mesela İngiliz ve Amerikan İngilizcesinde insanlar "ona çokça yatırım yapıyorum" ve "zararımı azaltıyorum" şeklinde konuşuyorlar) her şeyin tercihlerimizle ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Bu kelime dağarcığı, aslında hiç kimsenin, bir şeyler hakkında karar vermemizde bir yere sahip olan fakat hegemonik bir yere sahip olmayan rasyonel hesaplamanın yanı sıra toplum sözleşmesinde neyin adil, haklı, törelere uygun, geleneksel olduğuna ilişkin edinilmiş düşüncelerin yerleşik bir kombinasyonuna aşılınmamış bu gibi tercihler yapmadığını bildiğimizde, hegemonik hale gelmektedir.

Mevcut düzene egemen ideolojiyi kabul ettikleri için itaat eden madunlar kavramsallaştırmasına dönük eleştirileriniz var. Gelgelelim çalışmalarınıza esas olarak kölelik, mülkiyet, sınıf ve siyasi iktidar ile bağlantılı tahakküm biçimleri ile meşgul oluyorsu-

nuz. Kültürel ya da akademik sermayeye sahip olmak gibi bazı eşitsizlik tarzlarının daha yaygın biçimde kabul gördüğünü düşünmüyor musunuz? Yine bu, bahsi geçen sermayelere çok sınırlı erişebilen ya da hiçbir şekilde erişemeyen kişilerin, bu sermayelerin önemine inanmaları anlamına gelmiyor mu?

Bence yerinde ve önemli bir soru sordunuz. *The Moral Economy of the Peasant, Weapons of the Weak* ve *Tahakküm ve Direniş Sanatları* kitaplarımda bilerek ve isteyerek ikili ilişkilerin güçlü olduğu durumları (serfler ile efendiler, köleler ve efendiler, köylüler ve toprak sahipleri, dokunulmazlar ile brahmanlar) tercih ettim; bunun kısmen nedeni, bu ikiliklerin her iki tarafını da anlamamı sağlayabilecek bir literatürün bulunmasıydı. Bana göre, diyelim, en azından bir asgari müşterek olarak herkes tarafından erişilebilir olan zenginlik ya da eğitim gibi değerli bir prestij unsuruna sahip olduğunuzda, farklılıkları meşrulaştırmak da daha kolay olacaktır. Kuşkusuz modern Fransız devrimi sonrası Cumhuriyet'in mitolojisi, varolan farklılıkların meritokratik kritere dayandığıydı: başarı, eğitim, bulunulan kademe, yetenekler vs. Bu anlamda –ki günümüz demokrasisini anlamanın oldukça kaba yollarından biri budur fakat aynı zamanda iyi bir başlangıç noktasıdır da– neoliberal Batı siyasal yaşamı, gelir dağılımının üstteki yüzde 15 ila 20'lik kesiminin çıkarına dönük olarak örgütlenmiştir. Yasamayı, parayı, partileri ve diğer şeyleri kontrol eden bunlardır. Bir seçimdeki dalavere, ilk basamaktan sonraki yüzde 30'luk kesimin, üstlerindeki yüzde 20'ye imrenmekten daha çok altlarındaki yüzde 50'den korkmaya ikna etmektir. Her seçimin şamanistik büyüü budur. Her zaman değilse de çoğunlukla işe yarar çünkü, Gramsci'nin de kavramış olduğu gibi, yerleşik sermayenin medya ve diğer alanlar üzerindeki avantajlı konumu, bahsi geçen yüzde 30'u kendi konumunun da sallantıda olduğuna ikna etmek açısından muazzam bir

güce sahiptir. Bu anlamda, modern demokrasilerde yaşam fırsatlarındaki farklılıkları meşrulaştırma ve bunlara saygı duyulma ihtimali, çalışmamda analiz ettiğim sistemlerde olduğundan daha fazladır.

Çalışmalarınız disiplinlerin sınırlarını aşıyor ve ana akım siyaset bilimindeki dar görüşlü disiplinler odaklanmaya dönük sert bir eleştirmen olarak tanınıyorsunuz. Siyaset bilimi alanındaki Perestroyka Hareketi'yle de ilişkiniz olmuştur. Yine, mesela Tahakküm ve Direniş Sanatları'nda toplumsal analize oldukça yaratıcı biçimde kullandığınız roman ve hikâyelerden devşirilen diğer katkıların değerine her daim işaret ettiniz. Bugünlerde öğretim ve araştırma faaliyetleri otuz yıl önce olduğundan daha az disiplinler-arası gibi görünüyor. Egemen olan eğilim bu mudur? Buna dair ne düşünüyorsunuz?

İlk olarak, kendi pratiğime dair bir şeyler söyleyeyim. İzlediğim bir disiplinler-arası yöntem olduğunu düşünmüyorum; bir başka deyişle, zamanımı nasıl geçireceğime ilişkin bir kurallar dizisi mevcut değil. Gerçek şu ki siyaset biliminden çok sıkıldım ve bu nedenle, biri bana yan odada köylüler ya da tarım üzerine bir konuşma var derse, oraya gidip bir şeyler öğrenme ihtimalim yüzde 70-80 olacağından arkadaşlarla birlikte Kırsal Çalışmalar üzerine bir programa giderim. Biri bana hemen köşe başında siyaset bilimi alanında bir konuşma olduğunu söylese, oraya gidip bir şeyler öğrenme ihtimalim ise yüzde 15-20'dir. Bu, benim disiplinler-arasılığın, sıkılmış olmamın ve okuması daha eğlenceli şeylerle rahatlamaya dönük arzumun bir ürünü. Size aslında buna ilişkin entelektüel bir meşrulaştırma da sunabilirim –oyunun *ethosu*– fakat buna dönük ciddi entelektüel açıklamam, sadece kendi disiplininiz dahilindeki ana akım kaynakları okursanız

ve disiplininiz dahilinde ana akım çalışmalarla meşgul olan kişilerle konuşursanız, ana akım disipliner çalışmalar dışında bir şey üretemeyeceğinizdir. Sağlıklı gıdaya dair “Ne yerseniz, osunuz” diye bir özlü söz vardı: Aynı şekilde, entelektüel açıdan ne okursanız ve kiminle konuşursanız osunuz.

Disiplinin bir başka yöne doğru gittiği düşüncesine de katılamayacağım. Özellikle Amerikan sosyal bilimlerinin aşırı uzmanlaştığı ve kişileri de disiplinin bu aşırı uzmanlaşmış düşüncelere dayanarak işe almakta, terfi ettirmekte ve işten kovmakta olduğunu söylemek mümkün. Amerikan sosyal bilimciler, fazlasıyla uzmanlaşmış dergiler çıkarıyor ve araştırmalardan bildiğimiz üzere bunları hiç kimse okumuyor. Kişiler hakemli dergilerde yayınlanan makaleleri üzerinden terfi ettiriliyor fakat bu yazıları da o yazıları dergiye koyup koymamak üzere değerlendiren hakemler dışında hiç kimse okumuyor. İyi, vasat ya da kötü hakemli dergilerde yayınlanan bir sosyal bilimler makalesinin ortalama kaç kişinin okuduğunu bulmaya niyetlenen bir çalışma yapılmıştı. Sayı, ikiden az çıktı. Dolayısıyla, diyelim ki yöntem hatalıydı ve bu sayının aslında dört katı kadar kişi okuyordu; bir sosyal bilimler makalesi ortalama sekiz kişi tarafından okunuyor olsun. Tamam, peki biz bunu neden yapıyoruz o zaman, değil mi? İyi ücretler almıyorsunuz, çok yoğun çalışıyorsunuz ve makalenizi dünyada sadece sekiz kişi okuyor. Bana kalırsa, eğer bu kadar küçük bir pazara dönük üretim yapıyorsanız, tamam, kadro alabilirsiniz, işleriniz tıkrında da gidebilir fakat dünyada herhangi bir değişime yol açtığınız illüzyonuna da sahip olmamak durumundasınız.

Bu tıpkı bir tür kapalı devre oyun olan Ortaçağ skolastisizmine benziyor. Aslında ben, akıntının, kısmen ama sadece kısmen “Perestroyka Hareketi” nedeniyle de formel modellemenin ve tamamen niceliksel ve rasyonel tercih çalışmalarının tersine döndüğünü düşünüyorum. Artık niteliksel tek-

niklere dönük daha fazla vurgu söz konusu ve bu anlamda, genel olarak iyimser biri olmasam da saf formel modelleme ve saf niceliksel çalışmalar dalgasının üst sınırına vardığını düşünüyorum.

Çalışmalarınız genelde birbirinden ayrı tutulan iki mirasla ilişkiliniyor: E.P. Thompson'ın mirası ile Foucault'nun, daha doğrusu onun yönetimsellik, iktidar ve direniş üzerine çalışmalarının mirası. Açık ve net biçimde söyleyelim: Foucault, sizin bakış açınıza E.P. Thompson'ın katmadığı şeyler kattı. Peki, size bu iki düşünürün ortak yanları neler?

Aslında bu soru E.P. Thompson ve Foucault üzerine gün boyu sürececek bir sempozyumda ancak yanıtlanabilir ki o kadar zamanımız yok. Karl Polanyi'nin *Büyük Dönüşüm*'ü bir yana, E.P. Thompson'ın *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu* kitabı, genç bir akademisyenken okuduğum muhtemelen en önemli metindi. Hatta o kitabı okurken bulunduğum odayı ve oturduğum sandalyeyi bile hatırlıyorum, oldukça hatırlanmaya değer zamanlardı. Bana göre, sınıf mücadelesinin sınıf bilincinin bir ürünü olmasından ziyade sınıf bilincinin sınıf mücadelesinin bir ürünü olduğuna dönük argüman fazlasıyla geçerliydi. Sınıf bilincine sahip bir proletaryanın var olması ve ardından mücadele etmeye karar vermesi değil, bir sınıf olma algısının, ücret için, Thompson'ın sözleriyle peksimet ve küçük şeyler için mücadele dahilinde ortaya çıkması söz konusudur. Bunun dışında, kim olduğumuza ve ne için mücadele ettiğimize dönük algı sınıf bilincini ortaya çıkarır. Yine Thompson'ın söylediği gibi sınıf bilinci, sınıf ilişkilerinin ilk değil, son aşamasıdır. Bence bu kitap, sınıf üzerine çalışmaya niyetli kişileri taban düzeyindeki mücadelelerin mikro-siyasetine yönlendirdi. Benim açımdan, birinin, benim kendi ça-

lişmam açısından da imrenerek yapmak istediğim şeyi ikna edici biçimde yapmasının ilk örneği idi.

Foucault, bizim İngilizcedeki meşhur söz ile bir *kettle offish*'tir [karmaşık meseledir]. Foucault'nun bana göre en önemli çalışması, *Hapishanenin Doğuşu*'dur.² *Devlet Gibi Görmek: İnsanlık Durumunu Geliştirmeye Yönelik Projeler Nasıl Başarısız Oldu* kitabımı Foucault'nun bu alandaki çabaları olmaksızın yazamazdım. Foucault, benim *Devlet Gibi Görmek*'te kullandığım "okunaklılık" kavramını kullanmıyordu fakat bir bakıma benim fazlasıyla ödünç aldığım bir okunaklılık kuramına sahip olduğunu söyleyebilirim. Bu anlamda, Foucault'ya inanılmaz fazla şey borçluyum. Foucault'ya dönük tek sitemim ise –ve sanırım bir merhuma sitem edilmemelidir– geriye bir direniş kuramı bırakma sözünü yerine getirmemiş olmasıdır. Bir başka deyişle Foucault, iktidarın, okunaklılığın, denetimin kılcal etikleri ile iktidarın bu mikro düzeylerde nasıl işlediği konularında tamamen ikna edicidir. Yine Foucault, direnişin de tam olarak bu şekilde anlaşılabilirliğini söyleyip durdu fakat hiçbir zaman vaadinin diğer tarafını doldurmaya yanaşmadı. Şayet yanaşsaydı, bana yine çok şey öğretmiş olacaktı.

Beklemeye devam ettim. Foucault ne zaman yeni bir kitap yayınlasa, "Bu sefer tamamdır, bu kitap beni direniş konusunda eğitecek işte!" diye düşünüyordum. Bana göre Foucault, iktidarın mikro-etkilerini tarif etmekle o kadar meşgul ve bu işi o kadar parlak biçimde beceriyordu ki, hiçbir zaman direnişi de aynı şekilde analiz etmekle uğraşmadı.

2. Bkz. Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Yayınları, 6. Baskı, 2015. – ç.n.

Kırsal Çalışmalar programınızın önemli bir parçası ve yine bu tema üzerine Yale'de on yıldan fazladır önemli bir seminerin örgütlenmesinde de sorumluluk alıyorsunuz. Tohumlar ve bitkiler üzerine patent alınma sayısının artmasına dönük düşünceleriniz neler ve özellikler de bu türden bir durumu Devlet Gibi Görmek gibi bir çalışma ışığında nasıl görüyorsunuz?

Bu konuda muhtemelen sizin söyleyebileceklerinizden daha mahir şeyler söyleyebileceğimi düşünmüyorum. Her ne kadar Monsanto ve Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO'lar) üzerine çalışan pek çok öğrencim varsa da, ben bu konu üzerine özel bir çalışma yapmış değilim. Amerikan mahkemelerinde 1970'li yıllarda yaşam formlarını patentleme üzerine başlayan girişimler, müştereklere dönük, dünyanın botanik ve organik zenginliğine dönük bir tür çitleme hareketidir. Öyle ki artık bir organik bileşeni alıp, onun tek bir amino asidini değiştirerek bu yaşam formunu patentleyebilir ve bu patenti ihlal eden herkese dava açabilirsiniz. Mülkiyetin tarihi, mülkiyetin aklınıza hayalinize gelmeyen şeylerin mülkiyet ilişkilerinin konusu haline getiren biçimde şeylerin temellük edildiği bir emperyal yayılmanın tarihidir. Buna örnek olarak su kaynaklarını özelleştirme çabalarını, yeni yaşam formlarını patentleme çabalarını ve yerli gruplarından onlarda mevcut olan ve diğer insanlarda olmayan belirli enzimleri patentlemek üzere kan alma çabalarını verebiliriz. Artık mülkiyet ilişkilerinin sınırına dayanılmış gibi görünüyor. Bir bakıma, hepimizin üzerinde eşit hakkı olması ve tekelci özel mülkiyet iddialarının nesnesi olmaması gereken doğal müştereklerin yıkımı söz konusu.

Bugünlerde anarşist fikir ve ilkelere bir tür dönüş var gibi görünüyor. Bu dönüş, siyasal düzeyde, aktivist düzeyinde belki daha belirgin fakat bilimsel düzeyde de mevcut. Son kitabınızın başlığı ve alt başlığı da buna göndermede bulunuyor: Yönetilmeme Sanatı: Güneydoğu Asya Yaylalarının Anarşist Tarihi. Yine, örneğin, Amerikalı antropolog meslektaşınız David Graeber'in Anarşist Bir Antropolojiden Parçalar³ kitabının da ismi anılabilir. Bu türden bir "anarşist dönüş"ün sosyal bilimlerde ne türden sonuçlara yol açacağını bekleyebiliriz? Metodoloji, epistemoloji, etik, yazım tarzı düzeyinde herhangi bir sonuç ortaya çıkar mı?

Üzerine bir şeyler söyleyebileceğimi düşündüğüm ilginç bir soru daha. Köylü devrimlerini anlamaya dönük çabalarımın başında, üzerine çalıştığım neredeyse bütün devrimlerin, fiilen kendisini, orada yaşayan nüfusa, yıktığı devletten daha şiddetli ve daha kapsamlı biçimde dayatabilen daha güçlü bir devlet ortaya çıkarmış olduklarını fark ettim. Bu durum, daha güçlü ve genellikle daha baskıcı devletler ortaya çıkaran devrimlerin tarihinin üzüntü verici ve melankolik bir okumasına da kapı açıyordu. Bir arkadaşım bir keresinde "Bilirsin, devrim bir kez devlet haline geldiğinde, artık benim düşmanımdır" demişti. Bunun iyi bir gözlem olduğunu düşünüyordum. Böylece kendimi daha önce söylemediğim şeyleri söylerken buldum ve kendi kendime "Bunlar bir anarşistin söyleyebileceği şeyler" dedim.

Çok alametler belirmişti: geometride iki nokta bir doğru oluşturur fakat üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı noktalar da aynı doğrunun üzerine düşüyorsa, artık dikkatinizi oraya vermeniz gerekir. Böylece ben de Yale'de anarşizm üzerine bir ders açmaya karar verdim ve tahmin edebileceğiniz gibi, lisans öğrenimi gören bütün solcuları tek bir odaya dolduracak

3. Bkz. David Graeber, *Anarşist Bir Antropolojiden Parçalar*, çev. Bengü Kurtege Sefer, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yaynevi, 2012.– e.n.

biçimde bu dersi üç yıl boyunca verdim. Sınıfıma bir bomba atsaydınız, Yale Üniversitesi'ndeki bütün solcuları tek bir patlamayla imha edebilirdiniz. Hepimizin aşına olduğu anarşist klasikleri hep birlikte okuduk. Gelgelelim, içimden beni zorlayan biçimde, daha önce yazmış olduklarımdan farklı türden yazmayı denemeye karar verdim. Böylece, farklı türden, daha hafifmeşrep ve daha kolay bir yazım tarzını denemeye karar verdim.

Dört beş ay sonra *Anarşizm*⁴ adlı bir kitabım çıkmış olacak; Anarşizm için üç kere değil, iki kere şerefe... Bu kitap, bir anarşist düşünceler ya da anarşist hareketler tarihi değildir. Bu kitaptan bunlara dair hiçbir şey öğrenemeyeceksiniz. Bunun yerine, anarşist bir ruhun ya da hassasiyetin size herhangi bir toplumsal kurumun kurtuluşa ve özgürlüğe dönük potansiyellerini anlamana yardımcı olabilir. Anarşizm, hiyerarşi olmaksızın karşılıklılık, hiyerarşi olmaksızın işbirliği ve koordinasyondur; düzensizlik değil, belirli türden bir düzendir. Buradan hareketle de anarşist bir çocuk parkının, anarşist bir anıtın, anarşist bir çalışma durumunun ya da anarşist bir huzurevinin neye benzeyeceği üzerine ve kurumları, insanlara sundukları özgürlük ve özerklik derecesi, insanların kimliklerini ve arzularını sabitlemeye çalışmak yerine onların kendi çeşitli dileklerini ve değişen ihtiyaçlarını gözetme derecesi açısından nasıl değerlendirileceği üzerine konuşmaya çalıştım. Bir anlamda, anarşist bir hassasiyetin bize kurumları değerlendirmede nasıl yardımcı olabileceğini anlamaya çalıştım.

Bir şey daha söyleyeyim. Kitaba, biraz küstahça, *Scott'ın anarşist beden eğitimi yasası* olarak adlandırdığım şey ile başladım. Bir yıl kadar Doğu Almanya'da kalmıştım ve 1991'de duvar yıkıldığında, Almancamı geliştirmek için Goethe Enstitüle-

4. Türkçeye Anarşizm adıyla çevrilen kitabın *Two Cheers for Anarchism* [Anarşizm için İki Kere Şerefe] olan orijinal başlığına göndermede bulunuluyor. - ç.n.

rinin birinde yeniyetmelerle birlikte bir sınıfta oturmak istemediğimden altı hafta boyunca bir köyde çalışma yürüttüm. Neyse, birlikte yaşadığım Doğu Alman köylülerinin benden korkmaları ve benim de onlardan sıkılmam nedeniyle, onların bana, benim de onlara haftada bir tatil vermemiz gerektiğine karar verdim. Böylece haftada bir Neubrandenburg şehrine gidip geldim; altı hafta boyunca, köye dönmek üzere treni beklerken, tren istasyonunun önünde bir kırmızı ışık görüyordum. Akşamüstüydü ve hiç trafik yoktu. Mecklenburg Ovası dümdüz uzanıyordu: dört bir yanı göz alabildiğine görebiliyordunuz ve gelen giden hiçbir araba yoktu. Fakat burada yaklaşık 60 Alman ışığın değişmesini bekliyordu. Işık tahminen gün ışığına göre ayarlanmıştı. Bu durum beş altı dakika sürüyor ve bütün Almanlar orada ışığın değişmesini bekliyordu. Son Almanca cümlemin işe yaraması sayesinde kendimi güvende hissediyorsam, karşıya geçiyor ve fırça yiyordum; son Almanca cümlem işe yaramamışsa –ki genellikle öyle oluyordu– ışık değişene kadar onlarla orada bekliyordum. Beklemek nedeniyle kendime kızarken, *Scott'ın anarşist beden eğitimi yasası'nı* icat ettim; şu şekilde işliyordu: Hayatınızda bir gün büyük bir yasayı çiğnemeniz istenecek ve her şey de buna bağlı olacak. Yurttaş hakları hareketini, özgürlük turlarını, Güney Afrika'daki geçiş yasası ihlallerini, gösterilerdeki sivil tutuklamaları düşünün. Eğer her şeyin bağlı olacağı o büyük güne hazır olmak istiyorsanız, formda kalmak ve egzersiz yapmak zorundasınız. Bu nedenle, her iki ya da üç günde bir, bir küçük yasayı ihlal etmek zorundasınız ki böylece büyük an geldiğinde hazır olabilir ve büyük bir yasayı ihlal edebilirsiniz. Ardından, 20. yüzyılda Birleşik Devletler'de gerçekleşen bütün temel yapısal değişim dönemlerinin, parlamenter siyasetin normal devrelerinin dışında, parlamento-dışı huzursuzluklardan kaynaklandığını anlatarak devam ettim. Halkın taleplerinin tercümesinin ve bu taleplere uygun

değişimin araçları olması beklenen bütün demokratik kurumların, yüzyılın başından bu yana ülkemde, aslında, huzursuzluğun zapt edilemeyecek denli büyük ve kitlesel biçimde dışa vurulması söz konusu olmadıkça işlemiyor olması bir tür trajedidir. Bu büyük değişimler, sadece, başka, daha kötü sonuçlara yol açabilen karmaşalar sonucunda gerçekleşir; fakat bu karmaşalar, geniş ölçekli yapısal değişim açısından zorunlu fakat yetersiz koşul gibi de görünmektedir.

Genel anlamda devletin faaliyetlerine karşı fazlasıyla eleştirel-siniz. Fakat sizin de bildiğiniz üzere, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ve Soğuk Savaş boyunca Batılı devletler ve özellikle de sosyal demokrat rejimler, toplumların demokratikleştirilmesinde ve –mütevazı da olsa– eşitsizliklerin frenlenmesinde kilit bir rol oynadı. Refah devleti, Reagan-Thatcher yıllarından bu yana muhafazakârların saldırısı altındaydı ve siz buna destek veren solcuları teşhir ettiniz.

Kendi adıma tabii ki neoliberal saldırılara karşı refah devletini savunacaktım. Ancak refah devletinin şefkatli ve cömert bir hükümetin ürünü olduğunu da düşünmemek gerekiyor. Gerçekte refah devleti, onu parça parça yaratan mücadelelerin ürünüdür. Örneğin Birleşik Devletler'deki *New Deal*'i⁵ ele alalım; buradaki sosyal mevzuat, ekonomik krizin zirve yaptığı dönemde, Franklin Roosevelt'in dikkatini bugün Yeni Düzen olarak adlandırdığımız yapısal değişim durumuna yöneltmeye zorlayan isyanların, yardım bürolarının kuşatılmasının, yağmaların ve benzer şeylerin bir sonucuydu. Elitlerin halkın refah devletine ihtiyacı olduğunu kabul etmesi gibi bir

5. *New Deal*: Türkçesi "Yeni Düzen". 1933-1938 yılları arasından Başkan Franklin D. Roosevelt döneminde yürürlüğe konan ekonomik reformlar. 1929 Büyük Ekonomik Buhran'ı sonrasında gelir uçurumunu azaltmak ve üretimi teşvik etmek üzere devreye sokulan bir dizi politikayı içermektedir. – ç.n.

durum değildi. Eğer isterseniz buna, muhtemel bir devrimci duruma benzeyen bir gidişatı engellemek adına yapılan bir karşı-devrimci reform da diyebilirsiniz. Yine aynı anlamda ve bunu söylemek biraz tuhaf kaçacak ama Soğuk Savaş'ı da öz-lüyorum, o döneme biraz nostaljik bakıyorum.

Soğuk Savaş'ın zirve noktasında, Üçüncü Dünya'ya dahil Ba-tı'da ve Latin Amerika'da toprak reformu teşvik edildi çün-kü Latin Amerika'da, Afrika'nın bazı yerlerinde, Güneydoğu Asya'da ya da Vietnam'da komünistlerin iktidarı almasından korkuluyordu. Toprak reformu, komünistlerin köylüler açı-sından en önemli metanın –toprağın– eşitlikçi bir yeniden bölüşümüne dair iradesini görüp, eli arttırmaya dönük bir girişimdi. 1989'dan bu yana, ciddi ciddi toprak reformundan bahseden bir tane bile Dünya Bankası ya da IMF belgesi bu-lamazsınız. Ne zaman ki Sosyalist Blok ortadan kalktı, toprak reformundan da bir daha bahsedilmez oldu.

Geçmişe özlemiden, nostaljiden bahsettiniz. Buradan devam edersek, E.P. Thompson'ın ve sizin çalışmalarınızda, buna dair bir eleştiri var mı yok mu bilmiyorum, zaman zaman, nostaljik ve romantik bir modernizasyon eleştirisi mevcut. Örneğin Devlet Gibi Görmek'te, Brasília gibi bir şehrin kent projesini –bunun doğru söz olmadığını biliyorum– bir şekilde hor görürken, Bru-ges gibi bir şehri ise methediyorsunuz. Romantik yaklaşımınızın Bruges gibi şehirlerin kentsel dokusunu idealize etmekle sonuç-lanması gibi bir risk yok mu?

Evet. Bruges'u, tıpkı Şam ya da Fas'ın ikinci büyük şehri olan Fes gibi, herhangi bir merkezi plan olmaksızın az ya da çok organik biçimde büyüyen şehirlere bir örnek olarak verdim. Neredeyse hiçbir sokak tam açılara sahip değildir; mevcut sokak araları genellikle önceki zamanlarda yürüne yürüne

oluşmuş yerlerdir ve böylece hem işlevlerin entegrasyonunun sağlanmış olduğu hem de kapsamlı bir merkezi plandan yoksun bir kent formu ortaya çıkmıştır. Bruges’u örnek vermem, erken dönem şehirlerindeki toplumsal ilişkileri eşitlikçi ve adil görerek övmek için değil, hepsi de yukarıdan aşağıya planlanmış olan Chicago, Philadelphia ya da Brasília gibi Aydınlanma şehirlerinden tamamen farklı bir yoldan büyümüş bir şehir örneği vermek içindi. Aslında Brasília’yı örnek olarak vermemin nedeni, komünist kanaatlere ve halkın “çok fazla” metrekareye ve alana, “çok fazla” havaya, suya, pencereye, gün ışığına ihtiyacı olduğu fikrine sahip solcu mimarlar (Lúcio Costa ile Óscar Niemeyer) tarafından planlanmış olmasıydı. Tabii ki Brasília idarecilere dönük bir idare şehriydi fakat mimarları bu şehri, onların düşüncesiyle, halkın esenliği için tasarlamıştı. İlginç olan, iyilikleri için planlama yapılan insanların, aslında soyut insanlar olmasıydı. Bu insanlar, Togo’nun, Güney Afrika’nın, Laos’un ya da Kamboçya’nın halkı da olabilirdi. Sahip oldukları bir tarih, bir zevk ya da değer yoktu. Soyut insani gereksinimlere sahip soyut insanlara dönük soyut bir planlama söz konusuydu. Bir anlamda bu planın herhangi bir tarihselliği yoktu; ayağı toprağa basmıyordu. Sonuç olarak, şehir de aşırı şekilde başarısız olacaktı. São Paulo’dan ve Rio’dan Brasília’ya taşındırılan insanlarda *brasíli- alılık* olarak teşhis edilebilecek psikanalitik bir rahatsızlık ve bir klinik depresyon durumu ortaya çıktı çünkü Brasília’da işyerlerinden ve evlerden başka hiçbir şey yoktu. Geleneksel düzenlemelere sadece geleneksel düzenlemeler olmalarından kaynaklı belirli bir değer biçmeyi kast etmiyorum. Zira o düzenlemeler kodunda devasa eşitsizlikler, patriyarkal aile, her türden geleneksel baskı formu da mevcut. Amacım, bu düzenlemeleri, bana değiştirmek ve baş kaldırmak daha da zor gibi görünen Devlet’in vesayetindeki yüksek modernist planlarla karşılaştırmak.

Sizin adlandırmanızla rasyonalist yüksek-modernist kalkınma ütopyalarında söz konusu olduğu gibi doğası gereği yüksek düzeyde standartlaştırılmamış bir siyasal proje üzerine düşünmek mümkün mü?

Geleceği tahmin etmek ya da ütopycacı düşünce konusunda pek iyi olmadığım için bu soruya ne kadar yanıt verebileceğimi bilemiyorum. Söyleyebileceğim tek şey, insanların bugün neden bundan otuz kırk yıl önce ortadan kaybolmuş olan anarşizm üzerine çalıştığını anlayabilmemizin iki gözlem üzerinden mümkün olduğudur. Bunlardan biri, devlet-kaynaklı modernleştirmenin ve eşitlikçi programların sosyalist formların başarısız olması ya da daha kötü sonuçlar doğurmasıdır. İkincisi, şahit olunan huzursuzluk biçimlerinin giderek daha az biçimde örgütlü toplumsal hareketler, sol partiler ve benzer yapılar tarafından yapılandırılıyor ya da organize ediliyor olmasıdır.

İspanya'daki *indignados*'ta [Öfkeliiler hareketi], Paris banliyölerinde, 1960'larda Birleşik Devletler'deki getto isyanlarında ve Occupy Wall Street hareketinde gördüğümüz öfke ve infial patlamalarıdır. Kamusal eylemin değişen biçimini –ki Arap Baharı'nı da dahil ediyorum– hesaba katmak gerekiyor. Bana ilginç gelen şey, bu hareketlerin, Müslüman Kardeşler'in sol kanadının bu hareketlerle ittifak yapmaya karar verdiği zaman ortaya çıkan hareketler olmasıdır. Oyuna çok geç dahil olmuşlardır: Bu süreci kışkırtan onlar değildir, onlar sadece buna yol vermişlerdir. Bu anlamda, günümüz protestolarının ampirik şeklini anlamak adına, bunların daha çok mahalle üzerinden bir araya gelen küçük gruplar olduğu söylenebilir. Anarşist bir eğilim söz konusudur.

Kitabım *Anarşizm*'in kapağına dair yayıncımla bir tartışma halindeyim... Onlar kazanacak ve ben kaybedeceğim. Fakat sizin görmeyeceğiniz fakat benim olmasını istediğim kapak,

birinin bir duvara spreyle yazdığı "Anarşiyi Yayın"⁶ ifadesinin üzerine bir başkasının çarpı atarak altına "Bana ne yapacağını söyleme!" yazdığı gerçek bir grafitidir. Yayıncıma bunun harika bir kapak olacağını söyledim. Bir kitaba sağlam bir kahkahayla başlamaktan daha güzel ne olabilir ki! Her neyse, yayınevi buna ikna olmadı fakat kapak, günümüz protestolarından bir kareyi yansıtıyor.

[Buradan sonra izleyiciler de tartışmaya davet edildi ve sorular alınmaya başlandı]

James C. Scott'ın çalışmaları, köylülerin, özellikle de köyden şehre geldikten sonra bugün nerede olduğunu anlamak adına oldukça önemli. Köylüler, yeni tahakküm ve direniş çerçeveleriyle karşı karşıya kalacak biçimde, şehirde yeni karşılaşmalar yaşıyor ve muhtemelen yeni ilişkilere sahip oluyor. Bu anlamda ben Scott'a, çalışmalarının eski ya da yeni köylülere dönük günümüz hareketlerini anlamak açısından nasıl kullanılabileceğine dair düşüncelerini sormak istiyorum. Yine Scott'ın sadece sosyal bilimcilerin değil, genel olarak bilimin de kendi çalışmalarına dair etiği ve sorumluluğu üzerine bir şeyler söylemesini isterim. Teşekkürler.

Köyden şehre göçün ne kadar yaygın olduğunu bilmekle birlikte göç üzerine ya da şehirlere göçen köylüler üzerine çalışmışlığım yok. Sanırım antropolojinin aklımı çelmiş olmasının nedeni, onun alan çalışması *ethosu*, yani bir etnograf olarak ilk

6. "Spread Anarchy". – ç.n.

yükümlülüğünüzün, bir başkasının yaşam-dünyasını, aşına olmadığınız bir yaşam-dünyasını naif ve ucu açık bir yoldan anlamaya çalışmak olduğu düşüncesiydi. Çokça saygı duyduğum göç çalışmaları ise, bana göre, sadece şehirdeki (birinci ve ikinci nesil) köylülerin değil, aynı zamanda, mesela Birleşik Devletler’de izin günlerinde Oaxaca’ya dönmek üzere ABD ile Meksika arasında mekik dokuyan Meksikalı işçilerin hareketi üzerine de çalışan bir disiplindir. Bir anlamda, pek çok köylü açısından şehre taşınmanın gerekçesi, kendi memleketlerindeki yaşamlarını pekiştirmek adına kaynaklara erişmek için bir tür yağmalama ya da bir tür korsan faaliyetidir. Bu mesele üzerine harika bir kitap, Douglas Holmes’un İtalya, Friuli’deki köylü işçiler üzerine olan *Cultural Disenchantments* [*Kültürel Hayal Kırıklıkları*] kitabıdır. Holmes’un argümanı, bu insanların işçileşen köylüler olmadığı, köylü işçiler olduğudur. Bu insanlar 500 yıldan bu yana Friuli’den Kuzey İtalya’ya ve Birleşik Devletler’e gitmekte, her seferinde de geri dönmektedir. Köylü ile işçi arasındaki sabit bir ara kategoriyi oluşturuyorlar. Bana öyle geliyor ki etik bağlılık açısından başlanması gereken yer, davranışını gün yüzüne çıkarmak ya da aydınlatmak istediğiniz her kimse, onun yaşam-dünyasını anlamaktır. Bunun için elinizde topladığınız kavramsal araç gereç, her bir mesele için ayrı ayrı olacaktır. Demek istediğim, kendinize bir kez başarılı bir soru sorduğunuzda –ki araştırmanın üçte ikisi budur– araçlar bu soruyu takip edecektir; araçlar soruyu inceleyemez. Elinize bir kavramsal alet çantası tutuşturup sizi gönderen, böylece elinizdeki çantadaki araçları herhangi bir topluma uygulayabildiğiniz birtakım sosyal bilim alanları mevcut. Ben ise bunun tam tersini öneriyorum: İşe elinizle aletlerle başlamak yerine, önce önemli bir soru sorun ve ardından, “bu meseleyi anlamam için bana hangi araçlar yardımcı olabilir?” diye düşünün.

Güney Asya Madun Çalışmaları Grubu üzerine bir yorum yapabilir misiniz? Bunu özellikle sormamın nedeni, bu grubun üyesi olan en önde gelen araştırmacılardan bir kısmının, sizin mükemmel köylü diye bir şeyin olmadığı üzerinden atıfta bulunduğunuz arşive odaklanma eğiliminde olmaları.

Pek çoğunuz, bir tür yıllık derleme olan *Subaltern Studies* [Madun Çalışmaları] dergisini biliyorsunuzdur. Bu yayının özgün entelektüel ilham kaynağı, bence Ranajit Guha ve meslektaşlarıdır. Çok şey öğrendiğim bir araştırmacı olan Guha (örn. *The Prose of Counter-insurgency* ve yine *A rule of property for Bengal: an essay on the idea of permanent settlement* makaleleri), bir resmi belge okuma tarzını, bir “tersine okumayı” ana hatlarıyla belirtmeye çalışmıştır. Guha’nın söylemeye çalıştığı şey kısaca şudur: resmi belgeleri kullanabilirsiniz ve bunlar ister mahkeme evrakları isterse sorgu tutanakları olsun, eğer bunları nasıl okuyacağınızı ve birbiriyle karşılaştıracığınızı, bunlardaki örtmeceler ve diğer kelime oyunlarını nasıl anlayacağınızı bilerseniz, bu belgeleri okuyan bir yetkilinin fark edemeyeceği biçimde, muazzam aydınlatıcı bir tarzda okur hale gelebilirsiniz. Şayet artık kendi adlarına konuşamayacak olan tarihsel aktörlerin ortaya çıkardığı arşivlerle ve belgelerle çalışıyorsanız ve eğer elinizde arşivlerle karşılaştıracabileceğiniz hatıratlar ve diğer metinler yoksa, yapabileceğiniz en iyi şey, tersine okumaktır. *Subaltern Studies*’deki en başarılı çalışmalardan bazıları birer “tersine okuma”dır. Yine *Subaltern Studies* ile ilgili güzel olan bir diğer şey, hiçbir zaman sert bir ortodoksluk yaratmamış olmasıdır. Yıllık *Subaltern Studies* dergisinin her bir sayısında yazan kişiler, farklı farklı bakış açlarına sahipti ve birbirleriyle anlaşmazlıkları mevcuttu. Bu dergi, madun eylemlerini anlamaya dönük bir tür çabalar karnavalıydı ve bana göre, bir ortodoksluk haline gelmemiş olmasından daha güzeli, kendine ait bir yönteminin olması-

di. *The Art of Being Governed* kitabımda, Zomia olarak adlandırdığım bölgenin bir parçası olan Kuzeydoğu Hindistan'ı dahil etmekte; Naga hakkında ve Assam, Manipur ve Mizoram üzerine olan literatürü okumakta eksik kaldım. Bu anlamda, Zomia'nın Hint tarafı üzerine olan literatüre yeterli dikkati vermemek anlamında kendimi bir tür yarı-başarısız *Subaltern*ci gibi hissediyorum.

İzin verirseniz bir yorumda bulunmak ve iki soru sormak istiyorum. İlk olarak, eski moda bir otoritaryen Leninist olarak, anarşizm meselesini çok ciddiye almadıkları için bu etkinliği düzenleyenleri kutluyorum. Etkinliğin zamanını uzmanlar ile izleyenler arasında bölme tarzınız da bana uygun göründü. Bu anlamda, tebrikler. Pierre Clastres'nin, özellikle de toplum ile devlet arasındaki uzlaşmaz çelişki meselesinin sizin çalışmalarınız üzerindeki etkisini sormak istiyorum.

İzin verirseniz Pierre Clastres ile başlayayım. Aslında son kitabım *The Art of Not Being Governed*'in girişindeki alıntı Pierre Clastres'dendi: Clastres'nin *Devlete Karşı Toplum*⁷ kitabının son iki satırı olan, umarım eksiksiz aktarırım, “Eğer tarihli halkların tarihi sınıfmücadelesiyle, tarihsiz halkların tarihinin, devlete karşı verdikleri mücadelelerin tarihi olduğunu söylemek, en azından, yanlış olmayacaktır” cümlesi. *The Art of Not Being Governed* kitabım buradan yola çıkmaktadır. Bana göre Pierre Clastres, Yanomamiler, Sirionolar, Guaranilerin, bir tür Neolitik kalıntı değil, önceden yerleşik tarımcılar iken hastalık ve zorla çalıştırılma nedeniyle İspanyol yerleşimcilerden kaçarak avcı toplayıcılar haline gelen halklar olduğunu ileri süren ilk kişi olması nedeniyle bir tür kahramandır. Bir ikincil adaptasyon söz konusudur: Bunlar bile isteye barbar olan-

7. Bkz. Pierre Clastres, *Devlete Karşı Toplum*, çev. Nedim Demirtaş-Mehmet Sert, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2016. – e.n.

lardır diyebiliriz. Böylece, hemen hiç kimsenin bu sonuçları kabul etmediği, Amerikan Antropolojisinin tamamının ona karşı olduğu bir zamanda Clastres, devlet-oluşumuna⁸ uyarlanma olarak “yağmalama” kavramsallaştırmasını öne sürdü. Yine Clastres, bu grupların toplumsal yapısını, devletlerin kendi içlerinde gelişmesinden korunmaya dönük bir çaba, bir tür devletten kaçan toplumsal yapı olarak kavıyordu. Latin Amerika hakkında öğrendiğimiz her şey, Clastres’in varsayımlarını genel olarak kanıtlıyor gibi görünüyor. Clastres’in yazdığı yüzyılın ikinci yarısında, özellikle 1960 ve 1970’lerde, onun varsayımlarını haklı çıkaran muazzam miktarda kanıtla sahip olduk. Bu anlamda ona çok şey borçluyum. İlk olarak Stuart Schwartz ve yine aynı şekilde insanların Devletlerden kaçıp gittiği zor ulaşılır alanlar olan Büyük Göller bölgesindeki Amerikan Yerlileri üzerine yazan Richard White tarafından Latin Amerika’ya dair geliştirilmiş bir diğer terim olan “fay kırıkları”nı⁹ kullanıyorum. Bu alanlar dilsel ve kültürel açıdan fazlasıyla karmaşıktır çünkü farklı zamanlarda kaçan ve farklı toplumlardan gelen parçalı insan gruplarından oluşmaktadır. İşbu “fay kırıkları” düşüncesi bana muazzam ölçüde verimli görünüyor ve ben de onu sahiplendim.

İki sorum olacak; kısa tutmaya çalışacağım. İlk sorum, “köylü” kelimesini kullanma düşüncesine atıfla anlambilim/semantik üzerine... Afrika, Güneydoğu Asya ya da Güney Amerika’daki çiftçilerden bahsederken “köylüler” kelimesini kullanıyorsunuz fakat Avrupa’daki ve Kuzey Amerika’dakilerden bahsederken “köylüler” kelimesini kullanmıyorsunuz, neden? Dünya Bankası’nın toprak reformuna ya da toprak mülkiyetine dair herhangi

8. Scott’ın önemli kavramlarından olan “state formation”, tüm kitap boyunca “devlet-oluşumu” olarak çevrilmiştir. – ç.n.

9. Orijinali “shatter zones”; White’in yaklaşımında bu kavram, Latin Amerika yerlilerinin sömürgecilerin onları zorladığı faaliyetlerden kaçarak yaşam kurdukları üçra bölgelere işaret ediyor. – ç.n.

bir şey yayınlamadığına dair sözlerinize katılmıyorum. Evet, Afrika ve Güneydoğu Asya'da ne zaman yeniden bir toprağa hücum baş gösterse, onlar da tekrar tekrar yayın yapıyorlar. Demek istediğim, 2008'de patlak veren gıda krizinden bu yana bütün gelişmekte olan ekonomiler bu türden şeyler yayınladı. Toprağın değeri bu aralar yeniden moda oldu.

İkinci sorum daha teorik diyebileceğim bir soru olacak. Cevaplarınızda iki defa, sanırım Gramsci'ye anlamda, hegemonya ya da hegemonik iktidardan bahsettiniz. Bugün artık hegemonyanın, sadece tahakkümle değil rıza ile de ilgili olduğunu, insanların bu hegemonik iktidara rıza göstermesiyle ilgili olduğunu ve madalyonun diğer yüzünde ise direnmenin olduğunu biliyoruz. Direnmenin pek çok yolunun olduğunu varsayıyorum. Siz de değindiniz ve bana göre çalışmalarınızın en ilginç kısmı da, iktidara üstü kapalı bir hattan kafa tutan gizli direniş biçimleri... Peki, sahip olduğumuz kabul gören mevcut söylem türü ile siyasal nüfuz alanı açısından bu gizli direniş biçimlerinin anlamı nedir?

Şayet Dünya Bankası ve IMF ortaya çıkan toprak yağmaları sonucunda bugünlerde toprak reformundan bahsediyorsa, o halde yanıldığımı seve seve kabul ediyorum. "Köylü" teriminin kullanımına gelince; Kırsal Çalışmalar programı fiilen 21 yıldır var ve bu programa başladığımızda, bu program Köylü Çalışmaları kürsüsü altında işleyecekti fakat çevremizden biri "Olmaz, bu kelime kulağa biraz fazla küçümseyici ve damgalayıcı geliyor" dedi. Böyle olunca biz de programı Kırsal Çalışmalar kürsüsü altında başlattık. "Köylü" kelimesini kullanırken oldukça dikkatli olmaya çalışıyorum. Eric Wolf'un da dediği gibi, "köylü" dediğinizde, içinde madun köylülükten çeşitli şekillerde (vergiler vs.) rant talep eden bir üst sınıfın da bulunduğu geniş bir toplumsal kesimden bahsetmiş oluyorsunuz. Bu anlamda köylülük, toprak sahiplerinin ya da aristokratların hem toprak hem de artık üretim üzerinde ve

yer yer emek gücü üzerinde bir talebe sahip olduğu geniş bir toplumsal kesimdeki bir tür toprağı işleyen sınıftır. Böylece, sadece bu türden örneklerde, kelimenin güçlü anlamıyla “köylü” sözcüğünü kullanma hakkımız var. Amerika da aslında bir köylülüğe sahipti; 1865’teki Kurtuluş’u takiben 1930’lı yıllara kadar siyahî ve beyaz yarıcılar mevcuttu. Yarıcılar, borç ile kontrol altında tutulan, pamuk eken ve topraklarına kredi sistemleri üzerinden her anlamda bağlı kılınan bir bağımlı sınıftı. Kuşkusuz Amerika’da köleler de vardı fakat sahip olduğumuz tek köylüler, bu yarıcılardı. Amerika’daki toprağı işleyen sınıfların geri kalanı, ufak tefek vergilerle sattıkları ürünün fiyatı pul olduğunda yaşadıkları ürün zayıatları bir yana, hiçbir şekilde köylü sayılamayacak olan küçük toprak sahibi çiftçilerdi. Bana göre “köylü” terimi, sadece, toprak ve emek gücü üzerinde doğrudan rant talebine sahip bir üst sınıfın, bahsi geçen kesim üzerinde bir tabaka olarak var olduğu durumlarda kullanılmalıdır.

Hegemonya ve Gramsci meselesine gelince; *Weapons of the Weak* kitabımda, ki çok şükür bu noktaya pek fazla kişi işaret etmedi (kendimi suçlayabilen bir insanım!), Gramsci’nin *hegemonya* kavramını hatalı biçimde kullandım. Gerçek şu ki, Gramsci açısından benim tarif ettiğim durum, Gramsciye terimlerle konuşursak, bir tahakküm durumudur. Gramsci açısından hegemonya, benim anladığım kadarıyla, sadece işçi sınıfının oy verebildiği bir bağlama uygulanabilir. Bu anlamda Gramsci’nin sorusu şudur: “Sayıca fazla olan ve oy verebilen proletarya, devrimi neden demokratik araçlar vasıtasıyla gerçekleştirememiştir?” Bu soruya verdiği yanıt ise, elitlerin, devletin ve buna ilştirilmiş zenginliğin bu eşitsizliğe dönük rıza üretmek üzere sahip olduğu ideolojik hegemonya türüdür. *Weapons of the Weak*’te meşgul olduğum durum, bir tahakküm durumuydu, hegemonya değil. Ben bu kitabı yazdığım sırada Malezya’da her ne kadar genel oy hakkı mevcut-

sa da, bunun hiçbir anlamı yoktu. Tahakküm kavramını kullanmalı ve hegemonyadan farklı bir biçimde bahsetmeliydim. Teslim oluyorum.

Profesör Scott, Alan Barnard'ın History and Theory in Anthropology kitabında, Leach'in 1954 tarihli Burma üzerine olan kitabına atıfta bulunduğu bir bölüm mevcut. Bourdieu'nun ilk çalışmalarının pek çoğu da birey ve ailelerin stratejileriyle fazlasıyla ilgileniyor. Size sormak istediğim şey ise şu: Bir tür insancıl ve aynı zamanda anarşist form dahilinde, madun köylüler ile ezilen gruplar her zaman direniş üzerinden bir eylem çerçevesine sahipler gibi görünüyor. Şayet bir direniş kuramından bahsediyorsak, kendi direniş kuramınızı bir bütün olarak eylem kuramı ile bağlantılandırabilir misiniz?

Bu soruya Bourdieu'nun ilk dönem çalışmalarından öğrendiğim şeyi söyleyerek yanıt verebileceğimi düşünüyorum. Bu arada *Ayrım*¹⁰ kitabının da gerçekten büyük bir hayranıyım. Bourdieu, okunması zor ama okumakla cebelleşmeye değer bir yazardır. *Esquisse d'une théorie de la pratique* kitabını hatırlıyorum. Aslında bende bu kitabın İngilizce çevirisi vardı ve okunması çok zor bir metindi; ben de "İyi o zaman, nasıl olsa Fransızca'yı kolay okuyorum. Elimdeki belki de kötü bir çeviridir, ben en iyisi Fransızcasını edineyim" diye düşündüm. Kitabın Fransızcasını aldım ama onu okumak daha da zordu. İngilizce çevirmenin aslında bazı yerleri biraz basitleştirdiğini anladım. Diğer taraftan, ne kadar çetin bir mücadele verdiğimi hatırlıyorum fakat Bourdieu'nun bütün aktörlerin sahip olduğu manevra alanına dair mevzusunu anladım. Bourdieu, dayınızın kızıyla evlenmek zorunda kalabileceğinizi fakat evlenirken, düğünü nasıl geciktireceğinize, ne türden bir düğün

10. Bkz. Pierre Bourdieu, *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*, Çev: Derya Fırat Şannan-Ayşe Günce Berkkurt, Ankara: Heretik Yayınları, 2015. – e.n.

yapacağınıza, ne türden anlaşma koşullarını işe koşacağınıza, çeyize para ödeyip ödemeyeceğinize, nasıl ödeyeceğinize dair bu akrabalık kurallarının çerçevesini çizebileceğinizi ve bunların kurcalanmasının, müzakere edilmesinin, değiştirilmesinin bir milyon yolu olduğunu ifade etmiştir. Tıpkı orduda sizden üst rütbeli birine “Evet Efendim” diyebilecek olmanız fakat bu “Evet Efendim”i, her ne kadar doğru sözcükleri telaffuz ediyor olsanız da, itaat ile dalga geçilen bir biçimde de söyleyebilecek olmanız gibi. Bana öyle geliyor ki Bourdieu, en sıkıntılı koşullarda bile mümkün olan oyunun türlerini, manevra alanını, manipülasyonu ve dışavurumcu eylemi kavramıştır. Bu, yapısalcılığın herkese deli gömleğini giydirmiş gibi görüldüğü sosyal bilim alanları açısından küçük bir kazanım değildir. Bu anlamda, bütün bunlar için Bourdieu’ya da borçluyum. Yine, Portekiz’de çok okunuyor mu bilmiyorum, Edmund Leach de bu listede. Leach’in Birleşik Devletler’de artık pek okunmadığını düşünüyorum. Fakat onun *Political Systems of Highland Burma* [*Dağlık Burma’nın Siyasal Sistemleri*] kitabı, yazılmasından 60-70 yıl sonra bile üzerinde tartışılmaya değer bir yapıttır. Benim *The Art of Not Being Governed* kitabım da, bir anlamda, her ne kadar karşı tarafın artık yanıtlamayacak ve derdini anlatamayacak olması nedeniyle biraz tek taraflı da olsa, Edmund Leach ile yapılan bir sohbet gibi görülebilir. Dolayısıyla, eğer bir tartışmadan galip çıkmak istiyorsanız, bu tartışmayı size yanıt veremeyecek olan merhum bir kişiyle yapmanız uygundur. Bence Leach, yayla-ova ilişkilerine dair sorulabilecek bütün soruları sormuş ve bu soruları zarifçe yanıtlamıştır. Leach ile fikir ayrılıklarım ve didiğim yerlerse aslında, onun benim düşünmemi sağladığı şeylerin yanında oldukça önemsizdir.

6

Anarşı,
Soyadı Verme,
Yöresel Bilgi Dağarcığı
ve
Aşağıdan Yukarıya
Kent Planlaması

Söyleşi:
Rob Kall

Bu geceki konuğum James C. Scott. Scott, Yale Üniversitesi'nde siyaset bilimi ve antropoloji kürsülerinde profesör; Yale Kırsal Çalışmalar programının kurucularından olup anarşist ve Marksist olarak tarif ediliyor.*

* 30 Ağustos 2014 tarihinde Rob Kall tarafından *Bottom Up Radio Show* adlı radyo programında gerçekleştirilen söyleşinin transkripsiyon metni için bkz. "James C. Scott Transcript: Anarchy, State Decreed Patronymic Naming, Vernacular Knowledge, Bottom-up Urban Planning"; http://www.opednews.com/articles/James-C-Scott-Transcript-by-Rob-Kall-Anarchism_Bottom-up_Planning-140830-285.html.

Rob: Sizin inandığımız anarşizm nasıl bir şey?

Pekâlâ, kitabıma, sizin de bildiğiniz üzere bir alıntıyla başlamıştım; isterseniz doğrudan metne dönüp oradan da okuyabilirim ama demek istediğim kabaca şuydu: Sizin, benim ve dinleyicilerin büyük bir kısmının özgürleştirici ve ilerici olduklarında hemfikir olduğu 20. yüzyılın önemli değişimlerinin, yapısal değişimlerinin neredeyse tamamı, normalin, meclis salonlarının, normal siyasetin ve seçim siyasetinin dışında, kargaşa, kural ve yasaların ihlaliyle mümkün olmuştur. İlk başta kullandığım örnekler *New Deal* ile ilgili olanlardı. Bence *New Deal*'in reformlarını, isyanlar, yasadışı ve sendikadan bağımsız grevler, sosyal yardım bürolarının kuşatılması ve benzeri olaylar olmaksızın anlamak imkansızdır. Roosevelt bir noktada artık kamusal düzeni restore etmenin tek yolunun –ki bence Roosevelt ve diğer kişiler potansiyel bir devrimin kıyısında olduğumuzu düşünüyordu– işçi sınıfını onların çıkarlarının da ciddiye alındığına ve onların güvenliğinin, mali güvencelerinin hükümetin çıkardığı yasaların ko-

nusu olduğuna ikna edecek olan bir dizi sosyal mevzuatı ya-
salaştırmak olduğunu düşünmüştü. İkincisi, yine bunun daha
ılımlı bir biçimde de olsa doğru fakat çok önemli olduğunu
düşünüyorum. *New Deal*'ın ilan edilmesinden yaklaşık yirmi
yıl kadar önceki kadınların süfrajet [oy hakkı] hareketini dü-
şündüğünüzde, her ne kadar kitleleri içine alan büyük bir ha-
reket olmasa da, bu hareketin merkezindeki bütün kadınların
tutuklandığını görürsünüz. Bu kadınlar tecrit hücrelerine ko-
nuldu ve yemek yemeye zorlandılar. Bu olay ciddi bir mesele
haline geldi ve bence, Woodrow Wilson'ı sonunda kadınların
oy hakkını destekleyen bir yasa değişikliği yapmak zorunda
olduğuna karar vermeye sürükledi.

Vietnam Savaşı'nın, yapılan o gösteriler olmasaydı sona ere-
ceğini düşünmüyorum. Lyndon Johnson'ın ve diğer kişile-
rin sokaklarda yarattığı düzensizlik olmasaydı ve bütün bun-
lar Kennedy'yi, daha önce görülmemiş düzeyde bir kamusal
kargaşaya yol açacağı düşüncesine itmeseydi, bir yurttaş hak-
ları hareketimizin olamayacağını düşünüyorum. Bütün bun-
lardan kurtulmanın tek yolu, uzun zaman önce teklif edilmiş
olan yurttaş hakları yasa tasarısını onaylamaktı fakat kamusal
kargaşa onları bunu yapmaya zorlayana kadar ayak sürüdüler.
Bana göre mesele, eğer 20. yüzyıla dikkatli biçimde bakar-
sanız, barışçıl ve mevzuatlara dayalı seçimler üzerinden mu-
azzam değişimlerin fiilen mümkün olabileceği beklentisi
yaratan bir siyasal seçim ile demokratik ve barışçı rekabet
sistemine sahip olduğumuzu görürsünüz. Gerçek şu ki devlet
görevlileri tarihsel olarak zenginliği, medyayı ve diğer şeyle-
ri ellerinde tutarak etkili olma yönünde bir avantaja sahipler
fakat 20. yüzyılda bunu fiilen yapamadılar. Hiç kimse, yasal

1. Lyndon Johnson: Kennedy'nin başkanlığı döneminde başkan yardımcısı ve Ken-
nedy suikast sonucu öldürüldükten sonra ABD'nin 1964-1968 yılları arasında görev
yapan 36. Başkanı. ABD'nin Vietnam'a karşı yürüttüğü savaş onun döneminde baş-
lamıştır. 1968 yılına gelindiğinde kamuoyunda savaş karşıtlığının yükselmesiyle bir
daha aday olmamıştır. - ç.n.

süreçlerin normal işleyişinde gerçekten geniş ölçekli değişimlerin ortaya çıktığını söyleyemez. Bu anlamda benim argümanım, kargaşa çıkarmanın ve normal kurumsal yasama devrelerinin dışında faaliyet yürütmenin, bizim önemli ve özgürleştirici olduğunu düşünme eğiliminde olduğumuz büyük değişimlerin büyük kısmının sorumlusu olduğu gerçeğini hesaba katmak zorunda olduğumuzdur.

Bu düşünceyi sevdim. Peki, Washington'daki protestolar, protesto yürüyüşleri, planlı protestolar hakkında ne söyleyebilirsiniz?

Pekâlâ, bu da yine tasavvur ettiğiniz protesto türlerinin kamusal bir yapıya sahip olup olmadığına, kimin için, kimlerle birlikte ve neyi hedefleyerek yapıldığına göre değişir, değil mi? Kuşkusuz bazı protesto türleri kutuplaştırıcı da olabilir. Pek çoğu da böyledir. Dolayısıyla mesele bir tür “şunu yapmaya çalışıyorum...” meselesidir. Size oldukça basit bir örnek vermeme izin verin çünkü okulları, sınavları ve benzeri şeyleri ne yapacağımıza dair bir kitap bölümü kaleme almışlığım var.

Hangi kitapta?

Anarşizm kitabımda. Şöyle diyeyim; bu işlerin nereye varacağını bilemiyorum fakat benim oldukça ilginç bulduğum şeylerden biri, pek çok yerde lise öğrencilerinin, öğretmenlerinin kendilerini daha fazla devlet ödeneği almaya yarayan notlar vermek üzere zorladıklarını düşündükleri merkezi sınavlara karşı çıkmak üzere kamusal yürüyüşler organize etmeleri. Öyle ya da böyle öğrenciler, bireysel yaratıcılıklarına ve entelektüel yeteneklerine yeterince saygı gösterilmediğini ve saçma sapan sınavlara maruz kaldıklarını hissediyorlar. Bu

öğrencilerin büyük kısmı, eğitim yeterlik sınavlarına katılmayı reddediyor ve ekleyeyim, bu da bir tür ufak çaplı toplumsal harekettir. Ne kadar yaygın hale geleceğini bilemiyorum. Riskli bir durum söz konusu. Dolayısıyla bu öğrenciler, kendi bireysel yaratıcılıklarına dönük küçümseyici ve saygısızca buldukları bütün bir okul rutini dizisini bir anlamda ihlal eden kişilerdir ve bence, güç kazanması halinde daha iyi türden bir okul reformuna yol açabilecek şeylerden biri budur. Gelgelelim, bir tabana sahip olup olamayacağını ve ne ölçüde dallanıp budaklanacağını söylemek zor.

Pekâlâ. Sınırlı zamanımız var ve konuşmak istediğim şeylerin hepsine yetmesini istiyorum. Bu radyo programına Bottom Up Radio Show [Altüst Radyo Şovu] adını verdim çünkü hızlı biçimde yukarıdan aşağıya olan bir yapıdan giderek daha aşağıdan yukarıya bir yapıya bir geçiş halinde olduğumuza inanıyorum ve internet de bu geçişin hızlanmasına yardımcı oluyor. Bu anlamda, insanlar da giderek daha fazla bu açıdan görmeye ve düşünmeye başladı. Yazdıklarımız arasında yukarıdan aşağıya ya da aşağıdan yukarıya kavramlarından bahseden pek çok şey mevcut. Bu söylediklerim hakkında herhangi bir düşünceniz var mı?

Sanırım sosyal medya, yeni iletişim formları, internet ve diğer şeyleri kastediyorsunuz, değil mi?

Yani, genel olarak yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya bir bakış açısıyla kültürümüzün doğasına ilişkin sordum. Buna ilişkin kitaplar yazdınız. Sizden sadece bu konuda aklınıza gelenleri söylemenizi istiyorum.

Bu konu üzerine düşünmenin pek çok yolu var. En önemli-

si, tarihsel olarak düşündüğümde, aşağıdan yukarıya eylem, ağır biçimde kısıtlandıklarını, köşeye sıkıştırıldıklarını, zarar gördüklerini vs. hisseden insanlar tarafından gerçekleştirilir. Dolayısıyla buradan bakıldığında, bana açıkça görünen o ki gelir eşitsizliğindeki artış, özellikle de gelirin en üst düzeylerde yoğunlaşarak birikmesi ve size yasama meclisinden yüzde birlik bir temsil sağlayan bir tür dizgin, lobicilik ve medya nedeniyle, bir noktada –ki kuşkusuz bu noktanın tam olarak neresi olduğunu kimse bilmiyor– bütün bunlar milyonlarca insanın yaşam şansını tehlikeye atıyor ve bu insanlar tepki gösterdiğinde, o nokta gelmiş oluyor. Occupy Wall Street hareketi, bir anlamda, bu devasa gelir eşitsizliğine dikkat çeken hareketlerin ilk örneğiydi. Bana göre, gelir eşitsizliği ne kadar kötüye giderse bankaların ve aşırı zenginlerin yasama üzerindeki denetimi de o kadar artar; buna bir tür aşağıdan yukarı tepki verecek olmanız muhtemeldir. Bugün ortaya çıkan tepki, bildiklerimizden daha karmaşıktır.

Önceden sendikaları kullanırdınız. Sendikalarımız bugünlerde aktif işgücünün çok küçük bir kısmını kapsıyor, bu anlamda, o taraftan bir tepkinin gelmesi ihtimali daha düşük. ABD ile üç aşağı beş yukarı aynı endüstriyel yapıya sahip olan Kanada ile bir karşılaştırma yapalım; Kanada'daki sendikalaşma oranı ABD'dekinden çok daha fazladır. Occupy Wall Street'in, tıpkı Arap Baharı gibi bir dereceye kadar sosyal medya üzerinden koordine edilmiş olduğunu da akılda tutalım.

İşin aslı, bilemiyorum. Bahsettiğimiz koordinasyon biçimlerinin, bunlar ister toplumsal örgütlenmeler isterse sendikalar olsun, bir arada yaşayan, birbirini tanıyan, birbirine güvenen yüz yüze insan topluluklarının yerini alıp alamayacağını söyleyebilecek kadar bilgim yok. Fakat beni asıl endişelendiren şey, tamamen sosyal medya üzerinden kurulan ilişkilerin, nasıl söyleyeyim, zayıflığı.

Pekâlâ, bu, başka kişilerin de açıkça ifade ettiği bir endişe. Örneğin The Shallows² adlı kitap da bundan bahsediyor. Bence bu, insanların faaliyette bulunma tarzındaki değişimin bir parçası. İnsanlar derinliği yitiriyor ve daha zayıf, sık bağlar kuruyorlar.

Sanırım gözlemlenen bir başka şey de, aslında neredeyse hepimizin sınıf ve ırk üzerinden fazlasıyla ayrıştırılmış ortamlarda yaşıyor olduğumuzdur. Connecticut'ta bir tür çiftliğim var ve bu durum benim için de geçerli. Bu anlamda New Haven şehir merkeziyle olan bağlantım, aslında kurmak zorunda olduğum bir bağlantıdır. Bu bağlantı yaşadığım yer ve her gün gördüğüm şeylerin doğal uzantısı olan bir bağlantı değildir. Dolayısıyla, yaşam ve deneyimlerimiz sınıf ve ırk üzerinden ayrışıp böylece "biz" haline geldiğimiz ölçüde, diğer insanların çektiği acılara dönük samimi ilgimiz, çok-sınıflı ve çok-ırklı ortamlarda yaşamamız halinde sahip olacağımız samimi ilgimiz kadar uyarılmayacaktır.

Pek çok kitap yazdınız. İşbu yukarıdan aşağıya merkezileştirme düşüncesi, gerçekten gerekli olan çeşitlilik ve bir tür örgütlü kaos iken, doğrusal çizgiler çizmeyi, belirli sonuçlara ulaşan modelleri öngörmeyi kolaylaştırıyor mu?

Bu konuda çeşitli deneyimlere sahip oldum ve bu konuya ilişkin kahramanlarımdan biri, çalışması bugün artık yeni kent planlamasının da bir parçası haline gelmiş olan Jane Jacobs'tur. Fakat Jacobs, bence, şehrin sadece iş ile ev arasında gidip gelen değil, bütün sıradan insanlar tarafından zemin düzeyinde nasıl yaşandığı ve nasıl deneyimlendiği üzerine düşünen ilk kişidir. Dolayısıyla Jacobs'un çalışmasının hayatın

2. Bkz. Nicholas Carr, *The Shallows: What the Internet is Doing to Our Brains*, W. W. Norton & Company, 2011. – ç.n.

aşağıdan, tabandan nasıl görüldüğünü yansıttığı söylenebilir. Jacobs, ardından, bir şehri bu bakış açısından kavramaya girişmiştir ve bence Jacobs'un kitabı, şehirlerin helikopterden bir şekilde güzel görünmesi gerektiğine dair mimari ya da şehri bir heykelmiş gibi gören düşünceyi de tamamen dönüştürmüştür. Önemli şeylerden birisi budur.

Aslında örneğin Philedelphia gibi şehirlerin belediye başkanlarının, bu şehir her ne kadar konut varlığının çoğunu koruyabilmişse de, ne zaman yeni bir kent projesi planlamış olsalar, mimarlarla birlikte bir mahalle minyatürü, bir tür yeni kalkınma modeli etrafında poz vermeleri ve her şeyin sanki bir helikopterden bakıyorlarmışçasına ufacık görünmesi nedeniyle aşağıya bakmaları bana oldukça tuhaf gelir. Gerçekte hiç kimse şehri o gözetleme noktasından deneyimlemez ve bilmek istediğimiz şey, şehrin nasıl işleyeceği ve zemin düzeyinde nasıl yaşanacağıdır çünkü insanların büyük kısmının şehri deneyimleyeceği düzey bu düzeydir.

Bana göre bu, daha geniş çapta bir sorundur. Bir basketbol ya da futbol maçı izlerken, oyunu sahanın tepesinde asılı duran bir kameradan görürsünüz çünkü bu açıdaki mesafe, her şeyi daha kolay ve daha yavaş kılan bir mesafedir. Fakat kamerayı alıp saha zemini düzeyine yerleştirirseniz, inanılmaz bir kargaşaya, hıza ve bir oyuncunun hareket edeceği yeri seçişine dair açık bir görsel karışıklığa şahit olursunuz. Dolayısıyla bana öyle geliyor ki dünyaya bütün bakma tarzımız, işbu helikopter bakış açısına dayanmaktadır ve bu bakış açısı şeylerin ne kadar zor ve karmaşık olduğuna dönük algımızı çarpıtmaktadır.

Bu bakış açısı bugün kim olduğumuzu da derinden etkilemektedir. Anarşizm kitabınızda, soyadı verme faaliyetinin, bir başka deyişle babaya dayalı isimler vermenin, bir gözetim ve denetim aracı olarak icat edildiğini bilgiyi ve iktidarı merkezileştirdiğini söylüyorsunuz. Bunu biraz açıklayabilir misiniz ve bu üzerine konuşabilir miyiz?

Tabii ki! Bu benim en sevdiğim tespitlerden biri. Bu durum ile *Devlet Gibi Görmek* kitabımı yazarken karşılaştım ve ardından bunun üzerine de yazmaya başladım. Devletlerin ve vergi toplayan, devlet gibi işleyen kiliselerin ortaya çıkışına kadar, dünyadaki hiç kimsenin, babasından kendisine ve kendisinden çocuğuna, torununa, torununun çocuğuna vs. kalan sabit bir soyadı yoktu. Soyadı verme, zorunlu askerlik, vergiler, tapu kayıtları vs. için insanları takibe almayı amaçlayan bir devlet projesidir çünkü neredeyse bütün isimlendirme biçimleri, tarihsel olarak, bir baba ile bir oğul arasındaki ilişkiyi adlandırmakla birlikte erkeklere ve çoğu kez de kadınlara yönelik işlemiştir. Yine, İskoç isimlerindeki “Mac”, İrlandalı isimlerindeki “O”, Ortadoğu isimlerindeki “Bin” ya da “Ben”, “oğlu” anlamına gelir. Bu anlamda isimler sadece babayı ve o babanın oğlunu tarif eder ve o çocuğun da muhtemelen farklı bir isim koyulan bir çocuğu olduğunda, iki nesil sonra ilk soyadı ortadan kalkmış olur. Devletler ise, söylediğim üzere, vergi ve zorunlu askerlik için insanları takip altına almak isterler; bu bölgelerdeki ilk devletler bir tür refah devletleridir. Dolayısıyla bu, devletlerin, daha sonrasında, fotoğraflı kimlikler, DNA kayıtları vs. icat etmelerini getirecektir. Gelgelelim soyadı, bir tür o zamanların kimlik kartıdır ve kimin kim olduğunu belirlemeye dönük bir çabadır.

Harika bir hikâye anlatayım. Sanırım 17. yüzyılda, Galler-İngiltere sınırındaki bir yerde bir Galli mahkemeye çıkmış ve duruşmanın başında ona kim olduğunu sormuşlar. Bizim

Galli “Adım Evan ap Huw ap William ap Vaughn ap.” cevabını vermiş; Galler’de “ap”, “oğlu” anlamına geliyor. Yani Gallinin ismi sorulduğunda verdiği cevap “babam şudur, dedem şudur, dedemin babası şudur” oluyor; her bir nesli geçtiğinizde, belirli bir bireyi daha açıkça tanımlamış oluyorsunuz. Neyse, hakim “Olmaz, bu mahkemede bunlar geçerli değil” demiş. İngiltere’de o zaman çoğu insanın soyadı vardır ve nihayet, Gallinin, Mostyn Konutu adlı bir evde oturduğu ortaya çıkar. Sanırım o zamanlar insanlar evlerine isim veriyordu ve hakim “O halde bu mahkemede sana Evan Mostyn diyeceğiz” der. Böylece bizim Galli mahkeme kayıtlarına Evan Mostyn olarak geçer. Burada ilginç olan, bu soyadın yasal bir soyad olmuş olmasıdır çünkü artık belgelerde bu soyad yazmaktadır fakat ne komşuları ne de arkadaşları onu Evan Mostyn olarak tanımamaktadır. İşin güzel tarafı ise yasal bir soyadının ilk defa ortaya çıktığı anda, devlet ile bu şekilde temas edene kadar ona ihtiyacı olmayan birisi için yaratılmış olduğunu açıkça görebilmiş olmamızdır.

Bu örneği, atölyelerdeki yöresel ve zanaata dayalı üretim ile merkezi, otomatikleştirilmiş, Henry Ford tipi üretim arasındaki farka ilişkin yürüttüğünüz tartışmaya bir tür giriş olarak vermiş oluyorsunuz. Yöresel ve zanaata dayalı üretim düşüncesine dair bir şeyler söyleyebilir misiniz?

O halde size kullandığım bir örnek daha vereyim. Connecticut’ta Durham adlı bir kasabada yaşıyordum ve Durham’dan sahildeki Guilford kasabasına giden bir yol vardı. Durham’daki bizler, yöresel bir tanımlamayla bu yola Guilford Yolu diyorduk çünkü o yol bizi Guilford’a ulaştırıyordu; Guilford’da yaşayanlar ise aynı yola Durham Yolu diyordu çünkü bu yol Guilford halkı için Durham’a giden yol demekti. Dolayısıyla bunlar yöresel isimlerdir ve tek bir yolun hangi taraftan bak-

tiğınıza göre değişen iki ayrı ismi olduğunu görmek gerekiyor. Yine başka kasabalar ile Durham arasında da başka yollar mevcuttur ve o kasabadakiler de kendi yollarına Durham Yolu derler. Burada bir tür bilgi söz konusudur. Bu yöresel bilgi dağarcığı, Durham'daki bir yolu tanımlamak için kesinlikle ihtiyacımız olan bir şeydir çünkü bize en önemli şeyi, nereye vardığını anlatmaktadır.

Devletler ise başka türden bir bilgi dağarcığına ihtiyaç duyar; yöresel olmayan, resmi bir sisteme. Yöresel olan, o yerelde yaşayan insanlar için iyidir; bir tür resmi bilgi dağarcığı ise yöresel olanı sevmez. Bu anlamda bir araba kazası yaptığınızda ve yolda ağır kanamalı halde beklerken bir ambulans çağırıp onlara "Guilford Yolu'ndayım ve ağır yaralıyım" diyebilirsiniz. Fakat pek çok Guilford Yolu vardır ve dolayısıyla hangi Guilford Yolu'nda olduğunuzu belirtmek zorundasınızdır. Devlet, Durham ile Guilford arasındaki yola 77. Güzergâh adını vermiştir. Devlet, bunu takiben, bu numarayı her bir yolun kendine ait ayrı numaraya sahip olduğu evrensel, sonsuz, kendine has bir numaralandırmaya dahil edecektir. 77. Güzergâh, yerini bir harita üzerinde görmedikçe sizin için bir anlam ifade etmez hale gelecektir. Basit bir ayırım söz konusudur. Bu anlamda devletler, işlerinin büyük kısmını yapabilmek için resmi bilgi dağarcığına gereksinim duyar ve bu resmi bilgi dağarcığı, yöresel bilgi dağarcığından çok farklıdır.

Yine, bu durumun insanların görme, düşünme ve algılama biçimini gerçekten nasıl etkilediğini ve buralara nasıl sızdığını, devletin merkezileşmiş bir tarzda dayatılmasını tarif ediyorsunuz. Devlet Gibi Görmek kitabınızda, bu yaklaşımın nasıl felaket ve başarısızlığa, belki ilk yıllarında değil fakat belirli bir zaman geçince yol açtığını çünkü fazlasıyla basit olduklarını da açıklıyorsunuz. Bu yaklaşım çok aptalca ve hakikaten hiçbir işe yaramıyor fakat basitliği nedeniyle insanlara çekici geliyor.

Şimdi, *Devlet Gibi Görmek* kitabımın başlangıcında verdiğim örnek, bildiğiniz üzere, Almanya'daki, Saksonya ve Prusya hükümdarları tarafından o zamanların bilim insanları diyebileceğimiz kişilerin istihdam edilerek keresteden elde edilen geliri azamileştirmek üzere uygulamaya konan bilimsel ormancılığın icadına iliskindi. Fakat bu bilim insanlarının işi, aslında hükümdarın ormanların sömürülmesi sonucunda kereste ve yakacak odunun satılmasıyla her yıl elde edilen geliri azamileştirmesini güvenceye almaktı. Uzun lafın kısıası, bu bilim insanlarının yaptığı, ormandaki ağaçları keserek yerine en hızlı büyüyen ağaçları, oradaki toprağın cinsine göre İskoç Çamı ya da Norveç Ladini dikmek oldu. Ağaçlar aynı anda düzenli sıralar halinde dikildi; böylece pek çok farklı türden ağa ın bulunduğu karmaşık bir ormanın yerine tek bir ağaç türünden oluşan ve bütün ağaçların aynı zamanda ekildiğı, böylece de hepsinin aynı yaşıta olduğı bir orman konmuş oldu. Dediğim gibi, ağaçlar düzenli sıralar halinde dikilmişti; bunun nedeni ise ormanı, azami sayıda kereste ve yakacak odun üreten, tek tip üretim yapan bir makine gibi düşünmeleriydi. Sonuçta ise, hepimizin bildiğı üzere, bir tür yeşil çöl yaratmış oldular.

Böcek, kuş ve hayvan türlerinin büyük kısmının yok olduğı bir orman, monokültürel bir orman anlamına gelir. Tek tip ağaçlardan oluşan bir ormanda, belirli bir tür ağaç hastalandığında, bunun aynı türden ağaçlara yayılması çok mümkündür. Bu ağaçlar aslında hastalıklara, parazit nedeniyle kökten kurumaya vs. de eğilimlidir. Orman yetiştirme, orman sağığı, ormandaki canlılar, bir ormanda çevremizde bulunan flora ve fauna hakkında çok az bilgiye sahip olmamız nedeniyle, fiilen ortaya çıkan sonuç, bir ormanın yok edilmesi ve bir şeyleri değiştirmek adına hiç de başarılı olmayan, restorasyon ormancılığı olarak adlandırılan bir şeyin icat edilmesi idi.

Bazı şeylerin kitaplardan öğrenilemeyeceğı meselesini biraz

açmak istiyorum. Bisiklet sürmek bir diğer örnektir. Birine gidip nasıl bisiklet sürüleceğine dair bir eğitim kitabı verip, onu bu konuda bir sınava sokup, ardından ona bir bisiklet verip sürmesini bekleyemezsiniz. İnsanlar hareketi, dengeyi vb. deneyimlemelidir; bisiklet sürmeyi biz nasıl öğrendiysek, çocuklarımız nasıl öğrendiyse, aynen o şekilde biraz biraz öğrenmeniz gerekir. Balık tutmak ya da basketbol oynamak da böyledir. Bunlar deneyimle ve pratikle öğrenilmesi gereken şeylerdir; bütün bunlar sistemleştirilemez ve kitaptan öğrenmenin konusu haline getirilemez. Bunlar, kuşkusuz, zanaat bilgisine denk düşen yeteneklerdir. Sanırım sizin de bahsettiğiniz şey buydu, yani, neye dönüştüğümüz...

Usta bir zanaatkâr haline gelmenin yolu, tarihsel olarak, bir usta zanaatkârın yanında çırak olarak çalışmaktan ve ilgili bütün işlevleri aşama aşama, biraz biraz öğrenmekten geçer. Aynı şekilde, sanırım, büyük restoranlarda da işe bir aşçı ya mağı olarak başlarsınız, ilk başlarda sadece marul ya da bir şeyler doğrarsınız; sonrasında aşama aşama daha karmaşık gündelik işlerle meşgul olursunuz. İşte ilginç olan da bu öğrenme tarzıdır. Bu öğrenme tarzı, pek değer verilen ya da resmi okullarda taklit edilebilecek bir şey değildir.

Hepimiz dünyada pek çok zekâ türü olduğunu biliyoruz: mekanik zekâ, katıımsal zekâ, yaratıcı zekâ vs. Resmi okullar genellikle sadece tek bir zekâ türünü ölçer ve bana göre, okula giden pek çok insanın iyi notlar alamaması nedeniyle kendisini bozguna uğramış ya da aşağılanmış hissetmesinin nedeni de budur. Genel olarak, bunun nedeninin, bu insanların değer verilmeyen, kullanılmayan ve üzerine gidilip eğitilmeyen yeteneklere sahip olmaları olduğunu düşünüyorum ve bu anlamda okul, tıpkı Alman bilimsel ormancılığı gibi tek tip ürün bir makinedir.

Pekâlâ, hızla devam ediyorum; soracak çok sorum var daha. Aslında buna benzer iki söyleşi daha yapabileceğimizi düşünüyorum. Umarım yeniden denk geliriz.

Tabii ki.

Zamanımız oldukça azaldı. Açıkladığımız düşünce; merkezileşmiş, basitleştirilmiş, aptallaştırılmış Alman bilimsel yaklaşımının ormancılığa ve şehir planlamaya uygulandığı düşüncesi hoşuma gitti. Bütün ayrıntılara girmeye zamanımız yok fakat orada, uçlarda, alıntı yaparsam “çeperdeki uygunsuz, kabul edilemeyen pratikler üzerinden hayatını sürdüren insanlardan” bahsediyorsunuz. Chomsky de buna benzer şeyler söylüyordu; ekonomik sistemimizin bütün etkenleri ve bütün bedelleri dikkate almadığından. Elitlerin yaptığı tam da budur. Elitler, yaşadıkları korunaklı dünyada bir sistem kurabilir fakat bunu ancak madunların bu sistemi, kuralların dışında yaşayarak, etrafından dolanarak ve de yapının dışında kalarak desteklemeye itmektir.

Kesinlikle çok doğru. Kitabımda Brasilia şehrini örnek verdiğimi belki hatırlarsınız. Brezilya’nın yeni başkenti Brasilia ilk inşa edildiğinde, insanlar oraya taşınmak istemediler çünkü bu şehir, hiçbir şekilde bir şehirde olması gereken canlılığa ve heyecana sahip değildi. Brasilia’yı inşa edenler, ticareti, fabrikaları, yasama kurumlarını ve yerleşim yerlerini birbirinden ayırmış ve bunların her birini şehrin tamamen ayrı bir ucuna yerleştirmişti. Tabii ki sonuç, tarihsel olarak geçtiğimiz yüzyılın yeni başkentlerinin pek çoğu gibi fiilen aşırı derecede sıkıcı bir şehir oldu. Hatta Brezilya’da, yeni Brasilia şehrinde bir süre yaşamış olan insanlarda ortaya çıkan bir tür depresyon olan ve “Brasiliaitis” denen psikolojik bir hastalık bile teşhis edilmişti.

Bu anlamda, bana göre mimarların, bir şehrin fiili kullanımını ve mekânın kullanımını gözlemlemek üzere bir şekilde çok fazla zaman harcaması gerekiyor. Mimarların, başka insanların yaşayacağı yerleri, alanda bulunmaksızın ve insanların mekâna dair keyif alacakları şeylere, o mekânı nasıl yaratıcı biçimde kullanabileceklerine ilişkin dikkatli gözlem yapmaksızın tasarımlarına asla izin verilmemelidir.

Jane Jacobs'un, bir şehrin fiilen nasıl işlediğine ve planlanan şehrin fiilen yaşanan şehirden nasıl farklı olduğuna dair bu kadar dikkatli olması da bu yüzdendir. Demek istediğim, Philadelphia tabii ki iyi bir şehirdir. Aydınlatma planı neredeyse tamamen doğru açılara dayanmaktadır. Kuşkusuz Delaware Nehri de belirli bir yere kadar şehrin içinden dolanmaktadır. Yine San Fransisco çok fazla tepeye sahip bir şehir için iyi bir örnektir fakat sokaklarının hepsi dik açılıdır ve bunun bir tür delilik olduğunu söyleyebiliriz. San Fransisco, şehri planlayanların ellerine bir cetvel alıp sokaklarını tasarladıkları ve sokakları tasarlarken şehrin fiili topografyasını hiçbir şekilde dikkate almadıkları dışında hiçbir rasyonel açıklaması olmayacak şekilde, yokuşlarla dolu sokaklara sahiptir.

Dolayısıyla şehirleri tasarlamamanın doğru yolunun, aşağıdan yukarıya bir yaklaşıma sahip olmak ve şehre aşağıdan yukarıya bakmak olduğunu söylüyorsunuz.

Doğru. Eğer konut vs. alanları planladığınızda bile, ilk olarak, insanların bir damak tadı tarihine sahip olduğunu anlamak gerekiyor. İnsanların sevdikleri şeyler vardır ve siz de buna saygı duymak zorundasınız. Le Corbusier, şehirlerin ve konut alanlarının birer yaşam makinesi olduğunu söylemeye bayılırdı. Pekâlâ, mesele, insanların bunları birer makine olarak görmemesidir. İnsanlar kuşkusuz bir dereceye kadar çalışmak

zorundadır fakat şehirler ve konut alanları, aynı zamanda, insanların çokça önemseddiği bir tür estetik çevredir de.

Aslında bir dizi konut alanını, özellikle de banliyöleri, bir anne, bir baba ve iki çocuktan oluşan bir aileye göre tasarlamış durumdayız. İkinci Dünya Savaşı'nı takiben ortaya çıkan banliyölere hücum dönemini biliyorsunuzdur. Bence şehir planlamalarımızın büyük kısmı oldukça gösterişsiz olmalıdır; esnekliğe ve şekillendirilebilirliğe dayanarak tasarlanmak durumundadır çünkü bugün, ailelerin bir baba, bir anne ve iki çocuktan oluşup oluşmadığını, insanların böyle yaşayıp yaşamadığını bilmiyoruz. Bugünden on, on beş, yirmi yıl sonra ailelerin ve geçerli yaşam biçimlerinin neye benzeyeceğini bilmiyoruz. Dolayısıyla, parçaların hareket edebilmesi anlamında muazzam bir esnekliğe izin veren, böylece, henüz doğmamış insanların ihtiyaçlarına, arzularına ve estetik damak tatlarına göre şekillendirilebilecek konut alanları tasarlamak durumundayız.

Elitlerin, işbu merkezileşmiş, yukarıdan aşağıya işleyen, idealleştirilmiş, basitleştirilmiş projeleri yapan insanların şehirleri nasıl şekillendirdiğini tanımlamış oldunuz. Bu insanlar minyatürleştirmeyi seviyor ve hatta pilot programların, tema parkların vs. minyatürlerini yapmaktan da gocunmuyorlar. Bundan biraz bahsedebilir miyiz?

Bence kontrolümüz dışında olan şeylerle baş etmek için onların oyuncak modelleriyle meşgul oluyoruz. Oyuncak evin bir tür pratik yapma yolu olduğunu söyleyebiliriz, değil mi? Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri düşünüldüğünde, küçük kızlar bir haneyi çekip çevirmenin, düzenlemenin vs. güvenli bir yolu olarak oyun oynar. Bence aynısı, oyuncak askerlerle, tanklarla, uçaklarla vs. oynayan erkek çocukları için de geçer-

lidir. Bunların hepsi kontrolümüzden çıkması olası tehlikeli şeylerdir ve biz de onları minyatürleştiririz. Yine aynı şekilde, bana göre bu durum, model projeler, model köyler olarak adlandırdığımız küçük mükemmel düzen bölgeleri yaratmak isteyen diktatörler için de, hatta sadece diktatörler için değil, pek çok yönetici için de geçerlidir. Rus çarı böyle yapmıştır. Stalin'in yaptığı da kuşkusuz bundan farklı bir şey değildir. Roosevelt yönetiminde ekonomik buhran zamanlarında Tennessee Vadisi İdaresi, bir anlamda yine böyle bir niyetle girişilmiş bir çabaydı. Buna benzer pek çok örnek, bana, elitlerin daha geniş bir düzen yaratmaktan geri çekilmesinin birer işareti olarak görünüyor. Elitler, bu daha geniş modellerin yerine ya bir model şehir, bütün ülke için kurmak istedikleri yeni düzeni temsil edecek yeni türden bir şehir ya da daha küçük ve daha sınırlı olması nedeniyle bütün değişkenleri kontrol edebildikleri model köyler ve model ekonomik kalkınma bölgeleri yaratmaktadır. Bu girişimlerin ulusal ya da daha geniş bir ölçekte dayatılabilecek bir düzen deneyiminden ziyade, birer yedek deneme olduklarını ileri sürüyorum.

Pekâlâ, kulağa mantıklı geliyor. Bu düşüncenin E. F. Schumacher'in Küçük Güzeldir³ kitabı ile örtüşüyor mu? Minyatürleştirme düşüncesine karşı "küçük olan güzeldir"i mi koymak gerekir?

Schumacher ile oldukça örtüştüğünü söyleyebilirim. Schumacher'e bu düşüncesinden dolayı daha yakın sayılabilirim, belki. Şehir planlamacılarının akılda tutması gereken şeylere dair ufak bir şey daha söylemek istiyorum. Eğer mümkünse, küçük adımlar atsinlar ve yine, tersine çevrilebilirlikten yana olsunlar. Dolayısıyla, neredeyse her zaman dünyaya dair düşündüğümüzden daha az şey bildiğimiz için, şayet tersine

3. Bkz. E. F. Schumacher, *Küçük Güzeldir*, Çev. Osman Deniztekin, İstanbul: Varlık Yayınları, 2014. – e.n.

çevrilemez olan çok büyük bir müdahalede bulunursak, doğal yaşamı, insanların hayatlarını ya da her ikisini de birden berbat etmemiz muhtemeldir. Kruşçev'in Sibirya'daki Virgin Adaları projelerini düşünelim. Binlerce insan buğday ekme-leri için Sibirya'ya yollandı ve başarısız oldu çünkü çevrenin özelliklerini anlamamışlardı. Mesela, o bölgeyi on yıl boyunca kontrol etmek ve orada nelerin yetişip yetişemeyeceğini görmek üzere küçük bir ekip yollanmış olsaydı, her şey farklı olabilirdi. Küçük adımlar atmanız halinde, eğer yaptıklarınız işe yaramazsa geri çekilebilirsiniz. Durumu düzeltebilirsiniz. Eğer attığınız adımlar geriye döndürülebilir adımlarsa, büyük hatalar yapmanız imkansız hale gelir. Mesele budur ve Schumacher'in de bu tarza fazlasıyla yatkın olduğunu düşünüyorum. Mesele, doğal dünyanın nasıl işlediğine dair bildiklerimize ve insanların kendi yaşam düzenlemeleri açısından neleri sevdiğine dair bildiklerimize ilişkin bir tür alçakgönüllülük sergileme meselesidir. "Küçük olan güzeldir", Schumacher'in de fiilen deneyimlediği bir şeydir. Hem çalışmamı yürütüyor hem de Birmanca öğreniyordum ve Burma'ya sık sık gidiyordum ve Schumacher de bu düşüncesini kendisi Burma'dayken geliştirecekti.

Gerçekten mi? Schumacher ile görüşme şansı yakaladınız mı?

Hayır hayır, hiç buluşmadık.

Bazı kitaplarınızda bahsettiğimiz yukarıdan aşağıya, merkezileştirilmiş planlama üzerine düşünüyorsunuz. Liberteryenler buna nasıl bir yanıt verirler?

Kusura bakmayın, son kısmı kaçırdım.

Sizin de üzerine kafa yorduğunuz ve işbu her şeyi aşırı basite indirgeyen, yukarıdan aşağıya, merkezileşmiş planlamayı ve tasarımı eleştirdiğiniz düşünceleriniz üzerine konuşuyoruz. Liberteryenlerin buna yanıtı nedir?

Tamamdır, ne demek istediğinizi anladım. Liberteryenlerin bu meselelere dair birbirleriyle uyum içinde olması, birbiriyle uzlaşması gerektiğini söylemek durumundayım. Belirli bir Liberteryen bakış açısının bütün meselesi, insani işbirliği ve diğer şeyler eliyle yaratılmış olan bir düzenin, devletler eliyle yaratılmış olan bir düzenden daha tercih edilebilir olmasıdır. Benim Liberteryenlerden ayrıldığım nokta ise, Liberteryenlerin hiyerarşi olmadan düzen modelinin piyasaya denk düşmesidir. Liberteryenlerle sorunum, onların, piyasanın yarattığı sonuçların asla hoş görülemez olan eşitsizlikler ve baskı yaratan gelir eşitsizlikleri ve güç eşitsizlikleri ile sonuçlanabildiği gerçeğini anlamamalarından ya da anlamayı reddetmelerinden kaynaklanıyor. Liberteryenlerin büyük kısmının, toplumun yüzde birinin her şeye sahip olmasıyla hiçbir sorunu yok. Yaşam fırsatlarındaki eşitsizliklere karşı tamamen körler. Aşırıya kaçan fakat açıklayıcı bir benzetme yapacağım: Bir Liberteryen eğer çocuğumu satmak istersem, bunu yapma özgürlüğüm var diyebilecektir. Ona göre bu, özgür iradeye dayanan bir hareket ve bir serbest mübadele olarak görülebilecektir. Aslında iki savaş arasında Çin'de pek çok kadın kendi çocukları satmıştı fakat bunun nedeni yiyecek hiçbir şeylerinin olmamasıydı. Aklı başında düşünen herkes, bu satışın bir zorlama ve baskının sonuçlarından biri olduğunu kabul edecektir. Buradaki mesele, insanları çocuklarına sahip olmaya devam etmek ile ölmek ya da yemek yemek arasında bir tercihe zorlayan koşulları değiştirmektir. Bana öyle geliyor ki Liberteryenler, bu farklılıklara ve yaşam fırsatlarının kötü dağıtılma biçimine karşı bir tür körlük yaşamaktadır.

Birinin çocuğunu satmasından bahsedince, aklıma Jonathan Swift'in, kara mizah yaparak çocukların yemek olarak satılması önerisinde bulunduğu "A Modest Proposal for Preventing the Children of Poor People from Being a Burthen to Their Parents or Country, and for Making Them Beneficial to the Public"⁴ başlıklı makalesi geldi.

Aynen.

Liberteryenlerin bunu kabul edip etmeyeceğini merak ediyorum doğrusu.

Tabii burada Swift'ten bahsetmek biraz komik kaçtı çünkü Swift, belirli bir ideolojiyi eleştirmenin en iyi yolunun, onun mantıksal sonuçlarını alıp fiilen nasıl işleyeceğini göstermek olduğunu her anlamda fark etmiş biriydi ve bahsettiğimiz makalesi de buna harika bir örnektir. Umarım Amerikan siyasal söyleminde bu türden eleştiriler bugün olduğundan daha fazla ortaya çıkar. Bu arada sanırım söyleşimizin sonuna epey yaklaştık.

Evet, bana pek çok soruyu sorabilmek adına daha fazla zaman bıraktığınız için teşekkür ediyorum. Daha çok sorum vardı ve umarım bu buluşmayı bir kez daha yapma şansımız olur fakat şimdi toparlamak durumundayız. Son olarak söylemek istediğiniz bir şeyler var mı?

Aslında yok; eğlenceli bir söyleşi oldu. Ben bir Güney Jersey çocuğuyum; Delaware civarında Camden ile Trenton arasın-

⁴. Makalenin tamamı için bkz. http://www.gutenberg.org/ebooks/1080?msg=welcome_stranger. - ç.n.

da bulunan Beverly adlı bir kasabada büyüdüm. Zamanımın çoğunu kirli Delaware Nehri'nde yüzerek ve yılanbalığı avlayarak geçirdim. Moorestown Friends School adlı küçük bir Quaker okuluna gittim ki oradaki kişilerin bir kısmıyla yakın zamanda yeniden bir araya geldik. İlk gençlik yıllarımda, Villanova, La Salle, Penn, St. Joe's gibi yerlere basketbol izlemek üzere gitmemişsem eğer, basketbol oynamadığım tek bir hafta sonu bile olmadı. Böyle daldan dala atlayan şeyleri severim yani.

Pekâlâ, son bir soru daha sorayım madem. İki yıl önce New York Times'da kitabınız⁵ ilk çıktığı zaman verdiğiniz bir röportaj vardı. Orada sizin bitkilerin ve hayvanların evcilleştirilmesinin derin tarihi üzerine yeni bir kitap üzerine çalıştığınızdan bahsedilmişti. Kitap nasıl gidiyor ve içeriği nedir?

Devletlerle ilgilendiğimi biliyorsunuz ve bu aralar da devletin çevreyle ve doğayla olan ilişkimizde yarattığı dönüşümlerle ilgileniyorum. Derin tarih derken gerçekten derin tarihi kast ediyorum bu arada. Demek istediğim şu: Tür olarak, Homo sapiens olarak yaklaşık iki yüz bin yıldır dünyadayız ve bunun sadece son beş bin yılında devlet olarak adlandırdığımız yapılarda yaşıyoruz. Bu anlamda ben de bu tahıl yığınları, evcilleştirilmiş hayvanlar ve kalabalık topluluklar dahilinde yaşar hale nasıl geldiğimizi merak ediyorum. Yani devletin kökeniyle ilgileniyorum ve ilk örnekleri Mezopotamya'da görülen ve giderek yayılan bu devletlerin çok küçük olduğu zamanları araştırıyorum. İnsanların büyük kısmı oldukça uzun bir zaman boyunca devletlere dahil değillerdi ve ben de devletlerin dışındaki insanlar ile devletlerin içindeki insanların ilişkisiyle

5. 2010 tarihli *The Art of Not Being Governed: An Anarchist History of Upland Southeast Asia* [Yönetilmeme Sanatı: Dağlık Güneydoğu Asya'nın Anarşist Bir Tarihi] kitabından bahsediliyor. – ç.n.

ilgilieniyorum. Kismen bunlari da iceren daha yakin tarihli kitabim *The Art of Not Being Governed*, Guneydogu Asya'daki son iki bin yıldır devletlerden kaçarak tepelik bölgelerde biriken, vergilendirilmelerini ya da denetim altına alınmalarını imkansız hale getiren türden tarım yapan insanlar hakkında.

Teşekkürler, içimde bütün bunları bir başka söyleşide konuşacakmışız gibi bir his var ki kısa zaman içinde bu söyleşiyi yapmak isterim. Şimdi bitiriyoruz.

Ben teşekkür ederim.

7

Kırsal Çalışmalar, Direniş, Küreselleşme ve Devlet

Söyleşi:
Harry G. West
ve
Celia Plender

James C. Scott'ın da katıldığı bu söyleşiler dizisi *Gastronomica: The Journal of Critical Food Studies* [Eleştirel Gıda Çalışmaları Dergisi] tarafından düzenlenmiştir. Bu söyleşi/panel, Scott'ın Londra Üniversitesi SOAS Gıda Çalışmaları Merkezi'nde gerçekleştirdiği dersten bir gün sonra gerçekleştirilmiştir.*

Bu oturumda, James C. Scott bize, kendi entelektüel öncülerinden ve akademik disiplinler haritasındaki yerinden, çalışmalarında gıda ve tarım meselelerinin öneminden, köylü tarımının ve tarım toplumlarının belirsiz geleceğinden, küreselleşme ile şirket tarımının ve gıda endüstrilerinin ortaya çıkışından, yoksulluktan ve adalet mücadelesinden; nihayet, kendi çiftçilik deneyiminden ve tarım alanlarının korunmasından bahsediyor.

* 11 Aralık 2014 tarihinde Harry G. West ve Celia Plender tarafından gerçekleştirilen söyleşinin orijinal metni için bkz. "An Interview with James Scott", Harry G. West ve Celia Plender, *Gastronomica* 15:3; <http://www.gastronomica.org/an-interview-with-james-c-scott/>. Katılımcılar: Harry G. West, SOAS Antropoloji ve Gıda Çalışmaları kürsülerinde profesör, Celia Plender, SOAS Antropoloji bölümü doktora öğrencisi, SOAS öğrencileri.

Harry G. West: Jim, seni –özellikle de odağına köylüleri ve köylülerin devlet ile ilişkisini alarak– “kırsal çalışmalar”a ve Güneydoğu Asya’ya çeken neydi? Bize bu entelektüel gündeme ilişkin bilgi vermek adına, buraya yönelmenin arka planında bizimle paylaşabileceğin bir hikâye var mı?

Güneydoğu Asya’ya tesadüf eseri bulaştım. Lisans tezimi yüzüme gözüme bulaştırmıştım, danışman hocam bana yol vermişti ve eğer mezun olmak istiyorsam, beni kabul edecek bir hocaya ihtiyacım vardı. Ekonomi mezunuydum ve birisi bana “hmm, sanırım Burma’nın ekonomik kalkınmasını daha iyi anlamak istiyorum ve eğer bunu yaparsan seni tez öğrencim olarak kabul ederim” dedi. Ben de kabul ettim ama ardından hocamın odasından çıkıp kapıyı kapattıktan sonra kendi kendime “Burma nerede yahu?” dedim. Burma’ya gitmek üzere bir Rotary Bursu edindim, olaylar birbirini izledi ve bir Güney Asyacı oldum. Kırsal çalışmalar açısından hikâye aslında bu kadar basit ve muhtemelen benim neslimde hemen herkesin hikâyesi benzerdir. Vietnam Savaşı’nın sürdüğü sıralarda Güney Asya uzmanı olarak ders vermeye başladım ve Vietnam Savaşı şiddetlendiğinde ise Wisconsin Üniversitesi’ndeydim. Üniversite, benim de iş için oraya başvurmama

neden olacak biçimde köklü bir ilerici geleneğe sahipti. Burada ders vermeye başlamak üzere gittiğim 1967 yılı sonbaharı, üniversitenin Savunma Bakanlığı ile askeri araştırmalar için sözleşme yapmış olmasına karşıtlığın yanı sıra savaş protestolarını, Dow tarafından napalm bombasının üretimine ve kullanımına karşıtlığı da içeren nam-ı diğer “Dow isyanları” zamanlarıydı. Bu isyanlar kampüsü sarstı ve ders veren araştırma görevlilerinin sendikal haklar için yaptığı greve denk geldi. Polis bu duruma sert yanıt verdi ve pek çok iyi öğrenci tartaklandı ve tutuklandı. Ortaya çıkan bu kargaşa, benim de aktif biçimde katıldığım, savaşa karşı ve protestocuların hakları lehinde konuşmalar yaptığım bir dizi fakülte toplantısına yol açtı. Meslekte yeni bir Güneydoğu Asyacı olarak, sonraki iki yılını Wisconsin’de ve pek çok yerde savaş karşıtı konuşmalar yaparak geçirdim. Giderek köylü isyanlarıyla –Vietkong’u ve köylü isyanlarının nasıl gerçekleştiğini anlamakla– ilgilenir olmuştum. Çin uzmanı arkadaşım Edward Friedman ile köylü isyanları üzerine bir ders açmak hakkında düşündük ve o günlerde sınıfımızda bizi yeterince ilerici olmamakla suçlamak için mikrofonu kapma kavgası veren 400-500 öğrencimiz vardı. Nihayet, köylülerin dünya nüfusunun en geniş kesimi olması nedeniyle, hayatımı köylüler ve tarım üzerine çalışmalara adanmanın bana onurlu ve değerli bir kariyer sağlayacağına karar verdim. Böylece, sonunda Yale’e gittiğimde, Kırsal Çalışmalar kürsüsünde “program” dediğimiz bir şeye başladık ve bu program, genel olarak kırsal yaşam –toprak mülkiyeti, tarım ve bugünlerde gıda ve çevre– ile ilgilenen bir sürü insanı bir araya getirdi. Benim açımdan, muazzam derecede öğrendiğim harika bir disiplinler-arası topluluktu. *Devlet Gibi Görmek* kitabını yazmamda, bana, sadece gerçekleştirdiğimiz seminerlerin –Harry’nin yaptığı sunumlar da dahil– hepsine sadece katılmakla, kırsal çalışmaların yardımcı olduğunu düşünüyorum.

Harry G. West: Bir sonraki soru da bunun devamı niteliğinde. Sorum disiplinerlik ve disiplinler-arasılık ile ilgili çünkü çalışmalarınızda sürekli çeşitli disiplinlerle meşgul oluyorsunuz: siyaset bilimi, antropoloji, tarih; Kırsal Çalışmalar programında ormancılık oldukça ön planda; yine çevre çalışmalarında pek çok kişi de çalışmalarınızla ilgileniyor; çalışmalarınız ayrıca bu disiplinlere bağlı kişiler tarafından da kullanılıyor. Ayrıca, etnografik yöntemler kullanıyorsunuz, arşiv yöntemleri kullanıyorsunuz, kültürle tipik siyaset bilimcilerin yaklaştıkları biçimde meşgul oluyorsunuz. Dolayısıyla, bize disiplinler, bunların kullanışlılığı, ortaya çıkardıkları sorunlar ve sizin çalışmalarınızın bunlarla ilişkili biçimde nereye oturduğu üzerine düşüncelerinizi anlatın lütfen. Kendinizi disiplinler-dışı olarak görüyor musunuz?

Kesinlikle! Siyaset bilimci olmak üzere eğitim gördüm ve bu meslek, açık konuşayım, beni sıktı. Kendi disiplinimdeki, kendine has bir ortaçağ skolastisizmini çağrıştıran ana akım çalışmalardan hakikaten sıkıldım. İnsanlar bana disiplinler-arası çalışmalarımın entelektüel organizasyonun nasıl işlediğini soruyor. Açıkta söyleyeyim, bu disiplinler-arasılık sıkıntının ve köylüler üzerine siyaset bilimcilerin bütün yazdıklarından daha ilginç yazılmış olan pek çok şeyden kaynaklanan bilginin; o yerlere gidip bu bilgileri öğrenmemin gerekmesinden; Balzac ve Zola gibi disiplin dışı şeyleri, köylüler üzerine romanları ve hatıraları okumamın bir sonucudur. Eğer bütün zamanınızı ana akım siyaset bilimini okuyarak geçirirseniz, siz de ana akım siyaset bilimi üretirsiniz. Bu yol başka yere çıkmaz. Bana öyle geliyor ki siyaset biliminde ilginç bir şey olursa, muhtemelen siyaset biliminin dışındaki birtakım egzotik yerlerden ithal edilmiştir ve ben de diğerlerinden farklı egzotik yerlere gider gitmez de meseleyi anlamama yardımcı olan bir şeye rastladım. Beni antropolojiye çeken şey, antropolojinin, bir köylü topluluğu dahilinde sür-

dürülecek bir tür son derece titiz ve tamamen meselenin içine dalan bir alan çalışmasında ısrarcı olmasıydı; böylece ben de antropolojiye dönük bir tür imrenmeyle siyaset biliminden uzaklaştım. Sanırım Toronto'daydı, ilk defa orada bir sunum yapacaktım; hangi disiplinden geldiğimi bilemeyip beni "Yale'den sosyal antropolog Jim Scott" olarak sundular. Ben ise "Aman tanrım! Sonunda başardım." diye düşündüm. Beni, bir siyaset bilimci olarak tanımadıkları için çok gurur duydum; kendi arka planımın sınırını aşmayı başarmıştım.

Harry G. West: Sırada, gerçekleştirdiğiniz etnografik çalışma türünün metodolojik yanlarından birine dair bir soru var.

Cormac Cleary: Weapons of the Weak kitabınızda "iktidar-yüklü durumlar neredeyse her zaman yapaydır" diyorsunuz. Elit bir Batılı kurumun üyesi ve bu anlamda küresel iktidar yapılarında yüksek bir konum işgal ediyor olmanız düşünüldüğünde, bu durumun, köylüler arasındaki "gizli senaryolar"a dönük araştırmanızı etkileyip etkilemediğini merak ediyorum; ve şayet etkilediyse, bu durumun üstesinden nasıl geldiniz?

Bugüne kadar gerçek bir sahada yaptığım tek alan çalışması *Weapons of the Weak* kitabım içindi ve o da Malezya'nın Kedah eyaletinde, pirinç üretimi yapılan sıradan sayılabilecek bir köydeydi. Yetmiş yakın ailenin yaşadığı küçük bir köyde yaklaşık iki yıl geçirdim. Hayatımda hiçbir zaman çok sıkı çalışmadım ya da çok hızlı öğrenemedim; bir antropolog olarak sabah gözünüzü açtığınız andan gece kapatana dek sürekli çalışıyorsunuzdur. Alan notlarımı ne kadar geç saatte bitirmiş olursam olayım –ki herkesin uykuya dalmasından saatler sonra olabiliyordu– sadece kafamı boşaltmak ve bir başka dünyaya yolculuğa çıkmak adına cebinliğin altında el feneriy-

le günde yirmi dakika roman okuyordum. Ailem de benimle birlikteydi ve benim gözden kaçırdığım pek çok şeyi fark ediyorlardı. Bir alan etnografı olarak “rütbelerimi” kazanmaya çalıştığım fırsatlardan birinin bu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Pek çok kez tökezlediysem de, artık, çiftçiler ve köylüler üzerine üçüncü dereceden genelleştirmeler yapmaya kalktığımda, elimde, üzerine yeterli derecede bilgi sahibi olduğum bir köye sahip olmayı başardığımı hissettim; böylece en azından alışıldık klişelerden kaçınabilecektim.

Herhangi bir özgün alan çalışması yapmadığım *Tahakküm ve Direniş Sanatları*’nda daha çok “gizli senaryolar” konusuyla meşgul oldum. Tabii ki iktidara sahip kişiler karşısındaki performansınızı ve üzerlerinde iktidara sahip olduğunuz insanların, onlarla etkileşim kurduğunuz anlardaki performanslarını değerlendirmeksizin, bu meseleler üzerine düşünemezsiniz. Bu durum beni biraz mahcup da ediyor. Kırsal Çalışmalar programına bağış toplama sorumluluğu kısmen bana ait, dolayısıyla her yıl bir kere New York’a gitmek ve yaptığımız işin tam da onların şu dünyada yapılmasını istedikleri şey olduğuna dair vakıf yöneticilerine dönük ikna edici bir performans sergilemek zorundayım. Piramidin en altındaki muhtaç durumda bulunan kişiler gibisi yoktur; bu anlamda kendi görüşlerimi herhangi türden bir iktidar üzerinden değerli kılmak istemiyorum fakat hangimiz kendimizi, ellerinde bize yardım edecek, incitecek, yaralayacak, vs. bir iktidar bulunan birilerinin karşısında en hoş giden biçimde sunmak zorundalığıyla karşı karşıya kalmıyoruz ki! Yine aynı şekilde, üniversitede bir seminer masasının etrafına oturursunuz ve masanın yuvarlak yapısı herkesi eşitmiş gibi gösterir. Seminerin mimarisi, bir anlamda, eşitliği ve Habermas’ın ideal konuşma durumunu dillendirmektedir. Fakat aslında buradaki bazı insanlar not verir ve diğerleri de not alırlar; bu anlamda bu aldatıcı görüntüye kanmam – bir seminerdeki performans, hem kişinin

öğrencileri açısından hem de notları veren öğretim görevlisi açısından bir performanstır.

Celia Plender: Entelektüel projenize geri dönersek; çalışmalarınız sizin kendi gelişiminiz açısından özellikle önemli olan beş araştırmacıdan üçünün adını verebilir misiniz ve bu araştırmacıların çalışmalarının size nasıl bir donanım sağladığını açıklar mısınız?

Entelektüel formasyonum açısından kesinlikle merkezi konumda bulunan, Karl Polanyi'nin *Büyük Dönüşümü* gibi kitaplar mevcut. Zamanında birisi bana *Büyük Dönüşüm*'ü üniversiteye başlamadan okumam gerektiğini söylemişti ki saygı duyduğum biriydi; ben de okudum ve *Büyük Dönüşüm* her ne kadar entelektüel gelişimim dahilinde okuduğum en etkili kitap değilse de, fazlasıyla etkilidir ve bana hâlâ etkiliymiş gibi görünmektedir. Bunu sekiz-on yıl önce ders olarak verdiğimi ve öğrencilerin yoksullara yardımda Speenhamland sistemiyle ilgilenmeyeceklerini düşündüğümü hatırlıyorum. Fakat *Büyük Dönüşüm*'ün inanılmaz derecede etkileyici bir kitap olduğu ortaya çıktı ve okuyan herkes bu kitabı sevdi. Bu anlamda, formasyonumun merkezinde Karl Polanyi illa ki var. Yine E.P. Thompson'ın *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu* kitabı da benim için muazzam derecede önemlidir. Bu kitabı okurken oturduğum sandalyeyi bile hatırlıyorum çünkü o sandalyede oturarak kitabı iki üç günde okuyup bitirmiştım. Bu kitap, sınıf bilincine dair analizi açısından beni kendisine hayran bırakmıştı. Çalışma masamda ise iki araştırmacının resimleri mevcut. Bunlardan biri, Fransa'da feodal toplum ve Fransız kırsal tarihinin temel ayırt edici özellikleri üzerine çalışmış olan Marc Bloch'tur. Bloch, benim, eğer bir tarihçi olsaydım, olmak isteyeceğim türden bir kır tarihçisi, bir tepenin üzerinde durup, sadece toprakların sınırlarını belirleyen çitlere bakarak o alanın son üç yüz dört yüz yıllık tarihini okuyabi-

len biriydi. Bence Bloch'un *Feodal Toplum*'unun her iki cildi de, dipnotları hariç, benim okuduğum en okunaklı, en harika kitaplardır. Diğer resimde ise Çayanov'un yüzyılın başında Avusturyalı ve Alman küçük çiftlik çalışmaları ekolünün bir parçası olan, küçük köylü çiftliklerinde emek, tüketim ve hasat üzerine yapılan titiz çalışmalardan ilham alan *The Theory of Peasant Society* [*Köylü Toplumu Kuramı*] kitabı var. Çayanov'un 1930'ların başında Stalin'in emriyle ve Marc Bloch'un da İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazilerce katledildiğini not etmek gerekiyor. Nihayet, *Devlet Gibi Görmek*'te, büyük yenilikleri yapan insanların genellikle bir disiplin hakkında bilgili fakat o disiplinin ana akımı dahilinde yetişmemiş insanlar olması beni oldukça şaşırtmıştı.

Yine, Jane Jacobs'un *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı* kitabından da çok şey öğrendim. Jacobs bir şehir plancısı değildi, Jacobs bir kent tarihçisi de değildi; bir mimarlık dergisinde gazetecilik yapıyor, diğer şeylerin yanında bir anne ve bir şehir gezgini olması nedeniyle farklı bakan bir göze sahipti. Jacobs şehre hiçbir şehir planlamacısının bakamayacağı gözlerle baktı ve bence bugün artık bir tür yerleşik doktrin haline gelen, fakat zamanında, 1960 yılında öyle görülmeyen bir eser olarak modernist kent planlamasına dönük en sağlam eleştiriyi üretti. Bir diğer örnek ise Rachel Carson. Carson, *Silent Spring* [*Suskun İlkbahar*] kitabına, artık arka bahçelerinde kuşların ötmediğini fark eden Michiganlı kadınların hikâyesiyle başlar ve kuşlara ne olduğuna dair akıl yürütür. Carson, tarım kimyasalları ve vahşi yaşamla ilgilenir hale gelmiş bir deniz biyologuydu ve hem Jacobs hem de Carson, kendi disiplinlerinin ve o zamanların biyoloji ve çevre üzerine çalışmalarının ötesinde kitaplar yazdı ve her ikisi de bu tür çalışmalar yapmak isteyen yüzlerce araştırmacıyı harekete geçirdi. Dolayısıyla, bu çalışmaların büyük kısmının belirli bir disiplinin, yabancıları olmasa da, yarı-yabancıları tarafından

yazılmış olduğunu görmek kafa açıcıdır. Bu anlamda, esas mesele, kendinizi nasıl bir yarı-yabancı haline getirebileceğiniz ve disiplininizin kanıksadığı bütün şeyleri nasıl yeni gözlemlerle görebileceğinizdir. Yapabileceğiniz şeylerden biri, tabii ki, disiplininizin size öğrettiği bütün varsayımları tersine çevirmek ve baş aşağı durduklarında nasıl göründüklerine bir bakmaktır. Bu genellikle düşündüğünüzden daha makul bir yöntem olup başlamak için iyi bir yoldur.

Celia Plender: Son sorudan devam edersek, eğer öncelikli ilgi alanınız tarım toplumunun dinamiklerini keşfetmekse, tarım ve gıdanın kendi entelektüel projeniz dahilindeki önemini nasıl tarif edersiniz?

Pekâlâ, yirmi yıldan fazla koyun yetiştiriciliği yaptım. Biraz bahçıvanlıkla da meşgul oldum fakat toprağı kazmak ve sebze yetiştirmek pek ilgimi çekmiyordu. Ben bir hayvan yetiştiricisiyim ve hayvan yetiştirmeyi her zaman sevdim. Hiçbir zaman çok kazanamadım; Kırkı yapmayı öğrendim –hayatımda öğrendiğim en zor şeydi– ve komşularımın da kırkısını yaptım. Böylece, tarım ile ortalama bir çiftçi, ortalama bir koyun yetiştiricisi ve ortalama bir arıcı olarak bir tür ilişkim oldu; ortalama derken ciddiym bu arada, uzmanlık skalasının tam ortasıdayım. Bir koyun yetiştiricisi olarak B ya da B+ gibi bir puan alırım. Her halükarda, biraz tarımla uğraşmış olmamın beni başka türlü anlayamayacağım şeylere hassas hale getirdiğini fark ettim.

Kırsal çalışmalar programına dört kişi başladık; bunun aslında bir köylü çalışmaları programı olduğunu düşünüyorduk. Toprak mülkiyeti ve köylülerle ilgileniyorduk. Tarımsal ürün biyolojisi ve botanik hakkında hiçbir şey bilmiyorduk ve yine, ürünlerin nasıl yetiştiği, toprak bileşimi, çevre, gıda ya da te-

darik zincirleri ile ilgili de en ufak bir bilgimiz yoktu. Nihayetinde son yirmi yirmi beş yıl boyunca kapımızı aşındıran öğrencilerimiz giderek daha fazla çevreyle, gıdayla, tedarik zincirleriyle ilgilenir oldular. Çevre çalışmalarındaki kişiler, toprak örtüsü, besin maddeleri ve erozyon hakkında da pek çok şey biliyor. Bu anlamda bence, gıda ve tarıma, köylülere karşılık tarıma yönelik ilgim, çağın ruhundaki ve insanların ilgilendiği konulardaki değişimlerin bir sonucu. Toprak mülkiyeti üzerine küçük bir konferansa gittiğimizi ve çağın popüler ruhu konusunda burnu iyi koku alan Michael Pollan'ın "Bilirsiniz, toprak mülkiyeti üzerine bir konferans yaparsanız, kimse gelmeyecektir. Konuşmaya gıda ile başlamanın bir yolunu bulun ve ardından dinleyicileri nereye sürüklemek istiyorsanız oraya sürükleyin fakat işe insanların ilgi duydukları bir yerden başlamalısınız" dediğini hatırlıyorum. Bugün artık gıdanın, sağlık, besin zincirleri, çevre ve benzer konulara dönük halihazırdaki endişeler düşünüldüğünde, insanları, yediklerinin nereden geldiğinin ve yediklerini bir araya getiren tedarik zincirinin izini sürmeye sevk etmenin harika bir yoludur; ve bu iz sürme, ciddi bir kapitalizm analizinin de parçasıdır. Demek istediğim, işe tabağınızdaki etten ya da sebzededen başlamanız halinde derin kuramsal katmanlara doğru yol alabileceğinizdir.

Harry G. West: Şimdi, tematik bir odağa sahip bazı sorulara geçmek istiyoruz. Weapons of the Weak'teki biçerdöver hikâyesiyle başlayalım: Bu teknoloji geldikten sonra, köylü emeğinin yerini almaya başladı; biçerdöverlerden biri çamura saplandı ve köylülerden onu kurtarmaya yardım etmeleri istendi. Tabii ki köylüler buna pek yanaşmayıp direndiler. Böylece her ikisinin de artık işe yaramadığı ve buna direnildiği bir hikâye ortaya çıkıyor. Bana göre bu hikâye iki olasılık ortaya çıkarıyor. Geri döndürülemez bir geçiş uğrağı açısından simgesel bir hikâye olabilir ya da farklı

yer ve farklı zamanlarda üzerine yeniden yeniden konuşulabilecek bir hikâye olabilir. Geçmiş yıllara ve üzerine çalıştığınız çeşitli yer ve şeylerde gördüklerinize dönüp baktığınızda, bu zamanı aşan hikâye geriye hiç kimse kalmayana dek ne kadar zaman yeniden anlatılabilir, sizin de uzun süredir üzerine çalıştığınız gibi direnişe ne katabilir?

O halde, bu hikâyenin o zaman neden önemli görüldüğünü ve neden bu türden hikâyelerin bize önemli şeyler anlatabileceğini düşünebileceğimizi açıklamama izin verin. Bu hikâye bir anlamda çalışmamı gerçekleştirdiğim bölgedeki küçük çiftçilerden başlayarak tarih dalgaları yaratacaktı. Çiftçiler günlerinin sayılı olduğu anladı ve biçerdöverin çamura saplanması bir tür işlerin tersine dönme anı, sembolik bir zafer anıydı. Bu onlar açısından önemliydi çünkü şansın bir türlü onlara gülmediği bir dünyada bir başarı ve zafer anıydı; onlar da bu nedenle bu durum üzerine düşünecekti. Dedikoduların ve söylentilerin dünyasının arzuların gerçekleştirildiği bir dünya olması ilginçtir. Bir dedikoduya güç ve yaygınlık kazandıran şeylerden biri, insanların dünyaya dair hayallerini ve beklentilerini karşılamasıdır – sadece köylülerden bahsetmiyorum. Hatırlıyorum, çalışma yaptığım köyde bir adam vardı, hiç sevilmezdi çünkü köyde arabası olan tek kişi oydu ve köyden kimseyi arabasıyla hastaneye ya da herhangi bir yere götürmüşlüğü yoktu. Etrafta bu adamın araba almak için parayı Çinlilerden aldığına ve Çinlilerin arabayı geri almak üzere geleceklerine dair bir dedikodu dolaşıyordu. Oradaki insanları hiçbir zaman o kadar mutlu görmemiştim çünkü o adamdan nefret ediyorlardı, çünkü o adam elindeki zenginliği hiçbir zaman topluluğun iyi bir üyesi olmak için kullanmamıştı ve bu dedikodu köylüleri çok mutlu ediyordu. Bu dedikodu günden güne bütün köye yayıldı fakat sonunda böyle bir şeyin olmadığı ortaya çıktı. Sonrasında ne olsa beğenir-

siniz, iki ay sonra Çinli bir simsar çıkageldi ve arabayı aldı; gülme sırası artık köylülerdeydi. Bence Eric Hobsbawn da bu düşünceyi eşkıyalığa dair fikriyle yakalamıştır. Hobsbawn'ın eşkıyalık olarak adlandırdığı şeye, yani, zenginden alıp fakire veren kişilere, yoksulların koruyucusu olarak görülen insanlara dair bir tarihe sahip olmayan herhangi bir ülke bulamazsınız. Hobsbawn'ın vurgusu, ki bana göre son derece doğrudur, eşkıyanın ne yaptığıнын o kadar önemli olmadığıdır; yaşlı hanımlara karşıdan karşıya geçmelerinde yardımcı olan, iyi bir Hristiyan olarak Pazar Okulu'nda ders vermek üzere kasabasına gelip giden Jesse James hikâyelerini duymuşsunuzdur; bunların hiçbirisi birazcık da olsa gerçek değildir aslında. Bu hikâyeler, halkın, Jesse James'in de kendilerinden biri ve kasabalarında yaşayan iyi bir Hristiyan yurttaş olduğuna dair hayalleridir. Bu anlamda halk, kendi bilgi açığını, yasaları onlar lehine ihlal eden iyi bir adamın neler yapabileceğine dair kendi ütopyacı beklentileriyle doldurmaktadır. Dolayısıyla, dedikodu ve söylenti, bir sosyal bilimcinin ya da bir antropologun halkın arzularının ateşini ölçebileceği ayrıcalıklı bir dünyaya benzer.

Harry G. West: Peki, hikâye daha ne kadar devam eder? Sonsuza kadar mı sürer yoksa bütün bunların bir sonu var mıdır?

Adaletsiz bir dünyada, adalet hayalleri var olacaktır; etrafta köylülerin olup olmaması ya da bu adaletin köylüler için olup olmaması başka bir şeydir. Pek çok yerde küçük toprak sahipliğinin sonuna şahit oluyor olabiliriz; Via Campesina'ya rağmen, bu türden küçük toprak mülkiyetinin günleri sayılı olabilir. Fakat bana öyle geliyor ki dedikodu ve söylentiler, bir adalet diyalektiğinin parçalarıdır; adaletsizlik var oldukça adalet hayalleri de var olacaktır ve bu hayallerin miktarı öyle az da değildir.

Harry G. West: Sohbetimizi direniş konusuyla sürdürürsek, The Art of Being Governed kitabınızda, direniş biçimlerine, otoriteden kaçıp sığınma biçimlerine uygun olan belirli doğal ekolojilerin –sizin örneklerinizde, tepeler, dağlar, yüksek rakımlı topraklar– var olduğunu ileri sürüyor ve bu önermenizi insanlar, tarımsal ürün çeşitleri ve bu direniş mekânları arasındaki ilişki türleriyle birlikte ayrıntılarıyla açıklıyorsunuz. Bugün, ekilebilir arazilerin tükenmesinin yanı sıra bu art bölgelere ve sınır bölgelerine de yayılan, artık yağmur ormanı eko-sistemleri ve daha geniş eğimlere sahip topraklar da dahil marjinal alanlarda tarım yapmaya başlayan her türden kuvvete de şahit oluyoruz. Yine, tarım bilimlerinde bu topraklara da yayılabilecek teknolojiler yaratmaya dönük girişimler de görüyoruz. Bu ekolojik ısrarların zaman içinde kendisini nereye kadar sürdürebileceğini ve de toplumsal, ekonomik ve siyasal direniş biçimleri açısından bir tür kalkan ya da bir tür habitat sunabileceğini düşünüyor musunuz?

Sağlam bir soru. Çoğu ülkede, özellikle de küresel güney ülkelerinde, devletlerin pek ilgisini çekmeyen bölgeler mevcut. Buralar çöl olabilir, bataklık olabilir, boş köşe” olarak adlandırılan yerler olabilir; fakat bunlar, nüfusun görece seyrek olduğu, önemli ticaret kaynakları üretmeyen yerler olmak durumundadır; dolayısıyla bunlar *The Art of Being Governed* kitabımda “mali açıdan verimsiz” olarak adlandırdığım yerlerdir. Bu bölgelere sahip olan Britanya ve Fransız sömürge yönetimleri, buraları, birtakım yerli şefleri başa geçirerek ve bunların merkez ülkeye herhangi bir maliyetinin olmayacağından emin olacak şekilde dolaylı yönetmişlerdir. İhracat bölgeleri, vergilendirme alanları gibi ekonomik açıdan değerli olan yerler ise az ya da çok doğrudan yönetilmiştir. Bana ilginç gelen şey, yirminci yüzyılın sonlarında, dünyanın belirli bir parçasının, bu alanların erişilebilir olmasını ve buradan kaynaklar çıkarılmasını sağlayabilen herhangi bir kapitalist getiriye sahip

olmayan yerlermiş gibi görünmesidir. Bu alanlar, cep telefonlarında ve hava-uzay endüstrisinde kullanılan farklı cevherlerden oluşan az bulunur metallere, hidroelektrik alanlarına ve aslında çok zor durumda kalındığında helikopterden bile görülebilecek olan kereste kaynaklarına sahiptir. Bence kurutulmamış bataklıklar, bu alanların son örneklerinden biridir. Birleşik Devletler’de İç Savaş patlak verdiğinde, Virginia-Kuzey Carolina sınırındaki Büyük Dismal Bataklığı’na kaçıp sığınmış olan 7.000 köle vardı çünkü bu bölge, Kanada’ya gide-memeniz halinde güvende olabileceğiniz bölgelerden biriydi. Bu “devlet-dışı” mekânların yok hükmünde olduğunu söyle-miyorum; söylediğim, buraların çok daha az devletli olduğu. Zaman geçtikçe, bu türden daha önceden harita-dışı alanları erişilebilir ve kontrol altına alınabilir hale getiren teknolojiler mümkün oldu. Örneğin, Vietnam Savaşı’nı ve orman örtüsü-nü imha etmeye ve böylece ormanda saklanan Vietkonglu-ların hareketlerini tespit edebilmeye dönük bir girişim olan Portakal Gazi’ni düşünelim. Yine, plantasyonların yaygın-laşmasını: palmiye yağı, kauçuk, Güneydoğu Asya’da eliniz-de ne varsa, bunların plantasyonları bu mekânları okunaklı kıldı. Güneydoğu Asya’da nüfusu hızla artan vadi halklarının da durumu budur. Benzer çabalar Vietnam’da, Burma’da, Tayland’da da vardır; Taylandlılar, Burmalılar ve Vietnamlı-lar, yerli nüfusu kuşatmak ve oradaki insanları kültürel ola-rak benzer ve daha sadık görülen insanlarla çevrelemek adına yerlerinden alınıp tepelere taşınmışlardır. Kuşkusuz güney-batı Çin’de olanlar için de aynısı geçerlidir; burada, kalabalık bir Han nüfusunun bu alanlara yönelik, yerli nüfusu bir azın-lık haline getirecek biçimde bastıran ve etrafını saran hareketi söz konusudur. Yine, Tibetli Budistlerin büyük kısmı Tiber özerk bölgesinin dışında yaşar ve bu durum, onları bölmek ve onları tahakküm altına alabilecek Han nüfusuyla karıştırmak adına tasarlanarak gerçekleştirilmiştir.

Harry G. West: O halde, kayboluş ile devamlılık arasındaki dinamikle ilgili bir soru daha soralım. Soru, Güneydoğu Asya'da gıda ve yemek kültürü ile ilgili.

Andy Spraklen: Yine Weapons of the Weak kitabınıza atıfla, Muda'yı yakınlarda yeniden ziyaret ettiniz mi? Güneydoğu Asya gıda sistemi ve bu sistemi destekleyen yemek kültürünün durumu ve gelecekteki sürdürülebilirliği üzerine düşünceleriniz nelerdir? Batılı üretim yöntemleri ve tüketim alışkanlıkları, size göre, Güneydoğu Asya yemek kültürünü ne ölçüde etkilemektedir?

Çalışma yapmış olduğum köye, bir tür alışkanlık ya da sadakat olarak, her dört beş yılda bir gidiyorum fakat oralar inanılmaz derecede değişti ve tanıdığım pek çok insan da hayatını kaybetti. Yemek kültürüne ilişkin olarak ise, çalışma yürütmüş olduğum bölgenin, deniz tabanında jeolojik olarak çok da eski olmayan killi toprağın bulunduğu bir deniz kili bölgesi olduğunu ve o bölgenin tamamen çeltik ekim alanı olduğunu söylemek gerekir. Demek istediğim, buradaki insanlar kurak mevsimlerde, kanal boylarında zaman zaman sulama yaparak bir avuç sebze yetiştirir fakat bu bölge sezonda pirinç dışında pek bir şey üretmemektedir. Çeltiklerin altında ve kanallarda küçük balıklar bulunur ve insanların *kangkung* adını verdikleri toplanabilen ve neredeyse her gün yedikleri pek çok yeşillik mevcuttur. Bu anlamda, orada gerçekten hayatımın en sağlıklı diyetini yaptığımı düşünüyorum çünkü menüde her gün ve her öğünde sadece balık, pirinç ve yeşillikler vardı. Son derece tekdüze bir beslenmeydi, fakat yaylalardan gelen meyvelerin çok az olması dışında sağlıklı hiçbir şey yoktu; yine de pazarların büyük kısmında meyve bulunuyordu çünkü Malezya, ürünlerin, yayla ürünlerinin taşınmasını mümkün kılan oldukça iyi bir yol sistemine sahipti. Dolayısıyla, Malezya köylü yemek kültürünün tekdüze fakat oldukça sağ-

lıklı olduğu izlenimine sahip oldum. Muz ve hindistan cevizi de vardı. Üç beş kuruş fazla vererek, mönülerine bölgelerinde yetişmeyen meyve ve sebzeleri de ekleyebiliyorlardı. Böylece, bence, gelirlerindeki sınırlılık da düşünöldüğünde, neredeyse dünyadaki herkes kadar besleniyorlardı. Malezya'nın şehirlerinde ise Çin yemeği, Hint yemeği ve yine bu yemeklerin çeşitli karışım-larından oluş-an harika bir melezlik söz konusudur. Belki bazı-larınız, Malezya yemeğinin bir tür Çin versiyonu olan ve Penang'da ve pek çok yerde meşhur olan Nyonya mutfağını duymuşsunuzdur. Bana göre, pek çok farklı lezzete ve gıda tüketimi konusunda oldukça akıllı davranan insanlara sahip kozmopolit bir yer olarak Malezya, oldukça zengin ve çeşitlilik içeren bir yemek költürüne sahiptir.

Şimdi, sorunuzdaki merceğin yerini biraz değiştirip bir gıda üreticisi olarak Malezya'ya ne olduğunu sorarsak; Malezya genel olarak palmiye yağı, kauçuk ve pirinç üretmektedir, üç temel ürünü bunlardır ve tarımsal ürünlerin biyo-çeşitliliğine pek katkıda bulunmamaktadır. Bu ürünlerin uluslararası gıda zincirinde nereye oturduklarına bakacak olursanız, çok daha kötümser ve içler acısı bir resimle karşılaşabilirsiniz. Malezya, küçük çiftçilerin yerine çoğunlukla palmiye yağı ve kauçuk gibi endüstriyel ürünler yetiştirmek adına endüstriyel, tek tür ekim yapan plantasyonları geçirmekte; biyo-çeşitliliğin imhasına yol açan tek tür ekimli kerestecilikle meşgul olmakta; ve mahsullerde hastalıklara yol açan tarım kimyasalları ve zararlı otları yoketmek için öldürücü zehirleri ağır biçimde kullanmaktadır.

Celia Plender: Söyleşinin bu noktasında, artık, şirketler, küreselleşme ve devletin gıda sistemleri ve tarımdaki rolü üzerine daha fazla konuşmak istiyoruz.

Tracey Campbell: Bugün, sizin de üzerine konuştuğunuz piyasa kuvvetlerinden tamamen bağımsız olan, tabii eğer varsa, birkaç toplum olduğu düşünüldüğünde, etnograflar kendi araştırmalarını yaparken birer aktör olarak şirketleri nasıl ele almalıdırlar? Soruyu biraz daha ayrıntılandırırsam; köylü tarımcılar üzerine çalışan pek çok kişi, köylülerin ürettiği değere el koyan bir piyasanın ya da şirketlerin varlığından şikayetçi fakat bu faaliyetlerin diğer tarafında bulunan şirketlerle uğraşmaya dönük –ki bu faaliyetlere ilişkin şirketlerin belirli bir bakış açısı mevcut– elimizde herhangi güçlü bir metodoloji varmış gibi görünmüyor. Burası, etnografik araştırma alanındaki “ejderhalar her yerde” türünden bir yermiş gibi görünüyor.

Sanırım bu durum, insanların kimliklerini gizleyerek ya da izin alarak, bu şirketlerle uğraşmak adına gidip şirket etnografileri yapmasıyla telafi edilebilir, değil mi? Öyleyse size Tim Pachirat adlı kahraman bir öğrencimden bahsetmeme izin verin. Tim’in bir siyaset bilimciye göre siyasal doğruluktan uzak bir düşüncesi vardı; geçimini sağlamak adına gün boyunca duygulara sahip canlıları öldürmenin insanları nasıl etkilediğiyle ilgileniyordu. Sonunda, her ne kadar Tay-Amerikan arka planına sahip ve çalışmak üzere Tayland’a gitmiş olsa da İspanyolca öğrendi ve kendine bir buçuk yıl boyunca çalışacağı bir mezbahada iş buldu. Tim mezbahada kesim alanı dahil her yerde çalıştı ve mezbahada olanların etnografisini bir kitap olarak yazmayı henüz bitirdi; sizi temin ederim ki elinizden bırakamayacağınız denli sürükleyici bir kitap oldu. Herkes, bir bitirme tezi olarak bu çalışmanın kariyerini bitirecek bir hareket olduğunu söyledi fakat Tim bunu yapmak istedi ve ortaya çıkan kitap, bir mezbahanın temiz ve kirli bölümlerinin birbirinden ayrı tutulduğu ve bu bölümlerdeki işçilerin de farklı farklı davrandığı bir yapıya ve bir mezbahanın işleyişine dair oldukça şaşırtıcı bir hikâye oldu.

Bence bu türden bir etnografiyi ancak o işi gerçekten yaparak yazabilirsiniz. Eğer Tim izin istemiş olsaydı, ona asla izin vermezlerdi; bu yüzden o da sadece yaptı. Böylece Tim, sizin de söyleşi yaptığınız insanlara dönük bütün protokollerden kurtuldu; hepsini reddederek gidip yapmak istediğini yaptı. Tim, işe sıfırdan başlayarak, ilk üç ayını bir başka Hispanik işçiyle birlikte soğuk bir odada askılara ciğer asarak geçirdi. Yani, üç ayını sadece bir zincire asılı şekilde gelen ciğerleri alıp bir kutuya koymakla geçirdi. Yine, ciğerleri paketlediği odadan etnografi fişkırdığını falan düşünmüyordu fakat aşama aşama tesisin diğer bölümlerinde de çalıştı. İster şirketler, ister süpermarketler isterse kurumlar olsun, daha fazla kişinin canavarın midesine kadar inmesini isterdim kuşkusuz. Niha yet kitabının sonunda Tim, mezbahaları gün yüzüne çıkar-mayı önerir ve okul çağındaki çocukların tabaklarındaki etin nasıl hazırlandığını görmelerine olanak sağlar. Ben her zaman sosyal bilimlerin yenilikçi bir meslek olduğuna inanmışımdır çünkü dünyanın aslında nasıl işlediğini en fazla gizleyenler güçlülerdir ve eğer dünyanın aslında nasıl işlediğini teşhir edebilirsiniz, bunun güçlüler açısından her daim maske düşüren yıkıcı bir etkisi olacaktır. Bu söylediklerimin her anlamda geçerli olduğunu düşünmesem de bu nokta bana pek de fena bir başlangıç noktası olarak görünmüyor.

Harry G. West: Biraz da devletten bahsedelim. Tarihsel olarak gelişen yönetim teknolojileri ile daha sömürücü hiyerarşi biçimleri arasında ilişkiler kuruyorsunuz ve devlet aygıtı üzerine mücadeleler ile devlet aygıtı vasıtasıyla gerçekleşen mücadeleler arasında bir ayrıma gitmekle ve bu mücadelelerin köylüler ve çalışan yoksullar açısından genellikle felakete yol açtığını işaret etmekle birlikte, çalışmalarınızda odak noktanız olan eleştirilerden devrimci devletler de paylarını alıyor. Belirleyici formların -ve burada aklıma dikey biçimde entegre edilmiş gıda tedarik

zincirleri gibi şeyler geliyor– çok daha büyük mesafeler arasında faaliyet gösterdiği ve sıradan insanlar açısından daha az kontrol edilebilir gibi görünen küreselleşmiş bir dünyada, devletle ilişki kurmaksızın, devleti şu ya da bu şekilde kullanmaksızın direniş mümkün mü?

Uluslararası kapitalizmde bu tedarik zincirlerinin tektipleştirilip ve basitleştirilmesinin önünde durabilecek ulus devlet dışında herhangi bir kurumsal yapı bulmak zor, değil mi? Yine de bu da bir tür otoriter devlet yapısıdır. Bu anlamda, “evet.” [gülüyor] Şimdi, geriye bu “evet”in pek küçük bir kısmını bırakacak özelliklerden bahsedelim. İlk olarak, devletlerin büyük kısmının demokrasiyle uzaktan yakından alakası yoktur ve bu devletleri yöneten kişilerin büyük kısmı da kendi kurumsal efendilerinin emirlerini yerine getirir, rüşvet alır ve uluslararası kapitalizmin hizmetkârlarıdır, değil mi? Dolayısıyla bu devletlere bel bağlayamayız, değil mi? Peki, günümüz Batılı demokrasilerini ele alalım; en iyi bildiğim yer olarak kendi ülkemden örnek vermek istiyorum; evet, bir seçim sistemimiz var; evet, ilk siyahî başkanı yeniden seçtik; evet, bazı şeyler değişti. Diğer taraftan, zenginlik yoğunlaşarak daha da keskin hale geldi; bu durum da lobicilere ve bir seçim kampanyasını ve onun mesajını temelde kontrol etmek adına o kampanyayı finanse eden kişilere alan açtı. Bu kişiler, medyanın büyük kısmını ve onun mesaj yayma özelliğini kontrol etmek adına yüzlerini şirketler dünyasının üst basamaklarına çevirdiler, değil mi? Yine bu kişiler kongre komitelerinde sandalyelere sahip olup yasamada yasal boşluklar yarattılar. Bir reform gerçekleştiğinde bile, bu kişiler, yasal boşlukların bulunduğu yasamanın yazılı hali üzerinde de etki sahibi olabiliyorlar. Öyleyse elimizde, neoliberal bir dünyada, dürüst bir aracı olma, halkın arzularının bir temsilcisi olma, şirketleri disiplin altına sokma nitelikleri giderek azalmış bir

devlet kalmış durumda. Biraz önce “evet”ten bir parça bırakmıştık çünkü mali kriz sonucunda, banka sermayelendirmeleri, piyasa düzenlemeleri ve kısmen tüketiciyi koruma üzerine biraz daha sıkı kurallar ortaya çıktı. Fakat genel olarak bunların pek fazla olduğunu düşünmüyorum. Bugün İskandinav sosyal demokrasisi daha iyi bir manzara sunuyor fakat Kuzey Atlantik, Anglo-Amerikan neoliberalizmi, bu türden bir disiplini ve düzenlemeyi hayata geçirebilecek türden devletlere yol açamaz. Bu konuda kötümserim.

Orlena Yee: Çalışmalarınız ve bugün verdiğiniz cevaplar, devletlerin köylü çiftçiliğinin, toprak mülkiyeti haklarının ve hatta tarımsal ekolojilerin altını oymasının çeşitli biçimlerini gözler önüne serdi fakat devlet, bazı tarihsel örneklerde, tehlike altındaki ekosistemlerin korunmasında, toprak haklarının desteklenmesinde ve çiftçiliğe mali destek sağlanmasında kilit bir rol de oynamıştır. Devletin bu türden örneklerde faydalı bir rol oynamasının kapsamı üzerine bir şeyler söyleyebilir misiniz?

Çiftçileri ve ekosistemleri koruyan yerlere dair bir şeyler daha söylemeni isterim.

Orlena Yee: Weapons of the Weak kitabınızda, pirinçten yılda çift ürün alma örneğini kullanıyorsunuz; burada devletin su tedarikini nasıl denetim altına aldığından ve Muda'nın nasıl bir çift-ürün alanı haline geldiğinden bahsediyorsunuz. Yine başlangıçta bu durum herkesin refah seviyesini arttıracaktı fakat sizin de ileri sürdüğünüz gibi, zamanla ve özellikle de durumdan mağdur olan köylüler açısından eşitsizlikler arttı. Fakat başlangıçta devletin bir yardımı oldu. Böyle başka örneklerin de olup olmadığını merak ediyorum.

Bu doğru; yoksul aileler bile bütün yıl boyunca pirinç yiye-
bildiğinde –ki bu onlar açısından önemli bir uygarlık işare-
tiydi– hemen herkes gözlerini çift-ürün uygulamasına çevirecekti. Toprak mülkiyetinin sabit kaldığı ve su tedarikinin bütün yıl boyunca arttığı bir zamandı; herkes açısından bir yükseliş dönemi-
ydi. Fakat bu etkiler büyük bir hızla süzülme-ye başladı ve toprak mülkiyeti sistemini, önceleri geniş alanları ekemedikleri için topraklarının bir kısmını kiralamak zorunda kalan büyük toprak sahiplerinin, artık büyük makineler kullanarak bu toprakları sürebildiği ve kiracılarının büyük kısmına da tekme-
yi bastığı bir biçimde değiştirdi. Bu anlamda benim edindiğim izlenim, devletin yardımının, sadece devletin adım attığı ve küçük toprak sahipliğini garanti altına aldığı yarı-devrimci durumlarda gerçekleştiğidir. Bunun en çarpıcı örneği, muhtemelen, Meksikalı köylülerin daha önce plantasyonların onlardan gasp ettiği *milpa*¹ topraklarını geri aldığı Meksika Devrimi'dir. Kısmen Dünya Bankası tarafından dayatılan on yıl önceki yeni temel yasaya kadar pek çok Meksikalı köylünün ayağı en azından toprağa basıyordu; bu köylüler ihtiyaç duydukları temel geçim ürünlerinden bir kısmını yetiştirebiliyordu. Fakat bana göre bu oldukça nadir görülen bir örnektir ve bu türden örnekler ortaya çıktığında, bunun nedeni, toprak haklarına adanmış ve bu hakların hayata geçirilmesine dönük adım atan bir hükümeti ortaya çıkarmaya yetecek kadar güçlü bir toprak hakları temelli halk hareketinin varlığıdır. Sizin de bildiğiniz gibi, dünya başarısız toprak reformlarıyla doludur; genellikle de toprak alıkoyma sınırı olarak adlandırılan bir şey söz konusudur. Bunu bana birisinin Filipinler'deyken açıkladığını hatırlıyorum; bir toprak reformu ekibi ile birlikte seyahat halindeydiler ve radyoda haberler açıktı; el koyulup kiracılara dağıtılmadan önce ne

1. *milpa*: Latin Amerika'da Meksika'nın ortasından başlayıp Kosta Rika'nın kuzeyine kadar uzanan, Mezoamerika denilen bölgede uygulanan bir tarım yöntemi. – ç.n.

kadar toprağın elde tutulabileceğinin sınırını belirliyorlardı; sonrasında –sanırım bunu açıklamaya hakkım var; bütün bunlar uzun zaman önce, 1970’lerin ortasındaydı– toprak alıkoyma sınırını yirmi hektar olarak ilan ettiler ki bu çok fazla pirinç yetişen toprak demekti. Toprak reformu ekibi alkışlarla karşılandı çünkü herkesin elinde on ila yirmi hektarlık bir toprak vardı ve toprak sahipleri, topraklarının en ufak bir parçası bile ellerinden gitmeyeceği için mutluydu. Dolayısıyla, bir toprak alıkoyma sınırınız varsa şayet, insanlar açısından bu toprakları kendi kuzenlerine, çocuklarına, yeğenlerine bölüştürmenin ve kimsenin toprağının ilan edilen alıkoyma sınırını aşmamasını sağlamanın yüzlerce yolu mevcuttur. Bu anlamda, hükümet kaynaklı toprak reformlarının büyük kısmı aslında ölü doğar ve bunun nedeni de halkın kitlesel bir baskısından ya da fiili bir devrimden kaynaklanmamış olmalarıdır.

Bahsetmek istediğim diğer mesele, özellikle içinde yaşadığımız neoliberal uğrakta, IMF ve Dünya Bankası ekonomistlerinin ekonomik ilerlemenin tek yolunun en yüksek getiriye sahip toprakları arayıp bulmak ve ardından bunun bir piyasa, isteyen kişinin istediği yerde toprak satın aldığı bir ulusal pazar yaratması olduğuna inanmalarıdır; bunun anlamı, ne idüğü belirsiz kişilere açık tapular verilmesidir; yani dönüp dolaşıp Hernando de Soto’nun² zihniyetine varıyoruz. Meksika’da yapılmaya çalışılan şey, bütün bu küçük toprak parçalarına birer tapu vermektir ve Hernando de Soto, köylülerin herhangi bir küçük işletme kurmaya dönük bir kredi almak için bu tapuları teminat gösterebileceğine inanıyordu. Gerçekte ise, bu tapu dağıtma işlemi, toprağın, o topraklardan bir küçük toprak sahibinden daha fazla kâr elde edebilecek olmakla birlikte bunun muhtemelen önceden üzerinde doğ-

2. Hernando de Soto (1495-1542): Avrupalıların Amerika kıtasının iç bölgelerine, bugün ABD’nin yer aldığı topraklara ulaşmasını sağlayan İspanyol işgalci denizci. – ç.n.

rudan kontrole sahip oldukları bazı geçimlik ürünleri olan küçük toprak sahiplerinin güvencesiz hale gelmesi pahasına yapacak olan zengin girişimcilerin ellerinde toplanmasına yol açacaktı. Bu anlamda bana, dünyanın en geniş çaplı projesi Dünya Bankası'nın toprak tapulama projesiymiş gibi görünüyor. Herhangi bir yetkili, Dünya Bankası'na, diyelim 49.99 dolar ve bir kutu tahıl yollayabilir ve Dünya Bankası da onlara bir toprak tapulama seti yollayacaktır çünkü dünyanın dört bir yanındaki toprakları tapulamalarının nedeni, toprağın yasalara dayanan, güvenceli, sözleşmeye dayalı bir yoldan piyasalaşmasını mümkün kılmayı hedeflemeleridir... Kısacası, toprağı bir meta haline getirmeye çalışmaktadırlar. Bunu söylerken, bugün artık Suudi Arabistan, Katar, Çin gibi ülkelerin Üçüncü Dünya'da çok geniş toprakları doksan dokuz yıllığına fiilen kiralayabilmesinin mümkün olmasının ilginç olduğunu düşünüyorum. Sonuçta ortaya çıkan şey, toprağın, sadece bir ulusal pazar dahilinde mülkiyet olarak mübadele edilebilir bir meta olduğu değil, aynı zamanda, toprak için, gözünüzün önündeki bir toprak parçasının yabancı birilerine satılmış olabileceğı bir uluslararası piyasanın var olduğudur

Claire Gilbert: Toprak üzerine daha küçük bir ölçekte düşünürsek, sizin New Haven'daki çiftliğiniz üzerine bir şeyler okuyordum ve The Art of Not Being Governed kitabınızda "kaçış kültürü" ve yine, Anarşizm kitabınızda toprak sahipliğı üzerinden sağlanan özerklik üzerine yorumlarınız açısından düşündüğümde yazdıklarınız beni gerçekten etkiledi. Sorum şu: Sizin çiftliğinizi ve diğer küçük ölçekli hobi çiftliklerini ne dereceye kadar Batı'daki etkili direniş biçimleriyle ilişkilendiriyorsunuz?

Ben bunların pek de direngen şeyler olduğunu düşünmüyorum. [kahkaha atıyor] Sizin de söylediğiniz gibi, söz konusu olan bir hobi çiftliği ve bugün artık koyun yerine, yedi sekiz

yıldır yanımda olan iki İskoç yayla ineğim, dekoratif süs bitkilerim, tavuk ve arılarım var ve ben bunlarla sadece kafamı rahatlatmak için meşgul oluyorum. Yaptığım şey, ki buna direniş ile ilişkilendirerek bir değer atfetmiyorum, bu toprağı –yaklaşık 12 hektarlık bir alan bu– “korumalı irtifak hakkı” kapsamına alacak denli çok sevdiğimi gösteriyor; böylece üzerine asla bir şeyler inşa edilemeyecek ve burası her zaman açık bir arazi ya da tarımsal toprak olarak kalacak ki çocuklarım açısından bu, toprağın değerinin düşmesi demek. Ne diyeyim, onlara geçmiş olsun! Gelgelelim bunun anlamı, orada hiçbir zaman bir Walmart ya da bir Sainsbury’s mağazasının yükselmeyecek olmasıdır ve ben de toprağı dair doğruluğuna emin olduğum küçük de olsa bir şeyler yapmış oluyorum.

Ezilenlerin antropolojisi denince akla gelen ilk isimlerden biri olan James C. Scott'ın çocukluğundan saha araştırmalarına, eğitim hayatından sosyal bilimlere bakışına kadar pek çok farklı alanı kapsayan bir dizi söyleşiden oluşan *Toplum Gibi Görmek*, düşünürün kuramsal çerçevesinin dip akıntılarını takip etmeyi olanaklı kılıyor. Bir yandan satır aralarında sosyal bilimcinin nasıl "içeriden bakabileceğine" dair ipuçları verirken, diğer yandan da E.P. Thompson, Michel Foucault ve Pierre Clastres gibi düşünürlerin katkılarını eleştirel bir gözle ele alıyor.

Scott'ın devlet, direniş, tahakküm, köylü isyanları, anarşizm, yüksek modernist kalkınma projeleri, aşağıdan yukarıya kent planlaması, standartlaştırma ve küreselleşme üzerine düşüncelerini içeren *Toplum Gibi Görmek*, onun düşünsel evrenini kavramak açısından okuru keyifli ve sürükleyici bir söyleşiye davet ediyor.

ISBN: 978-605-83787-5-9

18.00 TL